

SOBOTNA PRILOGA

HOJ, V BOJ!

S

kratko in dobro odmerjeno pripombo, iz katere je bilo – navzlic angleški olikanosti, s katero je bila izrečena, čutiti precejšnjo mero zlobe – je profesor Žarko Puhovski v torkovem televizijskem mostu med ljubljanskim in beograjskim omizjem svojim funkcionarskim sogovornikom nastavljal past, ki se ji je bilo – paradoksalno – mogoče izogniti samo s spregledom. Značilno je, je dejal Puhovski, da že uro in dvaindvajset minut govorimo o zvezi komunistov, pa še nihče ni omenil delavskega razreda. Izvršni sekretar predsedstva srbskega centralnega komiteja Vladimir Štambuk je takoj nasedel: Vse, kar se je zgodilo v Srbiji, Vojvodini in Črni gori, se je zgodilo ravno v imenu delavskega razreda. To je jasno, je pribil Štambuk.

Past je seveda v tem, da se je zgodilo »v imenu«, pa tudi v tem, da je samo srbski partijski funkcionar, ki je sicer ves čas dosledno govoril o legitimaciji ljudstva, menil, da se mora zaradi pripombe Puhovskega zagovarjati. Vedno je za provociranega najbolj neznosno (za zunanjega opazovalca pa najbolj zabavno), kadar se mora v drugačni vlogi na drugi strani mize spoprijeti z lastno »metodo«. Izdal si partijo in domovino, je klasična stalinska obtožba, in če se obtoženi začne braniti: Ne, nisem ju izdal, je že »zunaj«, kot bi dejal Slavoj Žižek, ju »že izdaja«, saj trdi, da je obtožba lažna. »Resnica« ni več pomembna, saj sta zanj nasproti posamezniku »pristojni« prav domovina in partija. Obtoženi nima nobene možnosti: kriv je, če zanika ali če prizna. Seveda imamo tudi v povojni Jugoslaviji kup primerov, ko so si vodilni posamezniki in skupine utrjevali neomejeno oblast s »pravočasnimi« obtožbami svojih nasprotnikov ali pa kar ljudi, ki bi to kdaj morda šele »res« postali. Nihče od njih se ni izvil z dokazovanjem nedolžnosti in zato ne zade-

nejo bistvo očitki tistim redkim, ki se niso niti poskušali braniti. Vladimir Štambuk je torej videl past (enako, kot se je zaprla za vojvodinskim in črnogorskim vodstvom) in se je prav zato tudi ujel, Sonja Lokar pa jo je spregledala.

Teh nekaj sekund zadostuje, da oddaje o tako imenovani prenovi Zveze komunistov Jugoslavije ne označimo za spodletelo, saj se je v njih zgostila vsa travma današnjih jugoslovanskih komunističnih partij in zvez komunistov. Vsebinska in organizacijska prenova ZKJ, o kateri naj bi govorili gostje (a so verjetno za »povprečnega« gledalca o njej še najmanj povedali) se je več kot očitno namreč že začela, kajpak pa nima nobene zveze s takšno in tako zamišljeno, kot jo je nazadnje definirala 17. seja zveznega ce-kaja ter še pred njo konferenca in 13. kongres.

V čigavem imenu se dogaja ta prenova zgodovinske avantgarde? Če smo dejali, da je napak z nekom drugim utemeljevati lastne poteze, potem bi bili morali tudi to vprašanje zavrniti kot podkiranje »metafizičnega« izhodišča. Nobene pre-nove v imenu delavskega razreda, ljudstva, naroda ali objektivno spoznane nujnosti ni treba. Takšna prenova ne more biti resna, še več – lahko je kvečjemu pretveza za usodno podaljšanje avantgardnega mandata v tisočletje, ko bodo plavi ovrtniki dokončno izginili kot družbeno relevanten sloj, narodi pa kot postulat državnih tvor. A smo ji navzlic vsemu temu priča. To je prenova, ki s programom lastne stranke nima nobene stične točke, saj zavestno zanemari njegove temeljne opredelitve, prav zato pa išče novo legitimnost v neoprijemljivih kategorijah. Njen koncept, metode in cilji so jasni in v njej ni prostora za tistega, ki bi hotel razmišljati ter nas tako vedno znova vračati na zač-

tek». Posamezni komunist (in občan) je kolesce v mehanizmu, ki mu je naročeno, »da izvrši svojo nalogo«. Takšna prenova je anahronizem v svetu, ki priznava pravico individualnosti in manjšine, samo-organiziranja, interesnega povezovanja, mrežne oziroma modularne organizacije družbe. ... zato se morajo njeni protagonisti vedno znova čuditi in jeziti zaradi »nerazumevanja«, ki ga je deležna. Razredni in nacional-komunizem, v uveljavljeni terminologiji enotnost in sloga sta ideološka temelja in vrhovni merili »prilagoditve« preteklosti, sedanjosti in bodočnosti.

Vzporedno s prenovijo v partijo poteka prenova v zvezo komunistov, ki se ne legitimira več s »celoto«, ki ne pretendira na »zvest odraz« volje ljudstva ali razreda in poskuša razumeti, zakaj »oblast partije ne more nadomestiti vse iniciative množic in vseh različnih družbenih gibanj, v katerih prihaja do izraza ustvarjalna aktivnost nove družbe«. Prenova, katere avtorji se, morda zaenkrat še bolj instinktivno, odpovedujejo utvari enotnega razrednega položaja medznih delavcev, kot pravi Peter Glotz v Manifestu za novo evropsko levico, pač pa razloženost delavskega razreda (in ljudstva/družbe) priznavajo kot dejstvo in »kvaliteto«, ki se jo da izkoristiti za napredek vseh. In – ne nazadnje – prenova, ki s kotičkom očesa skili v svet ter ugotavlja, da mora sama poskrbeti za združljivost z njim ne samo našega gospodarskega, pač pa tudi političnega sistema. Iz različnosti in pluralizma ter ustvarjalnega prispevka v demokratični razpravi potemtakem ni mogoče več do »prilagoditve«, pač pa le do izbire kar najbolj optimalnih opcij in njihove sprotne korekcije.

Nič skupnega nimata prvi in drugi »tip« prenove in čeprav sta šele na začetku (zato je treba zgornja poenostavljena

opisa delno razumeti tudi kot »projekcijo«), se je treba dokončno otestiti iluzije, da je nekakšna srednja pot med njima še možna, da na jugoslovanski ravni lahko dobimo prenovu s skupnim imenovalcem. V časih, ko ni več vrhovne karizmatične avtoritete, ki bi lahko eni in drugi porezala vrhove (kar se je v preteklosti že zgodilo in zaradi česar je bila ZKJ nenehno razpeta med svojim programom in najslabšimi nastavki boljševiške tradicije), to ni več mogoče. Morda je to srečna okoliščina, čeprav ni nujno, da bo pametno izkoristiti. Možno je le soočenje, neizprosno kot vsak politični obračun. Stranka, ki je bila vedno navajena, levo in desno od sebe iskati pretendent za oblast, medtem ko naj njej in znotraj nje sploh ne bi šlo za oblast, ima zdaj pravičnat spopad na domačem dvorišču. Dolgoletno slepomišljenje z »enotnimi interesi celotnega jugoslovanskega delavskega razreda« in iz njega izvedena »enotnost delavske organizacije« se ji zdaj masčuje z grožnjo razkola, nastanka vsaj dveh strank, ki bosta vsak-sebi veliko bolj kot zeleni, črni, rožnati in drugi po evropskih parlamentih.

Tudi če odmislimo takšno ali drugačno tradicijo, kulturne in druge razlike ter vse, kar »kot mora leži na živih pokolenjih«, celo če pozabimo na razlike v razvitenosti produkcijskih sil, kar vse otežuje sporazumevanje in iskanje sinteze, ostaja neštetoletna potrjena izkušnja, da se lažje pogovarjata večna in zakleta sovražnika kot dva, ki sta nekoč mislila enako. Tu namreč dialog spodleti, ker je dovednost za argumente na strani, ki si lasti zgodovino (pa naj bo to »prava« cerkev te ali one vrste ali »prava« politična stranka s kateregakoli krila), neznanja. Spopadi, ki sledijo neuspehim poskusom dialoga, so zato ponavadi merjenje moči zunaj slehernih pravil. Ima formalno še vedno ena (enotna) organizacija jugoslovanskih komunistov

sploh še kakšno možnost, da se izogne temu najslabšemu možnemu izidu, pred katerim je slišati že popolnoma uradna in nedvoumna svarila? Je res, da zaenkrat še vlada svojevrstno ravnotežje strahu (utemeljeno z oceno, da so moči približno enake), ki zna tudi preložiti plemen spreminiti v besedno bojšče in na koncu podaljšati agonijo z novimi jalovimi kompromisi? Je mogoče – navzlic vsej skepsi – vseeno doseči vsaj spoštovanje sklepa o razdravljenju partije ter laizaciji države in gospodarstva, v kar so, kot upajo nekateri, naravnost »prisiljeni« tudi partijski prenovitelji?

Ravnatežje strahu je lahko kvečjemu kratkotrajno (pesimisti pravijo recimo »dok ne padne vlada usred olimpijskega grada«), po njem pa prenovitelji v zvezo komunistov za jugoslovansko promocijo ne bodo imeli nobene priložnosti več. V tem predsedstvu in tem centralnem komiteju si lahko, ob pomoči tistih, ki so večkrat prevzemali taktične pobude z obtožbo »ti si kriv« (ker ti gre samo za državo), izbojujejo »kakovostnejši kompromis« kot na 17. seja in kot se jim danes morda dozdeva. Prenovitelji v komunistično partijo nimajo za sabo ne programa ne statuta ne resolucij in ostali bi brez orožja, s katerim so navajeni zmagovati.

Za to pa je treba najprej priznati, da je boj za oblast v stranki elementarna sestavina vsake politike, vendar mora biti javna in institucionalizirana. V nasprotju primeru lahko tudi današnji zagovorniki zveze komunistov čez čas končajo v partiji, s čimer bi podaljšali zablodo, da je mogoče prevarati Zgodovino, najti za vse veljaven model in edinole v Partiji odrediti, kaj ljudje smejo in hočejo.

Vojo Flegar

VSEBINA PP poštni predal 29

Jelena Gačša, Branko Soban
Ali bo JLA leta 2000 brez slovenskih oficirjev?
Tema tedna: mladi in obrambni poklici
Vlado Slamberger
Stipe Suvar
Portret tedna

17

Franč Horvat
Mladina ni vžigalnik revolucije
Aktualen pogovor: dr. Mirjana Ule
Branko Jokič
Veliko strojev in malo dela
Vzroki črnogorske gospodarske neuspešnosti

18

Stobodan Dukić
Lazar se vrača na Kosovo
Samo sloga rešuje Srbe
Branko Soban
Človeški pesek proti armadi
Mihailo Terzić o napadih na JLA
Pavle Celik
Ljudje se policije ne bojijo več
Milica 1988

19

Nadežda Gaće
O strokovnih vprašanjih se ne odloča z dviganjem rok
Zakon o podjetjih
dr. Andrej Škarabot
Eno je zakon, drugo so ljudje
Zakon o podjetjih in sprememba starih odnosov

Tine Guzej
Turistični zid solza
Jugoslavija in turizem v združeni Evropi

20

dr. Lojze Sočan
Kako osočati partner svetovnemu gospodarstvu
dr. Lojze Sočan: Jugoslavija in svet (2)
Stojan Žitko
Zdaj nam manjkajo dinarji
Odkup naših dolgov

21

Darjani Košir
Partija bo navadna stranka ali pa je ne bo
Madžari uvajajo večstrankarski sistem
Liljana Dierić
Castrova formula vodi v izolacijo
Tri desetletja kubanske revolucije

22

Tomaž Gerdina
Evropa delavcev proti Evropi kapitala
Trg dela in leto 1992
Avgust Puđgar
Negotova letina in gotovi dolgovi
Pogled nazaj in naprej za Afriko

23

Branko Sosič
Porozno vezje kulturnega kolosa
Okrogla miza o RTV kot kulturnem mediju

24

Marijan Zlobec
V gorah najdem moč, glasba pa je moj notranji svet
Pogovor s skladateljem Marjanom Lipovškom
Drago Medved
Na hribčku je cerkvice, v njej je mirkovca...

Kdo bo rešil stenske slike na zunanjsčinah?
Saša Vidmajer
Arhitekti pa se kar muzajo
Ljubljanski grad

25

Dragiša Bošković
Nenačelna inflacijska koalicija
Tone Krašovec
Geslo naj bo: Bogatite se!
Živa Gruđen
Trnova pot do uradnega priznanja
Slovensko izobraževanje v Benečiji

28

Sporočilo bralcem
Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevanje priporočilo delegatov Skupščine CGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poslenu predalu ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeti smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolgi prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepuščajo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strniitev), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 7. januarja
Tema tedna: Reorganizacija JLA

Tovariš polkovnik Marijan Kranjc ima prav. Švicarski model armade ne more biti naš vzor. Svica že 120 let ni imela vojne in nikakor ne moremo ocenjevati njenega modela nacionalno homogenih enot. Lahko pa ocenjujemo uspešnost nacionalno homogene srbske vojske leta 1914 in njenega posnetka, mešane večnacionalne armade leta 1941. Zato pustimo Švico ob strani.

Velika Britanija (beri Anglija), na primer, je leta 1939 napovedala nacistični Nemčiji vojno (leta 1941 je napovedala vojno še Japonska). Niti ena njena kolonija ali članica britanske krone ni pustila Anglije na cedilu. Pri tem je treba omeniti, da Anglija 1939, na noben način ni mogla prisilno pritegniti v vojno že Nove Zelandije, Avstralije, Indije, polovice Afrike, Kanade itd. In vsi ti vojski so služili v nacionalno homogenih enotah. Še več, celo otočani so se delili. Škoti so imeli svoje polke, Valičani svoje. Kljub nacionalni nestrpnosti Skotov in Angležev se ni nikoli zgodilo, da bi Škoti na bojišču pustili Angleže na cedilu.

Če upoštevamo različnost dežel, razdalje in možnosti za prisilno enotnost, je bila britanska vojska veliko boljše zgled za enotnost kot nacionalno mešana rečica armada 1941. Osebnostno mislim, da so samo Hitlerjeva primitivna rasistična politika, pokoli prebivalstva, ravnanje z ujetniki strnili vrste rdeče armade. To, da je britanski imperij po vojni razpadel, je samo dokaz, da imperialistična armada ni hotela biti ječar narodov. Neprostovoljna, prisilna enotnost ne more biti vzor civilizirani armadi. Lahko je le vzor armadi totalitarnega načina mišljenja, kot na primer nacistična Wehrmacht.

Polkovnikova trditev, da bi si napadalec prav želel sčrpanja z osmimi armadami, je tipično skrupulno miselnost predstavnika armade. Če kakšno misel odklanja, ji kar doda negativne lastnosti. Da bi jo lažje odklanjal. Ko je Janez Janša zagovarjal nacionalne enote, ni nikoli govoril o več armadah. Nacionalno homogeni polki, morda povzročijo ne pomenijo več armad niti več divizijev. Pomenijo le legalizacijo naravnih nagajen vojakov, da bi se družili z vrstniki svoje nacionalnosti. Proti temu naravnemu pojavu se armada še danes bojuje primitivno, da ne rečem razdiralno. Prisilna prepoved »grupiranja« je bila moja prva negativna izkušnja z JLA. Šele po ostrih obzobjah Slovencev sem opazil, da se družijo tudi Albanci, Hrvati, Srbi... Se naprej smo se »grupisali« pač ilegalno. Zaradi tega se vojaki različnih nacionalnosti nismo prav nič sovražili med seboj. Opazili smo le, da je najbrž nekaj zelo narobe, če nas je treba tako nasilno združevati v »kovačnici bratstva in enotnosti«.

Polkovnik odklanja švicarsko organizacijo armade, ker ni preskušena v vojni. Prav. Zakaj pa ima tako negativno mnenje o jugoslovanskih nacionalno homogenih enotah? Saj jih ni imel nikoli priložnosti ocenjevati. Ne predvojnja armada in ne JLA jih nista imeli. Torej ni nobenih izkušenj. Medvojni mednacionalno klanje lahko pripisemo tudi nacionalno mešanim enotam predvojne armade. Tega ne trdim kategorično. Zanesljivo pa je, da predvojne mešane enote niso preprečile medvojnega nacionalnega sovraštva in klanja.

Uradna verzija vzroka za razpad predvojne armade v JLA je nerešeno razredno vprašanje. Tega ni rešila niti izredno učinkovita srbska armada leta 1912, 1913 in 1914. Imela je le homogene nacionalne enote. V njenih vrstah ni bilo pripadnikov, ki bi imeli občutek, da ne služijo koristim svojega naroda.

Polkovnikova teza, da bi bile nacionalne enote kal bratomorne vojne (izkušnje iz Vietnam, Kampučije in drugod, verjetno Afrike), je žalitev jugoslovanskih narodov. Primerja nas z vsemi drugimi, samo z evropskimi narodi ne. Tega, da se švicarske, britanske in druge nacionalno homogene vojaške enote v Evropi ne pobijajo med seboj, polkovnik ne omenja. Sklepam, da nas ima za divjake Azije, Afrike ali drugih. Komaj čakamo, da sprostimo svoje morilske nagone in bratomorni vojni. In edina svetla institucija, ki to divjost preprečuje, je JLA s svojimi nacionalno mešanimi enotami. Če bi teza vsaj malo držala, bi to pomenilo, da živimo jugoslovanski narodi v skupni domovini le zato, ker tako hoče ječar naših narodov, JLA. Na srečo to ni res. Kljub medsebojnim (nacionalnim) prepirom imamo veliko pomembnejše razloge za obstanek v skupni državi. Slovenci, na primer, vemo, da smo leta 1919 na Korškem predstavljali 59 odstotkov prebivalstva, danes nas je tam le še 5 odstotkov. V matični domovini se naše število ni bistveno zmanjšalo, in to kljub prizadevanjem Beograda (jedra) in JLA, ki od nas samoumevno pričakuje, da razumemo srbohrvaščino. Kot nekoč avstrijska armada. Ta je prav tako samoumevno pričakovala od naših fanov (dedov in pradedov) znanje nemščine in čim manj odpora pri poenotenju, beri pomencanju.

Osebnostno mislim, da so za to, da JLA vztraja pri mešanih nacionalnih enotah, drugi razlogi. Nacionalna številčnost starešin v JLA je premo sorazmerna z nerazvistiostjo repu-

blik, iz katerih prihajajo (izjema je Kosovo, kar je razumljivo). Vojaški poklic je oblika eksistence kot vsi drugi poklici (ne pomeni več ljubezni do domovine). Možnost za zaposlitev je v manj razvitih republikah manjša, zato je razumljivo, da je vpis na vojaške šole večji – gre za način reševanja eksistenčnih skrbi. Normalno pa je, da hočejo pozneje dati svoji odločitvi ideale in pomembnost.

V primeru nacionalno homogenih enot bi morali Slovenci povečati število starešin v JLA na 8 odstotkov. Povečati bi kar morali tudi Hrvati in Albanci. Osebnostno ne dvomim, da tega ne bi storili (naj priznam prvi: imam dva sinova, študenta, športnika – obema sem prepovedal le en poklic, vojaški). Občutek, da ne služijo svojemu narodu, bi se zmanjšal. Občutek, da močijo služijo celo armadi, ki je njihov sovražnik (stoletna izkušnja Slovencev), bi po tisoč letih izginil. Nacionalno homogene enote bi pomenile, da JLA zaupa narodom SFRJ in da verjame v prostovoljno pripadnost jugoslovanskih narodov skupni državi.

Povečanje števila starešin ene nacionalnosti bi nujno pomenilo zmanjšanje števila starešin drugih nacionalnosti. To pomeni, da bi morali Srbi zmanjšati število častnikov, ker bi se povečalo število albanskih častnikov. Komentar ni potreben.

Vladimir Plos, Maribor

Kajpada Marijan Kranjc kar ne more verjeti, da sta se novinarka Branko Soban in Vojko Flegar v svojih komentarjih »spustila na raven piscev podobnih zmazkov iz Mladine. Kajti Mladina je o reorganizaciji JLA že »zadnji poročalac!« In se potem še naprej retoriko sprasuje: »Le kje so fantje (iz uredništva Mladine – op. P. W.) to (o reorganizaciji – op. P. W.) zvedeli, ko pa trdijo, da ne prebirajo vojaških dokumentov oziroma kopij?« Glede na to njegovo duhovičenje bi bilo mogoče pričakovati, da bo odšel vojska komunicirala le še ustno (dokler ne bi mogel prebrati njenih dokumentov), pri napredovanju v njej pa bodo imeli prednost nepisani (saj njihovih izdelkov ne bi mogel nihče fotokopirati). Dvokler ne bo tako, bo Mladina pisala o JLA le na osnovi tajnih vojaških dokumentov in fotokopij, a tega najbrž ne verjame niti M. Kranjc.

Vojski gotovo ne bi škodovala, če bi bila o teh rečeh malo manj skrivnostna – potem vsaj M. Kranjcu ne bi bilo treba izumijati, tako kot tokrat, nepoklicanih bralcev vojaških dokumentov. Vojaški tožilec, kolikor vem, v pisanju Mladine o reorganizaciji JLA ni opazil kaznivega dejanja, saj bi se sicer gotovo izkazal z kako obtožnico. Če M. Kranjc ve za kaj takega, naj dokumentira, sicer ga bom do nadaljnjega imel za blebeteča nizkotežne vrste (v službi »višjih ciljev«, kar pa ne pomaga dosti).

Očitno v vojski vir usnih informacij deluje, tako da se M. Kranjcu tudi v prihodnje o »podobnih zmazkih« ni treba vznemirjati. Torej sploh ni nujno, da nepoklicani berejo in fotokopirajo dokumente. Samo primer za osvežitve spomina.

Ob dnevu obožanih sil je poveljnik Ljubljanskega armadnega območja, generalpolkovnik Svetozar Višnjič na tradicionalnem sprejemu 21. decembra lani sporočil, da bo zaradi reorganizacije JLA LJAJO prenehala obstajati. Zato šele 28. decembra smo izvedeli za sklep predsedstva SFRJ o novi organiziranosti JLA. Potem kar je S. Višnjič že eden dni pred sporočilom predsedstva SFRJ širil govorice o vojaški reorganizaciji. Ali je M. Kranjc prepričan, da je bilo vse to čisto po pravilih? Le kaj bi se zgodilo, če bi o reorganizaciji JLA javno govoril kak desetar tri dni pred Višnjičem? Desetarji seveda, ne jugoslovanski ljudski armadi.

Torej bi se tudi M. Kranjc – še preden je začel razpredati svoje prestreljene globokomunosti o tuji obveščevalni – lahko povprašal, do katerega trenutka so bile informacije o reorganizaciji skrivnostne (oziroma do katerega trenutka so hoteli biti tajne, ker to tako ali tako niso bile) in kdaj so postale uradne. Zanimaja me dan, nič več.

Česar fantje ne smejo, je stricem že vnaprej dovoljeno. Zato so vaši komentarji, M. Kranjc, čisto zares odveč.

Peter Weiss, Ljubljana

Delo, 14. januarja
Psihiatrično nasilje v službi pravosodja

Odbor za boj zoper psihiatrično nasilje v Jugoslaviji »Anatolij Korjagin« je v sobotni prilogi Dela 14. januarja 1989 objavil prispevek, v katerem med drugim trdi: »V številnih psihiatričnih bolnišnicah po vsej državi so zaprti ljudje, ki so bili obsojeni zaradi političnih prekrškov. Točnega števila teh ljudi ne vemo, ker je to uradna državna tajnost.«

Podatki o ljudeh, ki so jim sodišča zaradi kaznivih dejanj izrekli varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja v psihiatrični bolnišnici, zagotovo niso nikakršna skrivnost. Brez vsakršnih pomislekov zato objavljam, da je bilo 31. decembra 1988 v vseh slovenskih psihiatričnih bolnišnicah 27 pacientov s takšnim ukrepom. Nihče izmed njih ni storil nobenega »političnega prekrška« ali kakršnegakoli drugega dejanja, ki v najširšem smislu sodi med »politična dejanja«.

Zaradi podobnih očitkov smo lani pregledali dokumentacijo tudi o tistih pacientih z varnostnim ukrepom, ki so v preteklih letih že odšli domov, ker jim je bil ukrep odpravljen. Ugotovili smo, da je bil od leta 1970 (dlje nazaj nismo pregledovali, ker je tako delo zelo zamudno) poslan v psihiatrično bolnišnico le en duševni bolnik, ki je poleg številnih in zelo nevarnih nasilniških dejanj domnevno storil tudi »politični prekršek« (začel je jugoslovansko zastavo, v njene osanke zavil kamen in ga treščil v obično okno). Vsak razmišljajoč človek zlahka doume, da je tudi to res nepomembno dejanje vendarle nasilniško, ne pa »politično«.

Dejstvo torej je, da v slovenskih psihiatričnih bolnišnicah ni in v zadnjih 20 letih ni

bilo nobenega pacienta, ki bi ga poslali v bolnišnico zaradi »političnega prekrška«.

Najbrž je potrebno še kratko pojasnilo glede zdravljenja pacientov, ki so jim slovenska sodišča zaradi kaznivih dejanj izrekli varnostni ukrep obveznega zdravljenja v psihiatrični bolnišnici. Tako imenovanih »posebnih psihiatričnih bolnišnic« v Sloveniji ni, je le en sam specializiran psihiatrični oddelk (16 postelj) za zdravljenje teh pacientov, in sicer v Centru za mentalno zdravje v Ljubljani. Oddelk je že kar 15 let »odprtega tipa«, torej brez rešetk na oknih in vrata niso zaklenjena (razen od 22. ure zvečer do 6. ure zjutraj). Pacienti s tem ukrepom pa so tudi v drugih slovenskih psihiatričnih bolnišnicah, kjer jih zdravi kot kateregakoli drugega pacienta.

Seveda bi bilo naivno pričakovati, da bi v sedanjem času, ko je kriza zaupanja zela vso družbo, bolj zaupali psihiatriji kot drugim družbenim strukturam. Zato predlagam, da se sestavi komisija, v katero bi imenovali po enega člana slovenska skupščina, »Bavconov svet«, »Bavčarjev odbor« in odbor »Anatolij Korjagin«, predsednika te komisije pa naj izbere slovenska mladinska organizacija. Taka komisija naj se pred predsednikom slovenskega »zdravniškega društva zaobljubi, da bo spoštovala načela etike zdravstvenih delavcev. Nato se bom osebno zavezal (in prepričan sem, da mi bodo pomagali prav vsi slovenski psihiatri), da bo do najmanjše podrobnosti zvedeli vse, kar se dogaja v slovenskih psihiatričnih bolnišnicah s pacienti, ki jim je bil izrečen varnostni ukrep obveznega zdravljenja v psihiatrični bolnišnici. Zdi pa se mi, da ta moj predlog ne bo uresničen, ker je lažje pridobivati »družbeno težo« s klevetanjem psihiatrije kot pa z iskanjem resnice v njej.

Odbor »Anatolij Korjagin« pa pozivam, naj predloži kakršnekoli (lahko povsem ne-preverjene) podatke o tem, da katerokoli slovensko psihiatrično bolnišnico »uporablja« za zdravljenje disidentov, ki so jih za kazen spravili v umobolnico«. Take podatke bom skupaj preveril in javno objavil.

Enako bo najbrž treba storiti tudi v drugih jugoslovanskih republikah, kajti obdolžitve brez dokazov ne presegajo ravni klevet.

Predstojnik
Centra za mentalno zdravje
prof. dr. Jože Lokar

Delo, 21. januarja

Kaj počne sedem milijonov policajev

V sestavku z omenjenim naslovom je bilo objavljeno tudi naslednje besedilo: »Temeljni povezovalni dejavnik med policijami je bil Interpol. Na lanski skupščini se je zbralo 147 njenih članic, med katerimi ni še nobene socialistične države...«

Ob gornji trditvi je treba pojasniti, da je Jugoslavija ves čas članica te organizacije že od ustanovitve njene predhodnice leta 1923 na Dunaju. Iz Revue internationale de police criminelle, ki jo izdaja Interpol, pa so v vsaki številki na notranji strani ovitka našteje članice te organizacije, tako je v številki maj/junij 1988 No 412 objavljeno, da so med socialističnimi državami poleg naše države članice Interpola še Kuba, Madžarska in Romunija.

Socialistične države pa se za »policijsko« sodelovanje dejavno povezuje med seboj in kolikor ne gre za operativne usklajevalne dejavnosti, prireajo tudi medsebojna strokovnoznanstvena posvetovanja, tako da je gostiteljska izmenoma vedno ena izmed teh držav. Jugoslavija je bila doslej le na njihovem petem mednarodnem posvetovanju socialističnih držav v Moskvi leta 1968.

Janez Pečar, Inštitut za kriminologijo

Pripis uredništva

Do trditve, da med članicami Interpola se ni nobene socialistične države, je prišlo ob lektoriranju prispevka v uredništvu Dela. Tovarišu Celiku se za napako opravičujemo.

Uredništvo

Delo, 14. januarja

Zgodilo se je ljudstvo in zdaj se prenavlja partija

Ze sam naslov je nerazumljiv, zapisan v trpniku, in tudi partije pri nas že dolga leta ni več. Prav tako je nerazumljivo in nedopustljivo, da se pod tako važne in aktualne prispevke iz Beograda ne podpisuje nihče od novinarjev. Težko je verjeti, da so tako znani politiki, kot so Stipe Suvar, Radisa Gačić, Vidoje Žarković, Miloš Nikolić, Radoš Smiljković, res izjavili po pomenu take borne misli, kot se vidijo že v naslovu. Pa tudi v narekovanjih niso, izjave namreč. Nekatera imena so tiskana v krepkem tisku, druga pa ne in so izjave kar primešana med prve.

Pa pojdemo po vrsti skozi nekatere nesmisle.

Naslov bi jaz zapisal takole: Zbudilo (zganilo) se je ljudstvo, kar po pospešilo prenovalo ZK. Stipe Suvar megleno govori o zamujanju zasnov preobrazbe ZK, čeprav je na čelu komisije za preobrazbo ZK več kot tri mesece. Kako naj bi posebna redakcijska skupina od 25. januarja pa do konca januarja pripravila delovno različico predloga »partijske« reforme? Kako bo to pričarala v enem tednu komisiji, ki je formirana že pred tremi meseci, pa bo tudi zanimiva zgodba.

Vidoje Žarković je rekel, da delovna skupina, ki jo vodi, ni vedno delala v polni sestavi in da analizira možno gradivo. Zastavljajo se važna vprašanja, a nič o rešitvah. Iz naslovov gradiva se vidi, da papir veliko preneva.

Miloš Nikolić opozarja, da je treba temeljito raziskati probleme jugoslovanskega socializma in ZK. Problemi so torej že razkriti, treba jih je samo rešiti.

Za dober in hitro izdelan dokument o reformi ZK se zavzema Mićunović, zato ker se »dogaja ljudstvo«. Ja, tako je zapisana »njegova« izjava.

Radoš Smiljković trdi, da se je reforma že začela z množičnimi javnimi shodmi. Pravi tudi, da preobrazba ZK ni možna, če njeno

izhodišče niso cilji družbene reforme. »Zgodilo se je ljudstvo« (naj bi dejal), in tega ne smemo prezreti... Vendar je lahko tako zapisal samo neodgovoren novinar pri Tanjugu, ki mu je politični jezik tako okoren, kot je neodgovorna njegova glava. Ali pa je posredi kakšen čuden škrt? Ta cvetka v narekovanjih se je pojavila celo v navlolu.

Vinko Hafner v »svojem« slogu ugotavlja, da je delovanje ljudstva v resnici napredno, vprašanje pa je, kdo ga usmerja in s kakšnimi cilji, in da je treba ugotoviti, kaj se dogaja z delavskim razredom, ker je od tega odvisna (ne boste verjeli!) socialna utemeljitev ZK. Da se le ljudstvo ne bi nikoli srečalo z usmerjevalcem Hafnerjevega socialnega naboja.

Šele spremembe ustave in »partijskega programa« bodo bistveno spremenile položaj ZK v sistemu, je poudaril Krste Malešević.

Kaj bi vsemu temu dodal »človek iz baze«? Mogoče to, da je nastopila doba, ko izjav politikov ne potrebujemo. Če pa so že tu, naj bodo dobesedno navedene (v narekovanjih) in naj dajo rešitve problemov. V »političnem« sestavku Tanjuga pa ni ne prvega ne drugega, naslov pa je itak rebus za sebe.

In še to. Večkrat po deset let sem že naročnik Dela in vem, da časopisni papir ni knjiga in da se ga konec koncev lahko uporablja celo za sušenje mokrih čevljev, vendar takih skrupul kritično usmerjen človek ne more trpeti v našem osrednjem dnevniku.

Poudarjam pa še enkrat, da se kaj takega zdravemu ljudstvu nikoli ne more dogoditi, kvečjemu kakšnemu neodgovornemu, ne-podpisnemu novinarju agencije Tanjug, ki slepo prepisuje besedo za besedo in ne zna ločiti zrnja od plev.

Marjan Stempihar, Kranj

Delo, 7. januarja

Iz skrajnosti v skrajnost

Tem naslovom je Alenka Štebe označila prehod od stalinističnega zatiranja praznovanja božiča k praznovanju božiča kot narodnega praznika. Prva skrajnost je torej za Štebetovo stalinistično nasilje nad verskim praznovanjem, druga skrajnost pa proglašanje božiča za narodni praznik. V to drugo skrajnost ali bi padli sedaj.

Štebetova sebe predstavi kot ateistko. Zato sem ji toliko bolj hvaležen, da je prva od ateistov različno poudarila: »Božič je verski družinski praznik.«

Že nekaj let namreč poslušamo in beremo predstavnike oblasti in druge, ki so nam začeli dopovedovati epohalno novico, češ da božiča ne praznujemo samo verniki, ampak tudi ateisti. In da ga verniki praznujemo kot verski praznik, ateisti pa kot družinski praznik. Ateistka Štebetova pa to delitev pošteno ukine in iz praznovanja izvzame 27,9 odstotka Slovencev, ki so ateisti. Božič naj torej ostane božič, torej verski praznik. Pravica do božičnega praznovanja pripada 72,1 odstotka Slovencev, ki so verniki. Štebetova poudarja, da pravica do praznovanja božiča ni pravica celotnega slovenskega naroda, pač pa njegovih treh četrtin. Ene četrtine Slovencev, ateistov, pa ta pravica ne zadeva.

Štebetova zato popolnoma pravilno poudarja, da praznovanje božiča ni zadeva »narodne zavesti« in »demokratičnosti«. Praznovanje božiča je namreč zadeva verske zavesti. Celo stalinistična povojna oblast nam je nekaj let omogočala praznovati božič kot dela prost dan. Danes vsi priznavajo, da takrat ni bilo nobene demokratičnosti. Pač pa se je z dopuščanjem praznovanja božiča tedaj stalinistična oblast držala svoje lastne ustave. Ko pa je spremenila božič v navaden delavnik, je začela z dolgotrajnim kršenjem lastne ustave, v kateri je zagotavljala svobodo veroizpovedi.

Prve skrajnosti, o kateri govori Štebetova, bo konec šele takrat, ko bo božič spet dela prost dan in se bo končalo omenjeno kršenje ustave zoper tri četrtine Slovencev. Zadnji čas bi bil, da bi se to zgodilo vsaj v letošnjem letu. To pa naj se nikakor ne zgodi tako, da bi trgali božič iz rok vernikov in ga skušali sekularizirati.

Štebetova govori samo v 120-letni tradiciji božičnega praznovanja. Povedati je treba, da je to obdobje samo obdobje slovenskega božičnega praznovanja. Božič pa danes praznuje najmanj 1575 narodov sveta. V toliko jezikov je namreč danes prevedeno sveto pismo. Zato je božič svetovni verski praznik.

Zgodovinski dogodek, na katerega se božično praznovanje nanaša, je rojstvo uctočenega Boga Jezusa Kristusa. Dejansko ta dogodek danes ves svet priznava za osrednji dogodek človeške zgodovine, s tem da ves svet šteje leta po tem dogodku. Naše šteje leta po Kristusovem rojstvu. Vsak čas bomo praznovali dvatisočletnico Kristusovega rojstva.

Štebetova omenja »poganski praznik rojstva nepremagljivega Sonca« 25. decembra ob zimskem sončnem obratu, ki ga je Cerkev »spremenila v božič«. Ob tem je treba povedati, da natančnega dneva Jezusovega rojstva res ni mogoče ugotoviti. Zato so dan, na katerega so se Jezusovega rojstva spominjali, nekaj časa izbirali. Klemen Aleksandrijski poroča, da so se dve sto let po Kristusu njegovega rojstnega dne spominili v Egiptu in drugod 20. maja. Hippolytos leta 222 izpričuje, da so se Jezusovega rojstva spominjali isti dan kot njegove smrti, namreč 14. aprila. Iz leta 243 imamo zapisano pričevanje, da so se Jezusovega rojstva spominjali 28. marca, na katerega so se spominjali tudi četrtega dneva stvarjenja, namreč stvarjenja sonca. 25. december kot božični praznik pa je privikar zabeležen v Rimu leta 336. Ker je rimski cesar Aurelianus leta 275 proglasil dan rojstva nepremagljivega Sonca za državni praznik, vse kaže, da so se kristjani prilagodili in imeli svoje praznovanje božiča 25. decembra zato, ker je bil že tako in tako praznik po vsem cesarstvu. Tako so na isti dan pogani praznovali svoj poganski pojmovni praznik rojstva nepremagljivega Sonca, kristjani pa so na isti dan praznovali Kristusovo roj-

stvo. Videli smo, da so simbol sonca nanašali na Kristusa že sto let prej in da so tedaj ta simbol vzeli iz svetega pisma stare zaveze. Zato so kasneje toliko laže soočili svoj krščanski simbol sonca s poganskim na isti dan.

Rudi Koncilija, Ljubljana

Delo, 7. januarja
Makedonski Neum

1. Milan Pančevski trdi, da je parcelo v Elen Kamnu dobil z vsemi potrebnimi dovoljenji in papirji, pri tem pa je naštel cel kup raznih dokumentov. Sprašujem ga, ali ima dokument z neke javne seje struških oblasti, na kateri je bilo postavljeno vprašanje, kako je mogoče, da se Milanu Pančevskemu zaradi plazovitega zemljišča najprej naredi oporni zid in ograjo okoli parcele, da si začne graditi hišo, šele potem pa delegati glasujejo, ali naj mu na demokratičen delegatski način dodelijo ravno to zazidalno parcelo. Če dokumenta nima on, ga imam jaz. Lahko mu ga pokažem.

2. Nikjer v članku o makedonskem Neumu nisem napisal o vprašanju, ali je vila Pančevskega velika ali majhna. To je njegova zasebna stvar, ki me prav zares ne zanima.

3. Po njegovi trditvi sem zapisal, da mu je pri ograjevanju parcele in hiše zaradi odlaganja odpadnega gradbenega materiala nastalo pristanišče. Predvsem sem v tem delu članka uporabil narekovanje, kar pomeni, da sem citiral pismo prebivalcev Struge, ki sem ga dobil. To trdijo oni, ne jaz. Mimogrede bi ga vprašal še to, ali je že kdaj šlišal, da bi odpadni gradbeni material kje na svetu odlagali (ne odvažali), s tem pa bi jim kar na lepem in samo od sebe nastalo pristanišče.

4. Pančevski na moj članek odgovarja v slogu, češ da s tem, ko pišem o makedonskem Neumu, napadam politiko Zveze komunistov Makedonije. To je zares neokusno. Rayno nasprotno – globoko sem prepričan, da politika Zveze komunistov Makedonije ne sme biti taka. V najinem dialogu je nekaj nenačelnega in nedemokratičnega: on si je za svoje kritije postavil vse komuniste Makedonije, jaz pa – drugače kot on – imam za ta namen še vedno veljaven program Zveze komunistov Jugoslavije. Prav zares bi ga rad srečal in se z njim o teh stvareh pogovoril.

5. To, da me Milan Pančevski na koncu svojega odgovora uči demokracije, je nekaj posebnega. O tem bova razprav

TEMA TEDNA: MLADI IN OBRAMBNI POKLICI

Ali bo JLA leta 2000 brez slovenskih oficirjev?

O kroglu miza z naslovom »Problemi in perspektive obrambnih poklicev«, ki jo je v Bohinju pripravila komisija za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaveščanje pri predsedstvu slovenske mladinske organizacije, je bila po svoje prvovrsten dogodek. Prvič zato, ker je do nje prišlo prav na pobudo mladinske organizacije. Mnogi so ji namreč očitali, da jo premalo skrbijo nespodbudne številke o številu mladih iz Slovenije, ki se šolajo za vojaške in obrambne poklice. In drugič: to pot so se v Bohinju o tej temi prvič neposredno pogovarjali predstavniki mladine in armade, torej zastopniki organizacij, brez katerih problema nikakor ne bo mogoče rešiti.

Problem pa kajpak obstaja, saj se gibanja v tem delu slovenske nacionalne kadrovske politike prav nič ne izboljšujejo. Podatki namreč kažejo, da je v armadi zdaj kar nekaj tisoč častnikov slovenske narodnosti manj, kot pa bi jih – v skladu s sorazmerno zastopnostjo vseh narodov in narodnosti – moralo biti. V nekaterih prejšnjih razpravah o tej temi je bilo slišati celo tako črnogledne napovedi, da se – ob sedanjih gibanjih – zna zgoditi, da leta 2000 v armadi sploh ne bo več slovenskih častnikov. Zavedati se je namreč treba, da nenehno slabšanje zastopnosti Slovencev v starejšinskem kadru Jugoslovanske ljudske armade, kot je ob neki priložnosti dejal Jože Smole, bistveno hromi pomembno komponento suverenosti in federativnosti slovenske republike in jugoslovanske skupnosti.

Skupno iskanje poti iz zagate

Bohinjska okrogla miza je bila po tej plati torej resnično dogodek brez primere (v okviru te tematike seveda), kar se je poznalo tudi pri udeležbi. Ta posvet je v Bohinju privabil kar okrog 50 udeležencev iz vseh institucij, ki se ukvarjajo s to problematiko. Organizatorji so sicer potofili, da se mize niso udeležili Lojze Briski iz predsedstva SRS, Ivan Dolničar iz predsedstva CK ZKS in republikski sekretar za ljudsko obrambo Janko Kušar, ki so najbolj kompetentni za to področje, toda njihovo niso mogli zaradi drugih obveznosti. Kljub temu je bila zasedba dokaj ugodna in kvalitetna, tudi s strani armade, ki je v ta del Gorenjske poslala pet svojih mož, med njimi je bil tudi predsednik mladinske organizacije v JLA Boris Legner.

Po tej plati se nad bohinjskim srečanjem res ne moremo pritoževati, slabše pa je seveda z rezultati. Pravih in konkretnih odgovorov kako naprej miza namreč ni ponudila. Toda to samo po sebi lahko tudi pričakujemo, saj takega gordijskega voza, ki so ga pri nas vztrajno zategovali dolgo vrsto let, ni mogoče presekati z enim-samim posvetovanjem. Pomembno pa je, da noben predlog ni bil že vnaprejšnjim, da se v bistvu nihče več ne izogiba tej problematiki in da so to pot morebiti prvič zares identificirali vse glavne vzroke, zakaj se mladi iz Slovenije (v zadnjih letih pa tudi iz drugih delov države) vse manj odločajo za vojaške in obrambne poklice. Zlasti spodbudno je, da so tudi predstavniki armade dokaj samokritično opozorili na pomanjkljivosti v svoji hiši. Orijemljivejši podatki, kaj bi morali spremeniti, sicer še niso razgnali, toda opogumja zlasti pripravljenost vseh sodelujočih za skupno iskanje poti iz te kadrovske zagate. Torej vendarle kaneč optimizma v tem vesplošno zaostrenih razmerah.

In kaj so razpravljali razgnali na tej okrogli mizi v Bohinju?

Napačna vprašanja?

Primož Kuzma je v uvodu dejal, da v JLA zdaj primanjkuje nekaj tisoč starejšin slovenske narodnosti. Podatki kažejo, da je problematična tudi struktura slovenskih starejšin v JLA. Zlasti neugodna je zastopnost med mlajšimi in nižjimi oficirji do čina majorja. Stanje se še slabša, saj višji poveljniki kader odhajajo v pokoj, narašča število prošelj aktivnih vojaških oseb slovenske narodnosti za izstop iz JLA, povečuje se osep slovenskih učencev in gojencev v vojaških solah. Kljub prizadevanjem vpis v vojaške sole in na akademije iz Slovenije ni zagosten.

O pereh razmerah na tem področju se pogovarjamo že najmanj dvajset let in, kot je poudaril na okrogli mizi dr. Anton Bebler, se bomo o tem (le) pogovarjali še naslednjih dvajset let, če ne bomo zastavljali pravih vprašanj, povezanih s to problematiko. Pravo vprašanje se namreč ne glasi: Zakaj je Slovencev premalo v JLA, temveč zakaj jih je tako veliko v JLA? Prav tako pravih sprememb ne bo samo z izboljšanim informiranjem ali ustreznejšo propagando. Razloga za nenehno zmanjšanje zanimanja Slovencev za vojaške zadeve kaže iskati že v letu 1945, ko je bila razformirana slovenska partizanska vojska s slovenskim poveljstvom in jezikom in pretežno slovensko starejšinsko sestavo.

Pod vplivom sovjetskih in starojugoslovanskih konceptov smo vojaške sile razporejali po eksteritorialnem namenu po regionalnem načelu. Jugoslovanski in slovenski patriotizem smo krepili tako, da smo ljudi selili čim dlje od rojstne hiše, kar je bila ena največjih zmot, saj se tak pristop ni še nikjer obnesel. Prav tako v Sloveniji nismo že na začetku uvedli dvojezičnosti v JLA. V tej smeri smo ukrepali šele zadnje čase (napisi na vojaških činah in stražnicah, pisna zapisa v materinem jeziku). Bebler je menil, da je bil vojaški poklic ves čas tesno povezan s članstvom v ZK in z ateističnim prepričanjem.

Dr. Bebler je dejal, da zanimanja mladih za vojaške poklice ne bomo povečali zgolj z ukrepi družbenopolitičnih organizacij ali z ukrepi civilnih struktur, sploh pa ne samo z ukrepi v Sloveniji. Problem bo mogoče odpraviti samo z aktivnim sodelovanjem JLA. Toda pri tem bi se morali zavedati, da kratkoročni ukrepi ne bodo imeli pravega haška. Nujno je dolgoročno ukrepanje, toda pri tem bi morali poseči v stvari, ki presegajo pristojnosti republike. Po njegovem so nujne spremembe v delovanju JLA, v njeni kadrovske politiki in v politiki osebnih dohodkov. Med dolgoročnimi ukrepi je omenil tudi profesionalizacijo znotraj JLA. V Sloveniji bi bili po njegovem zainteresirani predvsem za profesionalizacijo planinskih enot, ki delujejo v naši republiki, in pa obmejnih enot. Če bi to izpeljali (hkrati bi seveda morali spremeniti tudi politiko OD), potem bi imeli v Sloveniji, kot meni dr. Bebler, gotovo dovolj kandidatov za ta poklice, podobno kot to velja za solo za miličnika.

Raziskava obramboslovnega raziskovalnega centra pri FSPN, ki je del triletnega raziskovalnega projekta »Slovensci in vojaški poklici« pa je pokazala, da se med 3000 anketiranimi učenci osmih razredov osnovnih šol ter tretjih in četrtih letnikov usmerjenega izobraževanja v naši republiki 40,5 odstotka mladih razglasa za vernike. Potem ni čudno, da se Slovenec ni mogel po vojni identificirati z JLA tako, kot se je lahko identificiral s partizansko vojsko. Povsem drugače je bilo z organizacijo milice. Pridobivanje mladih za miličniški poklic je potekalo in še poteka povsem drugače, na neposrednejši način. V milici in na RSNZ je obvezno znanje slovenskega jezika, miličnikom pa se, razen v izjemnih primerih, ni treba seliti iz kraja v kraj.

Odpor proti hierarhiji

Poleg kulturnih dejavnikov, ki mlade odvrčajo od vojaških poklicev (srednješolske odboje solanje zunaj svoje republike, in onemogočena svobodna izbira kraja službovanja, oslabele osebnosti pa solanje zunaj republike in visoka zahtevnost solanja), gre še za vrednostne opredelitve, za odpor proti hierarhiji, pro-

Na okrogli mizi »Problemi in perspektive obrambnih poklicev«, ki jo je v Bohinju pripravila mladinska organizacija, so morda prvič zares identificirali glavne vzroke, zakaj se mladi iz Slovenije (zadnje čase pa tudi iz nekaterih drugih delov države) vse manj odločajo za vojaške in obrambne poklice.

ti omejevanju osebnih svoboščin (denimo glede potovanja v tujino), za prenike osebnih dohodkov vojaških oseb, ki prav tako vplivajo na ugled posameznika in njegovega poklica. Polkovnik Emil Koštomaj je opozoril, da se v JLA trudijo, da bi svoje kadre po pravih izenačili s civilnimi osebami. Sedaj se lahko potujejo v tujino, ni se jim treba seliti, če tega ne želijo, v prihodnje naj bi imeli plačano nadurno delo. Delegati so že doslej imeli možnost vplivati na del zakonodaje, ki zadeva položaj in vlogo oboroženih sil, vendar zaradi neobveščnosti ali premajhnega zanimanja tega niso izkoristili. Tako so prešli zelo malo pripomb na zakone, ki so jih pred kratkim obravnavale republikanska in zvezna skupščina, na zakon, ki govori o službovanju v oboroženih silah, o pokojninskem zavarovanju vojaških zavarovancev in druge. S svojim kritičnim prispevkom bi delegati lahko opozorili na marsikatero slabost v organiziranosti JLA je menil Koštomaj.

Kot kaže, nas napačno postavljanje vprašanj pelje v slepo ulico tudi tedaj, ko govorimo, da študij obramboslovja nima pravega ugleda. Vprašati bi se morali, le kako naj bi ga imel ob dejstvu, da so nekateri predavatelji premalo strokovno podkovani, da ni prave konkurence pri razpisih za njihova delovna mesta, da ne zmorejo gibčnejšega preoblikovanja programov, ki bi šli v korak s časom in razvojem stroke. Anton Bebler je med drugim opozoril, da je fevdalizacija univerze povzročila delitev in ločevanje visokih šol tako, da študent obramboslovja skoraj nima možnosti interdisciplinarnega ali vzporednega študija in če službe ne more dobiti v svoji stroki, nima možnosti, da bi se s svojim znanjem uveljavil drugje.

Domovina se ne brani le z orožjem

Na okrogli mizi v Bohinju so nekateri opozarjali, da bo imel študij obramboslovja v prihodnje še večji pomen, saj bodo v upravnih organih in ozidih vse bolj potrebovali široko usposobljene obramboslovce, ženske in moške, ki bodo s svojim znanjem kos novemu

razumevanju splošne ljudske obrambe in družbene samozaveščanja, ki bo bolj prilagojena življenju v miru. Emil Koštomaj je dejal, da nevarnost agresije od zunaj še vedno obstaja, čeprav bi po nekaterih znakih (sporazumi med SZ in ZDA) sodili, da se oboroževalna tekma umirja. To je vsekakor treba imeti v mislih, kajti anketa mladinici še vedno dajejo večjo prednost nevojaškim oblikam obrambe, na oboroženi boj pa kar nekako pozabljajo.

Očitno ima vsako militariziranje in demilitariziranje svoje meje. »Ortodoksne, bolj militantno razpoložene« vojske je treba pač preprečiti, da nihče ne zanika nenehne nevarnosti spopadov med družbenimi skupinami, državami, narodi. Obramba in družbena zaščita v miru in v času sodobne nuklearne oborožitve pač morata poiskati prave vsebine, povezane s praktičnimi in vsakdanjimi življenjskimi okoliščinami, v katerih bi ljudje, če bi bilo treba, tudi z orožjem branili svoje življenje in življenje najbližjih, svojo in družbeno lastnino, lastna prepričanja in programsko-politično usmerjenost. Tudi take priprave zahtevajo veliko znanja, fizične pripravljenosti in moralne in družbene osveščenosti. Zato bi morali obramboslovcem omogočiti, da bi si pridobili ugled, kakršnega si v družbi tudi zaslužijo.

Tak ugled kot medicina ali bogoslovje?

Anton Bebler je med drugim poudaril, da bi moral imeti študij obramboslovja takšen ugled kot ga imajo na ljubljanski univerzi – po naslednjem vrstnem redu – medicina, bogoslovje in pravo. Obramba domovine nikakor ni več, kar je nekoč bila ali kar si nekateri še danes predstavljajo, da naj bi bila – torej pripravljenost nositi orožje, obramba, ob napadu tudi samoobramba, tveganje in žrtvovanje življenja, boj za oddaljene in splošne ideale namesto za izboljšanje kakovosti vsakdanjega življenja, obramba prostosti in človekovih pravic in svoboščin.

Samo po sebi se ponuja vprašanje, ki smo ga ob koncu pogovora slišali tudi v Bohinju, postavil pa ga je general v pokolu Lado Kocijan: »Ali zveza komunistov v armadi razmišlja o tem, kako bo sestopila z oblasti, kako bo armada delovala v pluralistično organizirani družbi?«

Pravo in bolj točno vprašanje bi se po naše glasilo, ali ZK v armadi sploh razmišlja o tem, da bi sestopila, ne pa le »kako« bo sestopila z oblasti? Vodilni partijski delavci v armadi doslej o tem bržkone še niso javno razmišljali, kar pa morebiti ne bi bilo slabo, kajti s tem, ko bi ZK tudi v armadi dejansko sestopila z oblasti, bi se v tem sistemu resnično zgodila velika sprememba. Armada bi postala veliko bolj privlačna tudi za tiste mlade ljudi, ki niso člani zveze komunistov in ki jih obvezno članstvo v tej organizaciji že vnaprejšnje odbija.

In kaj je bohinjska okrogla miza, ki so jo mladinci označili kot nadaljevanje zdaj že znamenite problemske konference ZSMS o podružljanju obrambe in varnosti iz leta 1984, vendarle ponudila za sklep? Nekakšen splošni dogovor je bil, da je take oblike izmenjave mnenj vsekakor treba nadaljevati, toda

o ožjih tematskih sklopih in v še bolj kvalificirani sestavi.

Naloga, ki so si jih mladinci zastavili, so razdelili na kratkoročne in dolgoročne. Dejalo so, da brez spreminjanja zakonov s tega področja in nekaterih družbenih parametrov ne bo bistvenih sprememb. V mladinski organizaciji bodo vztrajno načeno prav vsa vprašanja in, rušili dogme, ki se obstajajo. Kot je dejal Janez Sodržnik, moderator okrogle mize samo mladi danes niso obremenjeni z dogmami. Dejstvo je namreč, da JLA, takšna kot je zdaj, zanjo ni zanimiva. Bolj zanimiva bo le ob večji pomoči družbe (torej z modernjšim »imidežem«), pa tudi če bo bistveno bolj odprta za nove pobude, kritične misli in analize. Glede zaletavosti, ki jo očitajo mladim, je Janez Sodržnik dejal, da se bodo že znali prilagoditi in tudi odzvati trenutnim razmeram, toda nenehno se bodo borili za tak sistem in odnose, ki bodo bolj po njihovi meri kot doslej in bodo bolj upoštevali njihova mnenja in stališča.

Vsekakor pa bi morali javnost bolje in obsejnejše seznanjati z rezultati analize in raziskav, ki jih je na področju obrambe zdaj že kar precej. Samo z argumentiranim opozarja-

Bohinjska razprava o mladih in vojaških poklicih ni bila prva te vrste pri nas. O tej problematiki so govorili že na najvišjih forumih v republiki, tudi na predsedstvu republiške konference SZDL. V razpravi na socialistični zvezi, od katere bo kmalu minilo leto dni, je dr. Anton Bebler postregel s takimi podatki, da je Jože Smole zaprosil novinarje, naj ne poročajo o nekaterih najsubtilnejših zadevah iz njegovega prispevka, saj bi zaradi nerazumevanja nekaterih vidikov slovenskega odnosa do JLA in predstav o njej v državi lahko prišlo do novinskih nepotrebnih polemik.

Kaj je torej tedaj povedal dr. Anton Bebler? Dejal je, da se za vojaške poklice prijavljajo predvsem tisti mladi Slovenci, ki soglašajo z ideologijo zveze komunistov, ki niso kritični do razmer v naši družbi, katerih stari, predvsem oče, so člani ZK, tisti, ki nize od povprečja vrednotijo znanje, ustvarjalnost in pomen osebnih svoboščin, tisti, ki so se v Slovenijo priselili od drugod in tisti, ki imajo osebne stike z vojaškimi osebami ali z vrstniki, ki so se že odločili za vojaško solo. Na odločanje za solanje na vojaških solah negativno vplivajo vernost (osebna ali starševska), izobrazba staršev (kolikor višja je, toliko manjša je možnost, da se bo sin odločil za ta poklic), dohodek staršev, razvitost občine, selski uspeh (čim višji je, manj možnosti je, da se bo mladenič odločil za vojaško solo) in ne nazadnje na to vpliva tudi spol, saj deklet v glavnem ne sprejemajo na vojaške sole. Gre torej za precej politične, nazorske in tudi intelektualne selekcije.

njem na slabosti in pomanjkljivosti bo mogoče dialog in prehod v novo kvaliteto.

Jelena Gačša
Branko Šoban

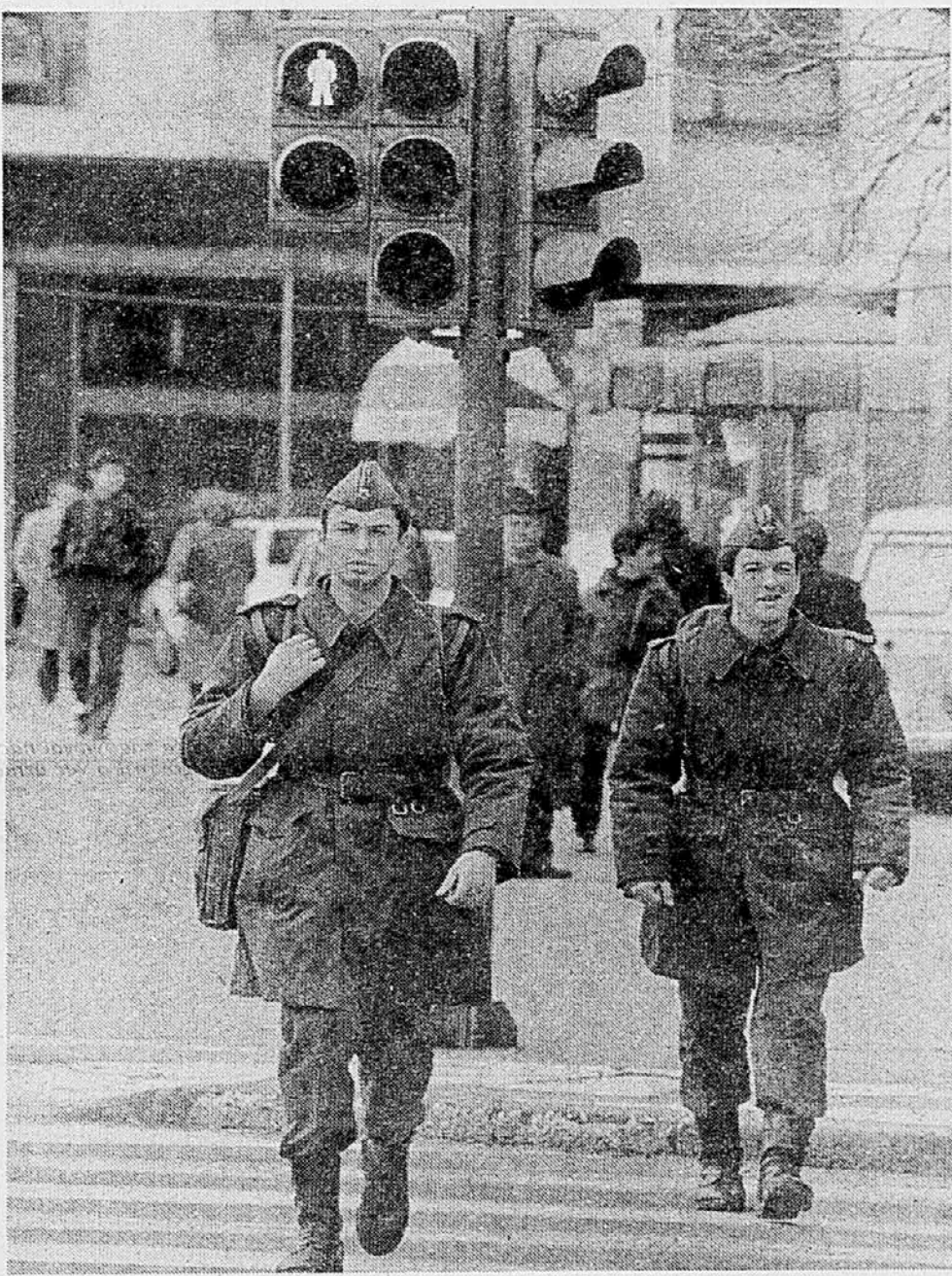

Foto: Srdan Živiljevič

PORTRET TEDNA

Stipe Šušar

Ure nam bijejo in čas se nam izteka. To so bile besede dr. Stipeta Šušarja (rojen 17. februarja 1936 v Zagorju, občina Imotsko, Hrvat, doktor znanosti iz sociologije, nagradjenec za znanstveno delo, odlikovanec z državnimi odlikovanji, na 13. kongresu ZKJ izvoljen za člana CK ZKJ in potem njegovega predsedstva), ko je 29. junija lani nastopil kot predsednik predsedstva CK ZKJ. Vendar uvodni stavek ni misljen tako, kot bo zdaj, sedem mesecev kasneje, kdo najprej pomislil. Dr. Stipe Šušar je hotel v nastopnem govoru opozoriti, da je pred nami vsi najtežavnejši čas, v katerem bodo tako vodstvo jugoslovanske partije kot vsa druga vodstva pred hudimi preizkušnjami: če bodo odločilne, ali bo vodstvo ostalo ali odšlo. Takrat so bile pred jugoslovansko družbo gospodarska reforma in ustavne spremembe. »Konferenca ZKJ in vsa socialistična javnost sta nam določila kratke roke, kruta resničnost pa nam ne dovoljuje več ne čakanja ne omahovanja«, je govoril Stipe Šušar, potem ko je zmagal na tajnem glasovanju – prišel je že v zgodovino ZKJ kot prvi predsednik predsedstva CK ZKJ, za katerega so tajno glasovali, svojega predkandidata iz ZK Hrvaške Ivica Račana pa je premagal s 15:6 – menda s podporo predstavnikov ZK Srbije in brez glasov predstavnikov ZKS (nekateri člani ZKS so zaradi nestrinjanja s to izvolitvijo izstopili iz ZK).

Takrat se je Stipe Šušar zavzel tudi za idejne razprave, ki jih moremo in moramo voditi in poudariti, da je nujno treba idejno razčistiti nekatere pogoje, da bi videli, kako kaj izvesti v praksi. »Naj ponovim, niti stara niti nova gesta nam zdaj ne pomagajo več. Pomaga nam lahko le akcija. Na izpitu je naša sposobnost – ne le predsedstva in cekaja, tudi vse zveze komunistov in vseh organiziranih socialističnih sil – da gremo v reformo, da se gospodarsko naposled odpre, da v političnem sistemu najdemo boljše in gospodarske rešitve; neogibna naloga pa je tudi, da marsikaj spremenimo v delu in življenju zveze komunistov, zlasti v pripravi na 14. kongres.«

Iz teh »idejnih razprav«, iz »idejnega razčiščenja« se je zdaj razvila prava propagandna vojna proti predsedniku predsedstva CK ZKJ. Dela ZKJ zahtevata glava svojega prvega človeka, pri čemer ne izbirata ne besed ne sredstev. Takšne vojne proti še živemu voditelju doslej zgodovina komunističnega gibanja ne pozna.

Nikjer na svetu še doslej (Balkan mora biti očitno kdaj na čelu zgodovine) prvega človeka Partije za življenje niso imenovali, da je »zarotnik in maršalec, ki sovraži ljudstvo; ki ljudstvo imenuje ulico; podpira kmetince v vodstvih, ki mu služijo; si izmišlja prepire med Srbi in Makedonci; deluje proti pokrajina; kot deloma Srbije; vse to pa zato, ker je istak, kot je Stipe Šušar v intervjuju našel prejšnjo soboto zlonamerne žaljivke na svoj račun.

Vendar to še zdaleč ni vse. Tudi po tem se je odprl lov nadaljeval. Očitki se še kar vrstijo, od Novega Sada prek Beograda do enokušnih obsodb iz »ože« Srbije in srbskega političnega vodstva. Doslej nismo

vedeli – šele beograjski tisk, člani ZK (med njimi tudi doktor znanosti) iz Beograda, srbski in črnogorski borci, srbski in drugi komunisti so nam »odprli oči« – da Zvezo komunistov Jugoslavije vodi človek, »ki se skriva po Titogradu« (navadna laž TV Titograda, katere vir je bil neki titograjski natak, ki je »stregel Šušarja«), da smo Jugoslavlani dobili Šušarjate oziroma največjo privatizacijsko funkcijo, kar jih doslej poznamo« (potem ko je Jovan Lakičević, vodja informativno propagandne službe CK ZKJ odstopil, češ da mu je Stipe Šušar prevzemal delo in sam pisal sporočila z zaprtih sej); da prvi človek jugoslovanske partije »sejmarstvo neresno« vodi seje; da »nikoli in nikjer ne govori resnice«; da se obnaša kot »počimničar, ki je pravkar prišel z izleta«, država pa je pred razsulo; da vodi »vatičanski jezuitsko politiko«; da je na čelu nelegalnega predsedstva« (strokov-

njaki za statutarna vprašanja so se zedinili, da predsedstvo CK ZKJ lahko normalno dela, čeravno v težavnejših razmerah, saj je šest članov odstopilo); da je kriv za Kosovo in da »podpira albanske nacionaliste, sicer na novembarskih »sovranih demonstracijah« v Prištini (mišljenja so protestna zborovanja pripadnikov albanske narodnosti – op. p.) ne bi vzklizali Šušar! Šušar!; da je ljudstvo razglasil za ulico (ne pomaga noben demanti, da je – po magnetogramu – Stipe Šušar dobesedno izjavil: Jasno in glasno je treba povedati, da miting ne morejo odstavljati partijskih vodstev); da je sklenil protisrbsko koalicijo s Slovenci, zato jim tudi ne grozi in jih ne kaznuje za vse »neumnosti, ki jih dovoljuje slovenska zveza komunistov«, zlasti pa zaradi večstrankarskega sistema, ki »ruši Jugoslavijo«.

Kdorkoli si kaj izmisli, kdorkoli kaj hoče podkiniti, se zlagati, samo da je proti Stipetu Šušarju, bo našel prostor za govorniškim odrom ali v delu javnih glasil. Kdor je doživel – Stipe Šušar jih je – več kot petdeset let, pravijo Španci, je videl že veliko zla, veliko ga pa še čaka. Očitno tudi Šušarja.

Začetek napadov na Stipeta Šušarja lahko datumsko določimo: 17. oktober 1988 ob 21.30. Takrat je na 17. seji CK ZKJ v centru Sava stopil pred mikrofonom delavec Milovan Popović, predstavnik ZK Srbije, in očitil Stipetu Šušarju: način, kako vodi seje, da je kriv za dogodek v Novem Sadu in Titogradu: da je poskusil srbsko vodstvo obtožiti protititoizma (na seji predsedstva CK ZKJ 15. oktobra), kar je očitno Šušarjevo premišljeno stališče do politike ZK Srbije; da je Šušar pripravljen povedati resnico takrat, ko mu ustreza; da je tik pred svojo izvolitvijo zanikal trditve, da je ZK Srbije ujetnica nacionalizma, pa se je polje očitno premislil. »To ti govorimo komunistično in tovarško.« se je Milovan Popović teatralno obrnil z obrazom k Stipetu Šušarju, »ne zato, da bi te obtožil, niti zaradi tvoje odstavitve, temveč zaradi tega, da v prihodnje ne bi več delal tako...« Sedel prav v vrhu jugoslovanske partije, kjer je treba misliti in delati jugoslovansko.

Temu prvemu poskusu, kako zamajati položaj Stipeta Šušarja, se je takoj, nekaj trenutkov za Popovičem, uprl Marko Orlandić. Isti Marko Orlandić je na »zahtevu črnogorskega ljudstva na ulicah« pred 15 dnevi moral odstopiti kot član predsedstva CK ZKJ.

Potem so se napadi vrstili, gostili, stopnjevali. Protišušarjevska koalicija je podirala predsedniške sodelavce kot domine, vključno Franca Setinca. In naposled je ocenila, da je po večmesečnem lovu na »manjšo divjavo« prišel čas za odstranitev najdražecnejše troje. Za uradno pričo: risce so izbrali najprej izredno konferenco ZK Vojvodine, ki je zahtevala razrešitev Stipeta Šušarja in izstila izredni kongres ZKJ (ta mora biti najkasneje 30. aprila letos, redni 14. kongres bi bil konec junija 1990).

In kako si lahko razlagamo zahtevo predsedstva CK ZK Srbije, ki je prišlo v javnost v sredo zvečer (sejo je vodil Slobodan Milošević)? Pridružio se je »zahtevu velikega števila komunistov, osnovnih organizacij in vodstev ZK in izredne konference ZK Vojvodine, da odstavijo s funkcije predsednika predsedstva CK ZKJ Stipeta Šušarja«. Obrazložitev: zaradi očitnih napak in pomanjkljivosti v delu in organiziranju dela predsedstva; zaradi nedoseganja rezultatov pri uresničevanju sklepov predsedstva in CK ZKJ; zaradi vnašanja nemožnosti v predstavo in v CK ZKJ; zaradi ustvarjanja nezaupanja in delive med narodi in narodnostmi Jugoslavije je Stipe Šušar izgubil zaupanje in ugled pri članih ZK in pri delovnih ljudeh in občanah SR Srbije.

Predsedstvo CK ZK Srbije je postavilo še eno zahtevo: predsednik predsedstva je odšel lahko samo tisti, ki ima vsaj minimum zaupanja v vseh zvezah komunistov, ki udeležajo ZKJ. Takega človeka, naj pripomnimo, zdaj v Jugoslaviji verjetno ni.

Zahteve iz vodstva srbske partije (v Srbiji sta partija in ljudstvo eno, tega ne smemo pozabiti) si ne moremo razlagati, kot bi si jo Kitajci v svojem slovitim pregovoru: Ko so rekli, da gredo uničiti zle ljudi, so prav najslabši prvi začeli brusiti meče. Tokratni napad na Stipeta Šušarja ni prvi, je samo eden v vrsti, toda med najbolj grozečimi. Zleti je le, da bi dr. Stipe Šušar, predsednik predsedstva CK ZKJ, vsemu navkljub vztrajal pri tem, kar je rekel: »33 let sem član ZKJ, v njej sem prešel določeno pot do te funkcije, na kateri sem šest mesecev – in bom menda še šest mesecev, če me CK ne bo zamenjal na regularen način.« (Lahko rečemo, da bo na regularen način, čeravno na izrednem kongresu, le obdobje vztrajanja bo potem tri, ne šest mesecev – op. p.).

Zleti je tudi, da bi se čimprej »končala vojna okoli ljudi, to je vojna okoli vsega, to je tudi vojna za Jugoslavijo, to je vojna za ZK«, kot je ocenil sedanje pogrome proti sebi in predsedstvu CK ZKJ dr. Stipe Šušar.

V ponedeljek naj bi se odigralo eno zadnjih dejanj, ki naj bi iz »nemočne prepripljivosti organizacije«, kar po besedah Stipeta Šušarja grozi jugoslovanski prvobojniški organizaciji (z dvema milijonom članov), spet postala zveza komunistov, sposobna nakazati pot iz sedanjih zagat, ob tem programu pa združiti ustvarjalne in napredne različne misleče ljudi. Poslovnik o delu predsedstva CK ZKJ je na strani Stipeta Šušarja, ki ga čez dva dni njegovi nasprotniki verjetno ne bodo mogli zrušiti delno zaradi začasnega razmerja moči v jugoslovanskem političnem vodstvu (razrešitev ali odstranitev predsednika predsedstva CK ZKJ ni predvidena, možna je samo razrešitev člana predsedstva CK ZKJ), delno zaradi tega, ker v skrajnem primeru dr. Stipetu Šušarju – če bo ostal dosleden in računamo, da bo – ostane »formula Kerebič« (člani CK ZKJ iz glasujejo nezaupnico ali razrešitev, vendar je to ne zavezuje, ker o tem odloča partijska osnova, iz katere razrešitev prihaja; ta pa je v Kerebičevem primeru jasno dala vedeti, da bolj zaupa svojemu človeku kot »nenačelni koaliciji« članov CK ZKJ).

Oblast je krčma, iz katere malokdo pride trezenj pravijo. Dr. Stipeta Šušarja oblast ni opila. Ali pa to velja tudi za njegove najhušje nasprotnike, ki jim nekateri pripisujejo boj za oblast in prevlado? Osebnih obračunov ne glede na vse v če tako zagatnem položaju, v katerem smo, samo škodijo – članom in nečlanom ZK – in nas potiskajo desetletja nazaj v frakcijske boje, ki bi, če ne bi bilo Tita, uničili že Komunistično partijo Jugoslavije.

Najkrajši mandat med vsemi predsedniki predsedstva CK ZKJ je doslej imel dr. Dušan Dragosavac – 252 dni (20. oktobra 1981 je kot tretji predsednik predsedstva CK ZKJ zamenjal Lazarja Mojsova, na kongresu 29. junija 1982 ga je zamenjal Mitja Ribičič), deseti (jubilejni) predsednik dr. Stipe Šušar je na čelu ZKJ 212 dni (z današnjim dnem). Do sklica izrednega kongresa ZKJ (sklicati ga morajo najkasneje 30. aprila 1989) mu jih ostane še najmanj 92. Teh 92 dni pa v življenju komunistu dr. Stipeta Šušarja in Zveze komunistov Jugoslavije skoraj ne more biti hušjih, kot je bilo obdobje od 17. oktobra do danes.

Vlado Šlamberger

AKTUALEN POGOVOR: DR. MIRJANA ULE

Mladina ni vžigalnik revolucije

Ob izidu knjige dr. Mirjane Ule, profesorice na FSPN v Ljubljani, *Mladina in ideologija* smo avtorici postavili nekaj vprašanj o družbeni vlogi mladine, zlasti o »novi političnosti« v Sloveniji, ki je tesno povezana prav s to družbeno skupino.

»Iačni duhovnosti« do etabriranega krščanstva je podoben, kot do vseh drugih etabriranih ideologij, ki pretendirajo na totalno ali absolutno resnico o človeku. Zavračajo pač takšno absolutiziranje, sprejemajo in cenijo pa konkretne primere osebno doživljenega in udejanjenega krščanstva. Novo duhovnost vidim le kot sestavino prizadevanja mladih za nove vrednote in za bolj individualne ter odgovorne vzorce življenja in identitete. Tudi sedanje politične inovacije mladih so zame del tega hotenja oz. kot je dejal B. M. Zupančič v eni od prejšnjih Sobotnih prilog: »Potrebna nam je politika hrepenenja, ki bo izhajala iz doseženega in bo vzpostavljala razmere, v katerih človečnost in življenje ne bosta več izpraznjena pojma, marveč doživeti dejstva.«

V svoji knjigi se pogosto sklicujete na najrazličnejše ankete med mladimi in njihovo vrednotenje in ocenjevanje. Drugače razmišlja vaški mladeniči od urbanega. Kako gledate na prehod mladega človeka – kar je v Sloveniji pogost pojav – iz ruralnega v urbano okolje? V čem je njuna psihološka oziroma sociološka različenost, prednost?

V Sloveniji se razlike med urbani in ruralnimi okolji zmanjšujejo zaradi industrializacije, ki je ruralnih okolij, zato ta prehod ni tako velik, kot je v drugih republikah in pokrajini. Vendar pa ostajajo nekatere razlike, ki obremenjujejo prehod mladega človeka od ruralnega v urbano okolje: večja podvrženost družini staršev in tradicionalnim avtoritetam v ruralnih kot v mestnih okoljih, individualiziran, netipiziran življenjski stil mladih v urbanih okoljih nasproti podrejenosti različnim, zlasti vaškim skupnostim ter manjši možnosti življenjskih izbir in poti v vaških okoljih, odsotnost mladinske subkulture v ruralnih okoljih itd. Mislim, da se bodo te razlike še dalje zmanjševale, kajti nova obli-

»Alternativa« je dobila svoj politični prostor v okviru ZSMS, s čimer se je tudi ZSMS preoblikovala v novo politično institucijo, ki ne pristaja na »stanovsko« zastopanje mladih in na kadrovsko šolo mladih funkcionarjev. ZSMS je s tem, ko je na krškem kongresu tudi samo sebe definirala kot skupnost gibanj, pokazala, da želi biti resen političen subjekt in enakopraven partner oziroma konkurent drugim formiranim političnim močem pri nas. To se je do danes tudi do neke mere uresničilo.

nim, zlasti vaškim skupnostim ter manjši možnosti življenjskih izbir in poti v vaških okoljih, odsotnost mladinske subkulture v ruralnih okoljih itd. Mislim, da se bodo te razlike še dalje zmanjševale, kajti nova obli-

moja strokovna dejavnost odraža ta interes in knjiga »Mladina in ideologija« je delni rezultat tega mojega interesa.

Pri mnogih mladih Slovincih je različnost gledanja nekaj povsem normalnega, ni slutnje o kakšni homogenizirajoči dejavnosti, temveč upor zoper ideološki hegemonizem in vzpostavljajo pluralističnih koordinat. Ali nista to najzlahtnejši vrednoti v človekovem življenju – različnost mišljenja in toleranca?

Gotovo je upor zoper ideološki hegemonizem danes zelo viden v slovenski javnosti. Prav tako lahko rečem, da je prinesel tudi nekaj pomembnih sadov, npr. pluralizem političnih gibanj, ki pa se ne izključujejo med seboj. To zadnje se mi zdi zelo pomembno, kajti kaj nam pomaga odpor zoper »partijski« ideološki hegemonizem, če ga potem nadomesti pluralizem prav tako zaprtih in medsebojno izključujočih se hegemonizmov na ravni posameznih novih političnih subjektov. Zato imate prav, ko pravite, da sta različnost mišljenja in toleranca najzlahtnejši vrednoti v človekovem življenju. Odpor proti ideološkemu hegemonizmu in partijskemu monizmu pa je tudi povsem v skladu s potrebo po novi celostni modernizaciji slovenske družbe na osnovi dosežkov sedanje »informacijske« tehnološke in tudi družbene revolucije, ki se že nekaj let pospešno izvaja v razvitem svetu. V dosedanjih zgodovini Slovencev in Jugoslovancev sta ti dve vrednoti bolj slabo uspevali, morile so ju »mrzle sape domačije«, zato lahko le upam, da se bosta lahko ukoreninili in vzcveteli.

Vsaka vsakova ustanova oziroma sola pušča na otroku znamenja svoje indoktrinacije. Kot ste zapisali v svoji knjigi: »Vse ideologije so imele in imajo« pedagoške ambicije, in to predvsem do mladih.« Kako gledate na šolsko vzgojo pri nas?

Šolanje je gotovo eno od najpomembnejših skupin generacijskih izkustev mladih vseh slojev in razredov sodobnih industrijskih družb. Šolanje zajema otroke in mlade vseh družbenih slojev in razredov, in to v dobi, ko so ti najbolj ranljivi in dovzetni za ideološke in druge vplive. Mnogi teoretični imajo upravičeno šolo za najpomembnejši »ideološki aparat« sodobnih držav.

Šola deluje ideološko na mlade že s svojim institucionalnim »pedagoškim odnosom«, socialnim odnosom med učitelji in šolarji. Temeljna sestavina tega odnosa je namreč neka iluzija, imenujem jo »pedagoška iluzija«, preprečeni, da je mogoče v drugem človeku proizvesti določene motivacije, vrednotna stališča, moralne držbe, ne da bi bili ti izraz

Foto: Joco Zmarič

samomotivacije vsakega posameznika. Ta iluzija deluje, dokler vanjo vsaj minimalno verjamejo tudi šolarji, a to gre le preko njihovega sprejemanja eksplisitnih in implicitnih ideoloških sestavin pouka.

Mislim, da se je naše šolstvo vseskozi po vojni razvijalo kot ideološko izredno obremenjena institucija, tako da je ideologizacija pouka in šole krepko škodovala celo normalnim funkcionalnim nalogam šole, ki jih mora ta opravljati v vsaki moderni družbi. Šele v zadnjih letih je uspelo v Sloveniji zbrati zadostno kritično maso vplivnih posameznikov, zavzetih in prizadetih mladih ter tudi samih pedagogov, ki jim je uspelo nekoliko razklati nemogoč ideološki okvir in ideološke usmeritve našega šolstva.

Vaša knjiga imponira ob branju kot dobljen boj z mladimi, ki se tako odločno bojujejo zoper tabuje, vzpostavljajo svoje nove izkušnje, novo senzibiliteto. ... Kako gledate prihodnost slovenske ali jugoslovanske mladine?

Vaše vprašanje razumem, kot da sem s svojo knjigo izbojevala tisti boj, ki ga danes bijejo mladi. Nisem tako bojevit, da bi s svojimi knjigami bila razne boje, vendar bi me zelo veselilo, če bi knjiga pomagala mladim v njihovem, pa sedaj tudi našem prizadevanju za politični pluralizem, civilno družbo, avtonomno politično javnost, za novo modernizacijo slovenske industrije, za nove življenjske vzorce, ki ustrezajo tem spremembam itd.

Slovenska mladina je večji del socialnih, kulturnih in političnih inovacij že prenesla na vso družbo, zlasti v kroge t. i. demokratične javnosti. To, kar se danes pojmuje pod slovensko mladinsko sceno, je dejansko le centralni del velike širše in generacijsko nespecifične ideološke homogenizacije, ki je v tem trenutku nedvomno napredna družbena moč. Zaradi tega slovenska mladina zame sama po sebi ni več noben fenomen, nič posebnega. Je povsem normalna družbena skupina. »Posebnost« pa je zdaj postala družba, zato bi bilo treba inovativne družbene procese in pojave iskati v znatno širšem družbenem okviru kot pa pred leti, ko sem se lotila raziskovanja mladine.

Pač pa je mladina še vedno zanimiva v jugoslovanskem okviru. Mladina v Jugoslaviji in z njo mladinska organizacija je edini pristno inovativen in jugoslovansko necentralistično integrativen, tudi moderen političen fenomen. Vendar za razliko od slovenske mladine v Jugoslaviji zaznamo tudi veliko polarizacijo »na odraslo« in »socialno infantilizirano« mladino, kar ima tudi politično pomembne učinke, npr. v stopnji odpornosti pred političnimi manipulacijami. Te procese nameravamo zajeti in raziskati v prihodnji, jugoslovanski mladinski raziskavi, ki se je ravno lotevamo z osrednjo temo: »Mladina kot razvojni potencial jugoslovanske mladine.

Franc Horvat

Znanstveni, kulturni in tehnološki razvoj ustvarjajo v človeški skupnosti različna gledanja oziroma prinašajo nova izkustva, na katera se mora človek vedno na novo prilagajati in odzivati. Mladina kot najbolj profilirana inteligentna možnost kake družbe naleti v mnogih okoljih na represivne odvize in odklone. Bržkone je to že neizpodbito dejstvo, da kjer je mladina prikrajšana v svojem oblikovanju sveta in izpovedovanju svojih najglobljih teženj, tudi družba sama postaja bolna in v velikem zaostanku s svetovno senzibiliteto?

Mladina je bila in je vseskozi socialno konstituirana družbena skupina. V socialno konstitucijo mladine vstopajo zlasti razni ideološki dejavniki, ki prvotno generacijsko povezujejo spremembo v nekakšno zadolžitev mladih družbi in njenim avtoritetam. Mladina se bistveno izoblikuje prav z vzgojo in poučevanjem, kjer mladi ponotranjajo ideološka napotila in predstave o sebi in o odraslih, o svoji sedanjosti in bodoči vlogi v družbi. Mladinskost pomeni predvsem socialno podaljšano odvisnost od odraslih in od raznih institucij in avtoritet, ki poskušajo »oblikovati« mladi po svoji podobi. Mladina se v tej luči kaže kot socialno infantilizirana generacija.

»Vsaka mlada generacija mora sprejeti dosežke predhodnih generacij kot izhodišče za svoje delo in življenje. A le za izhodišče, ne za cilj. To pa pomeni, da takšno prevzemanje vključuje problematizacijo in tudi dvom o danem, podedovanem, tradiranem znanju, pomenih, vizijah prejšnjih generacij itd. In za sodobno mladino je še zlasti značilno, da po mediju lastne kulturne produkcije in izkušnje preceja družbeno izkustvo svoje in predhodnih generacij. Le tako se mladi sploh lahko produktivno vključijo v družbo.«

Mladina zame ni že po sebi, kot vi pravite, najbolj profilirana družbena skupina in inteligentna možnost, oziroma najbolj usposobljena za družbeni razvoj. Vendar pa v sodobnih družbah gotovo ni napredka, če družba ovira mladi pri lastnem »prevzemanju sveta«, če s svojimi pedagoškimi in ideološkimi aparati ovira nujno kritično spopadanje mladih z obstoječim.

V kakšnem smislu bi lahko rekli za slovensko mladino, da je »nekak vžigalnik družbene revolucije«, kot se je nekje izrazil Herbert Marcuse na splošno o mladini in se posebej o študentskih gibanjih?

Mislim da »mehanistične« primerjave mladine in družbe (mladina kot vžigalnik revolucije, kot gonilo, kot vzmet revolucije ali družbenega napredka) in »kemične« primerjave (mladina kot katalizator, ferment družbenega napredka ipd.) preveč poenostavljajo situacijo. Govoriti o vžigalniku revolucije pomeni predpostavko, da je v družbi že vse pripravljeno za »eksplozijo«, le vžigalnik še manjka. In vloga vžigalnika je le ta, da sproži proces, ki se potem odvija dalje sam od sebe. Mislim, da z mladino ni tako. Slovenski mladinci, ki so bili nosilci pomembnih političnih inovacij v zadnjih letih, gotovo niso tega počeli niti kot »delegati mladine« niti ne kot začetek eksplozije, ki bo povsem zasenčila njihovo delo.

Prej bi lahko dejali, da so ti mladi bolj pogumno, izrazito in zavestno izrazili tisto, kar so mislili tudi mnogi drugi ljudje. Te dejal pa so bili v teku procesi, ki so privedli letos do množične in tudi institucionalno izoblikovane pluralistične politične javnosti. V teh procesih pa so sodelovale različne družbene in generacijske skupine, tako da bi pravo vlogo mladih lahko razbrali iz interakcije vseh teh vplivov. Sploh pa mislim, da današnji prenovitveni procesi industrializiranih družb ne tečejo in tudi ne morejo potekati po vzorcih eksplozije, tj. množičnih revolucij. Doba takšnih revolucij je po mojem mnenju preteklost in pripada epohi industrializacije modernih družb.

V Sloveniji so se pred nedavnim ustanovila nova alternativna gibanja, zaznamovana z novimi političnimi paradigmi, seveda pa v nekaterih jugoslovanskih okoljih še zmeraj nerazumljena. Kakšno podobo lahko zrcali

glednejši gospodarstveniki strinjajo, da je treba, še preden bodo začeli morebiten nov razvoj, nove naložbe in »prestrukturiranje« proizvodnje, bolj izbrati tisto, kar že imajo.

Na to opozarja tudi podatek, da so sedanje gospodarske zmogljivosti v Črni gori izkoriščene le 50-odstotno. Da bo vse skupaj še bolj nenavadno, so raziskave ugotovile, da je povprečna tehnična opremljenost na delavca »občno boljša«, vendar je kljub temu tukajšnja rentabilnost za okrog 20 odstotkov manjša od jugoslovanskega povprečja. Za koliko so črnogorske zmogljivosti manj izkoriščene kot denimo v Sloveniji ali članicah OECD, lahko samo domnevamo, kajti takih analiz in primerjav ni – tu se preprosto niso spomnili nanje.

To je torej osrednji problem tekoče in razvojnog črnogorske ekonomske politike, od tod izhajajo tudi številne socialne, družbene, in politične težave. Tega se že dolgo zavedajo tako delavci kot njihova vodstva, izkoriščena razpoložljivih zmogljivosti pa je kljub temu čedalje manjša. Tako meni tudi Budimir Čarapić, direktor titograjske Titeksa, kjer so nedavno posodobili obrati izkoriščeni le 53-odstotno (črnogorsko povprečje). Čarapić pravi: »Res je, če ne bomo povečali storilnosti, se ne bomo rešili iz krize. Prav tu so naše velikanke notranje rezerve. Vendar nihče ne ve, kako naj to storimo. Potrebovali bi pomoč znanosti, ljudi z univerze ...«

Univerzitetni profesor dr. Čedomir Lakić, ki je pred kratkim raziskoval ta problem, pa je »vrnil žogico« in poudaril, da se glavni razlogi za premajhno izkoriščenost zmogljivosti skrivajo v gospodarstvu, pravzaprav v načinu dela in vođenja. Ko so ga prosili, naj pove, kaj je pričakovati v prihodnosti, je dejal, da je pesimist: »V naslednjih nekaj letih gotovo

ne bo pomembnejših sprememb na bolje, pa tudi novega bo bolj malo, predvsem zaradi odnosa do razpoložljivih delovnih sredstev, pa tudi zato, ker bo primanjkljavo denarja za materialni razvoj.«

Nemara bi bilo najbolje začeti pri »rezultatih«, oziroma pri podatku, da je del proge Titograd – Skadar izkoriščen le enoodstotno. Kot pravijo, tega ne morejo spremeniti, ne da bi kršili sporazume in dogovore z Albanci, ki so jih sklenili, ko so gradili to progno. Pa čeprav jih Albanci kršijo na veliko. Tudi s »progo stojišča« Beograd – Bar ni veliko bolje – izrabljena je le kakih 60-odstotno.

Z izkoriščenostjo pristanišča v Baru, eno največjih naložb v minule desetletju v Črni gori (razlašali so ga za »najpomembnejšega razvojnega velikana«), je še slabše, je namreč manj kot 40-odstotno. Budimir Vukčević, direktor Luke Bar, kjer bi lahko vsako leto pretovorili čez 5 milijonov ton najrazličnejšega blaga, pojasnjuje: »Odvisni smo od gospodarskega razvoja. V okviru zunanjoevropske menjave naj bi poslovali predvsem s skopsko, niksiško in smeredrevsko železarno. Pri nas bi lahko pretovarjali staro železo, ki ga vse tri uvažajo, tako da bi bile izkoriščene vse naše zmogljivosti. A kaj, ko omenjene železane uvažajo surovine prek drugih naših in celo tujih pristanišč (Solun) ...«

To pojasnilo bi kajpak lahko še natančneje analizirali; vprašati bi se morali, ali imamo preveč pristanišč, češar pri odločitvi o gradnji barskega pristanišča očitno niso upoštevali, ali pa gre nemara za druge razloge (morda celo politične, saj se širjo govorice o nekakšnem izseljevanju iz Smedereva), zakaj se ne kateri izogibajo Bara.

Naj bo tako ali drugače, dejstvo je, da je

izrabljena le tretjina njegovih zmogljivosti in da je to najbolj zadolženo jugoslovansko pristanišče. V takih razmerah pa je silno težko redno poravnati obveznosti in še težje zagotoviti višjo življenjsko raven skoraj 3000 delavcem.

Najtejmo še nekaj značilnih podatkov o največjih črnogorskih delovnih organizacijah: v niksiški železarni so zmogljivosti izkoriščene 74-odstotno, v industriji gradbenih strojev Radoje Dakić (kjer so se začele oktobrske in januarske demonstracije) manj kot 40-odstotno, v Obodu pa približno 50-odstotno. Še huje je v kmetijstvu in živinoreji, saj se zmanjšujejo tako obdelane površine kot črde živine. Položaj je iz leta v leto hujši.

In tu je še nekaj podatkov: Črna gora ima približno desetino jugoslovanske obale, njeni ribiči pa nalovijo le 0,6 odstotka rib, ki jih ulovimo v Jugoslaviji. Najpomembnejši delavnik črnogorskega razvoja je brez dvoma turizem, ki razpolaga z dvanajstimi odstotki vseh jugoslovanskih turističnih zmogljivosti, vendar so ti objekti zasedeni le 74 dni na leto, to je najmanj v vsej Jugoslaviji. Zelo malo so izkoriščeni tudi gradbeni stroji in avtobusi – kilometer vožnje z njimi stane več kot 15.000 dinarjev ...

Strokovnjaki titograjske ekonomske fakultete pravijo, da je vzrok za tak položaj »kriza jugoslovanskega gospodarstva«, ki jo v Črni gori občutijo še toliko bolj, ker so nerazvito območje. Nihče pa ne zanika, da gre tudi za tako imenovane subjektivne šibkosti: daljše priprave, veliko prekinitev dela, velika odsotnost z dela (bolniške), premajhna disciplinirani in skrb za vzdrževanje opreme, slaba organizacija prevoza, preobremenjenost proizvodnje z administracijo, pomanjkanje delovne motivacije (zavoljo nizkih osebnih dohod-

kov), težave pri prodaji izdelkov itd., pa tudi nekdanja megalomanska zgradnja posameznih (»kapitalnih«) objektov, čeprav so se investitorji zavedali, da izdelkov teh tovarn ne bodo mogli prodajati.

»Ali so Črnogorci res leni, kot imamo navado reči (tu pa tam je slišati, da so prav te lenobe izvedle nedavni »udar«), ali pa gre vendarle za objektivne težave, ki onemogočajo kar največjo izkoriščenost tehnično izredno dobro opremljenih obratov?«

A kar je – je. Zdalj čedalje pogostejše slišimo, da je najpomembnejše zagotoviti dovolj strokovnjakov za spremljanje novih načinov proizvodnje, ki jo posodablajo skorajda iz dneva v dan, tako da je tisto, kar je bilo danes sodobno, že jutri zastarelo. Takih strokovnjakov pa je v Črni gori zelo malo. Veliko se jih je v zadnjih letih namreč preselilo v razvitejša okolja, teh »selitev« pa se ni nihče trudil preprečiti, med drugim tudi zato, ker je tu v zadnjih desetih, petnajstih letih politika prevladala nad ekonomijo, saj so vselej računali na »pomoč širše družbene skupnosti« in vedno našli vir, iz katerega so pokrili velikanke izgube ali pa jih preprosto prenesli v naslednje leto. Kako so to dosegli, je znano le ljudem, ki jim zdaj pravijo politična birokracija in tehnokracija.

A krivcev ne gre iskati le tu. Delavci se hudo upirajo uvedbi tretje izmene, še posebej četrte. Dolgo so bili namreč zadovoljni s tistim, kar so dobili. Pomembno je bilo le, da v službi niso preveč »garali«.

Tako je menila belkanska večina delavcev, tistih, ki so že zdavnaj dojele, da si ne bodo mogli zagotoviti višje življenjske ravni, če ne bodo več delali, pa je bolj malo. To so že pred leti spoznali denimo v titograjskem aluminijemski kombinatu, kjer so zmogljivosti izkoriščene več kot 100-odstotno oziroma nad tehnično projektiranimi možnostmi.

To je resda osamljen primer, jasno pa je, da bodo tako morali ravnati tudi v drugih delovnih organizacijah. Denimo v tovarni »Radoje Dakić« so se tega očitno že začeli zavedati, saj prav te dni popravljajo in spet usposabljaajo številne stroje, ki so jih že nameravali vreči v staro železo ...

Pot gospodarskega preroda bo v Črni gori brez dvoma izjemno dolga. Na to opozarja tudi prof. dr. Čedomir Lakić, ki meni, da je tudi za racionalno izkoriščanje zmogljivosti potreben celovitejši gospodarski program, ki bi moral biti usklajen z jugoslovanskim.

»Črnogorsko gospodarstvo je prestrukturirano in ne more kar čez noč preiti na tržni način gospodarjenja. Treba mu je pomagati, da si bo zagotovilo vsaj take razmere za to, kot jih imajo drugod.«

V Črni gori pa se zavedajo še nečesa, namreč, da preprosto morajo uveljaviti tržno gospodarstvo, ker se bodo sicer znašli v še hujših težavah. Najnujnejša naloga je torej poiskati »recept«, da se to ne bo zgodilo. Če ga bodo našli, bo bolje tudi za politiko ...

Branko Jokić

VZROKI ČRNOGORSKE GOSPODARSKE NEUSPEŠNOSTI

Veliko strojev in malo dela

Tisti, ki analizirajo sedanjo črnogorsko družbeno situacijo, trdijo, da je izhod iz ene najhujših gospodarskih kriz v državi v takojšnjih posegih v gospodarstvo in ekonomsko politiko. Treba se bo vrniti na začetek, tja, od koder so pred desetletji začeli stopati po poti »hitrega vzpona«.

To preprosto pomeni, da je treba več delati. Res je, da je bilo v povojnem gospodarskem razvoju narejenih več naprtnih potez, da je gospodarsko-proizvodna struktura v Črni gori silno neugodna in da je velika večina izdelkov pod nadzorom države, vendar pa se naju-

MIHAILO TERZIČ O NAPADIH NA JLA

Človeški pesek proti armadi

Kaj je življenjski moto Mihaila Terzića, 47-letnega magistra političnih ved (iz teme Diktatura proletariata) in diplomiranega novinarja, ki ga slovenska javnost pozna kot oficirja, odgovornega za informiranje na ljubljanskem armadnem območju (po novem mariborskem in ljubljanskem vojaškem območju)?

stile družbeno krizo in z nekakšnim »tihim maršom skozi institucije« poskušale vnesti umetne dileme in nesporazume o različnih vprašanjih, tudi o armadi, ki prej nikoli niso povzročala dvomov, se zlasti ne pri prepro- stih ljudeh,« odgovarja Terzić.

Toda vse, kar se je dogajalo, pisalo in govorilo, vendarle ni bilo napad na armado? »Seveda ne. Pravi škrti za jezik, spoštovanje zgodovine in kulturne naroda ne moremo ničesar odtrati. To je vsakomur jasno. V oči so naj- bolj bodli tendencioznost, neobjektivnost in podkrajnjanje. Najbolj me je bolelo, ko sem videl, da ljudje nasledajo neresnicam. Bolelo me je predvsem kot človeka in komunista. Zato sem se moral oglašati. Sem proti manipu- liranju z ljudmi in proti njihovemu zavaja- nju. To je bilo bistvo mojega pisanja.«

Mihailo Terzić veliko študira. V svoji domači knjižnici ima skoraj tri tisoč knjig, v glavnem strokovne literature. Knjigam posveča večino svojega prostega časa. Precej tudi piše. Naj- večkrat se oglaš v sobotni prilogi Dnevnik, nazadnje je velikokrat gostoval v Nedelj- skem, sodeloval pa je tudi v sobotnih prilo- gah Dela. S svojimi razmišljanji o dej- stvi podkrajnjanje prispevki je med bral- stvom, zlasti v ljubljanskem letu, vzbudil kar precej polemik, hude krvi in tudi gneva. V ka- terih so gozili in žalili mene in družino (v zadnjem obdobju so bili seveda tudi klici s spodbudno vsebino), toda groženj nisem jemal resno. Gre v glavnem za patološke primere, ki jih ne moreš in pravzaprav tudi

drugače. »Spoštujemo vsako mnenje. To je pravzaprav tudi prvi pogoj za dialog, kajti enako misleči se nimajo kaj pogovarjati. To- da če se gremo dialog — in bržkone ga ni, ki tega ne bi hotel — potem je treba spoštovati pravila igre. V dialogu naj šteje moč argu- mentov in če je protiprimer močnejši, po- tem ga je treba pač upoštevati. Zdaj pa se dogaja, da kljub temu vsak vztraja pri svo- jem. Tak pogovor postane dialog gluhih. Stvar ostane tam, kjer je bila na začetku. In spet smo pri krizi zaupanja.«

Toda čeprav dialog resnično ni kaj prida napredoval, pa bo bržkone kar držalo, da je prav po zaslugi bolj odkritih in tudi vse bolj kritičnih pogovorov in dogajanj padla marsi- katera tanečica, ki je skrivala nedotakljive te- me. »Tabujev, razen ko gre za institucijo vojaške tajne, v armadi ni več. Naša vrata so vselej odprta vsem dobroimernim ljudem. To smo že neštokrat dokazali. Bolj po- membno je, ali so informacije s tega področja dovolj celovite in pravočasne. Strinjam se, da bi tudi viri informacij lahko še marsikaj po- storili in izboljšali, toda upam si trditi, da je tudi med novinarji danes zelo malo res pravih strokovnjakov za področje obrambe, kar je po svoje tudi nelogično. Bržkone ni redakci- je, ki bi na primer za spremljanje medicine dolocila novinarja ali novinarke, ki se na to pomembno področje slabo spozna, na po- dročju obrambe pa se jim to zdi kar nekako samoumevno. Torej so slabosti tudi na drugi strani,« vrača žogico Terzić.

Lanska »roška ofenziva« in dogodki na Me- telkovi so po besedah Mihaila Terzića prava sramota. »Ob teh dogodkih so nekateri po- mezniki na trnino poskušali poslabšati že tra- dicionalno dobre odnose med JLA in sloven- skim prebivalstvom. To jim je tudi delno uspešno, če posebej v večjih mestih, na po- deželju, kjer so ljudje veliko bolj povezani med seboj, pa bistveno manj. Te spremembe je takrat občutil tudi Terzić sam, zlasti po gro- zljivih pismih in klicih po telefonu. Kako so to ohladitev sprejemali njegovi kolegi? Se pri

nas res počutijo kot tuji? »Če se kdo počuti kot tujec, potem je za to po malem tudi sam kriv, saj je to znak, da se ni dovolj prilagodil okolju. Včasih pa so seveda krivi tudi posa- mezniki, ki ne razumejo problemov oficirjev po prihodu v novo okolje, kjer so drugačni običaji, kjer se govori drugačen jezik. Upo- števat je treba, da je ta človek prišel sem po službeni dolžnosti in da je pripravljen delati v kateremkoli okolju v tej državi. Ta njegova odločitev je vredna spoštovanja. Zato ga je treba razumeti, četudi se ne obnaša v skladu s tamkajšnjimi navadami. Potrebno je torej obojestransko medsebojno razumevanje, brez apriorizma in distanciranja. Tega pa ni bilo vselej dovolj.«

Kaj pa jezik? So z učenjem slovenščine res- take težave? »V armadi je na tem področju veliko narejenega. V vojaških solah uporabljajo fakultativno učenje slovenščine in makedon- ščine, da bi se fantje hitreje vključili v novo okolje, ko bodo zapustili solske klopi. Tudi sicer je v vojašnicah dovolj knjig in časopisov v jezikih vseh naših narodov in narodnosti. Osebnim mnenjem, da problemov zaradi jezika sploh ne bi smelo biti. Jeziki jugoslovanskih narodov so si tako podobni, da jih pasivno ni težko obvladati. Če bi to dosegli, potem bi vsak lahko govoril v svojem jeziku, pa bi se prav tako razumeli. Če pa so razlike že v ci- ljih in če ni medsebojne pripravljenosti za sporazumevanje, potem ni pomoči, pa čeprav bi vsi govorili en jezik. Nasploh mislim, da Jugoslavije ne bi smeli graditi le na razlikah, kot je zadnje čase pogosto slišati, ampak prej na podobnostih, seveda s polnim spoštova- njem različnosti.«

Mihailo Terzić živi v Ljubljani z izjemo kraj- ših preseljenj, že vse od leta 1966. Kot mlad podporočnik je prišel v vojskono (4. julij), kjer je se danes. V tem času se je dobro naučil slovenščine, bržkone tudi po zaslugi žene Jožice, ki je doma z Dolenjskega. »Ko so stari zvedeli, da po končani akademiji odhajam v Slovenijo, so bili srečni. Sloven- ce so takrat povsod zelo visoko cenili. Bili so pojem za delavnost in natančnost. Danes so se mnenja o Slovencih zal spremenila. Toda v bistvu se ni spremenilo nič: spremenila se je politična kombinacija nacionalnih birokraci- je. Te so svoje napake projekciral na pripad- niki drugih narodov in tako skregale med seboj preprosto ljudstvo. Tudi to je ena od napak tega časa.«

Branko Soban

Bati se je treba predvsem stereotipov in posploševanj. Zdi se, da so nekateri v Jugoslaviji začeli ustvarjati nekak- ne genetične tipe ljudi, katerih kvali- teta so že vnaprej določene z naci- onalno pripadnostjo. To je po mojem degra- dacija človečnosti. Zaradi tega so v veliki prednosti tisti, ki niso obremenjeni s stereo- tipi in se brez vsakršnih atavizmov (ti so bolj ali manj prisotni v vsakem človeku) vživljajo v nova okolja in ideje. Ikrajni pa poskušajo stvari presojati trezno in kritično, zlasti s sta- tišča splošnih človeških vrednot. Na svetu bi bilo veliko manj laži, če bi vse nacionalizme, genetske in druge podobne razlike med ljud- mi zamenjali nekakšna unanistična inte- gracija človeštva.«

Podpolkovnik Terzić, ki se je po opravljeni ekonomski srednji šoli v Gorazdu vpisal na vojaško akademijo v Beogradu (in jo kajpak tudi končal), študij novinarstva in magistrir- ja je opravljal na ljubljanski fakulteti za so- ciologijo, politične vede in novinarstvo, je ge- slu, zapisanemu na začetku, zvest vse življe- nje. Po njegovem večina problemov v končni instanci nastaja prav zaradi tega, ker lokalna vrednota in dnevni interesi velikokrat potis- njejo v ozadje splošne človeške vrednote in dolgoročne cilje. »Nemogoče je namreč spo- štovati človeka kot osebnost, ne da bi ga ikrajni spoštovali tudi kot Slovenca. Srba, Cr- nogorca ali pa, če hočete, kot oficirja te armade. Če pri posamezniku spoštujete vse njegove kvalitete, torej spustijo tudi njegovo nacionalno ali pa poklicno pripadnost,« raz- mišlja Terzić, sicer doma iz Črne gore, iz vasi Vrujina pri Plevlji, ki pa je v Sloveniji, natanč- neje v Ljubljani, že od leta 1966.

Morda je prav zaradi tega — prevladala lokal- nega nad splošnim — prišlo do lanskega ne- ljubelega poslabšanja odnosov med delom slo- venske javnosti in armado. »Na mnoge pobu- de, predloge in zahteve, ki so jih načelniki nekaterih skupin, je javnost gledala resnično parcialno, samo s slovenskimi očmi, ne upo- števa je Jugoslavije. Na tako ustanovo, kot je vojska, pa je vendarle treba gledati celovito in odgovorno. Spoštovanje posameznih ču- stev in posebnosti vsakega pripadnika JLA bi bilo seveda idealno početje, toda praktično je to neizvedljivo. V Jugoslaviji je na primer toliko različnih verskih skupnosti in pripra- čanj, če vzamemo samo to temo, da v armadi vsem, tu in zdaj, ni mogoče ustreči. Tega ne

bi zmogla nobena druga podobna organizaci- ja, ne doma ne v svetu. To seveda ne pomeni, da ne spoštujemo posebnosti posameznikov. To počnemo do največje možne mere. Edina omejitev je obramba učinkovitosti armade, to pa je seveda njena osrednja in prednostna družbena naloga.«

Pa je lani moralo priti do znanih dogodkov in tako ostrih kvalifikacij o napadih na armado? »Vse to se je začelo že veliko prej, že leta 1982. Že tedaj so se pojavile teze o nacional- no homogenih enotah in druge podobne zaht- eve, ki pa so — gledano s stališča družbene vloge armade — nesprejemljive. Vse, kar se je dogajalo v preteklem letu (krajta tajnega vojaškega dokumenta ipd.), je bila torej le nekakšna kulminacija prejšnjih dogodkov. Lahko bi rekli, da so nekateri skupine, ta »človeški pesek«, kot bi dejal Nietzsche (ki pa postane neprebojen, ko se združi), izkori-

sprotno. Za pomoč smo prosili tudi milici- ke, pa so nam rekli: »Sami boste morali poskrbeti za svojo varnost.« Nam je pripo- vedoval zemunski župnik Antun Kolarević. Kot je dejal, namrava zemunska župnija urediti cerkev sv. Roka, kolikor ji pač dovoljujejo finančne možnosti. »Ne vem pa, kako nam bo to uspelo, ko ves naš trud sposti uničijo,« je še pristavil.

S tem, kar sta nam povedala oba duhovnika, smo seznaili Simeuna Stanića, predsednika OK ZK Zemuna. Dejal je, da mu ta primer ni znan, pač pa je vedel povedati, da je podobnih grafitov veliko tudi na stanovanj- skih zgradbah. Vendar se je strinjal, da so tak- šaka gesla na cerkvi le nekaj drugega. Zago- tovil nam je, da bo predsedstvo zemunske partije to »postavilo na dnevni red ene iz- med svojih prihodnjih sej in da bo pritegnilo k sodelovanju s socialistično zvezo in mila- dinski organizacijo. »To je sramota za ves Zemun, zato bomo ustrezno ukrepali,« je zagotovil.

V Beogradu imajo nasploh veliko težav z av- toritativnimi grafitov. Pripadniki mestnega SNZ so jih denimo lani odkrili 25, med njimi 13 mladoletnikov. Kot pravijo, so enega celo poslali na opazovanje na psihiatrično kliniko. V majhni katoliški skupnosti v Zemunu pa so prepričani, da so zidove njihove cerkve popi- sili namenoma in da gre za nacionalistična izzivanja. Nekateri celo zatrjujejo, da je to delo svojevrstne ulične demokracije, za kate- ro ne bodo plačevali visoke cene le verniki (katoliki) in njihove cerkve, saj se gibanje naglo širi, zato pričakujejo, da bo mesto če- dalje bolj popisano z gesli, ki bodo zahtevala več kruha in dela in izražala splošno nezado- voljstvo. Problem je torej očitno tudi poli- tičen.

Zemunski incident s popisanim pročeljem ka- toliške cerkve ni posledica nobenega mračne- ga namena poglabljati razlike med cerkvama, zatrjuje starešina sosednje pravoslavne cerk- ve sv. nadangela Mihaela. Ravno nasprotno, po mnenju srbke pravoslavne cerkve je to prava zgodovinska tragedija, je dejal v ne- kem pogovoru dr. Irinej Bulović, ki so jo po njegovem povzročili tudi neeklerični dejavni- ki kot denimo stoletna protislovja med Ri- mom in Carigradom, njun boj za prestiz in vpliv, pa tudi za oblast, pri čemer se Rim ni zadovoljil z duhovno oblastjo, marveč je ho- tel tudi posvetno. Ne kaže zanemarjati niti razlik v načinu mišljenja in kulturi, ki so jih pogosto povzročala podedovana protislovja. Gre tudi za politično razočaranje in ogorče- nje, ki je svojčas zajelo širše sloje pravoslav- nega prebivalstva, nad »zahodnjaki« in na

SAMO SLOGA REŠUJE SRBE

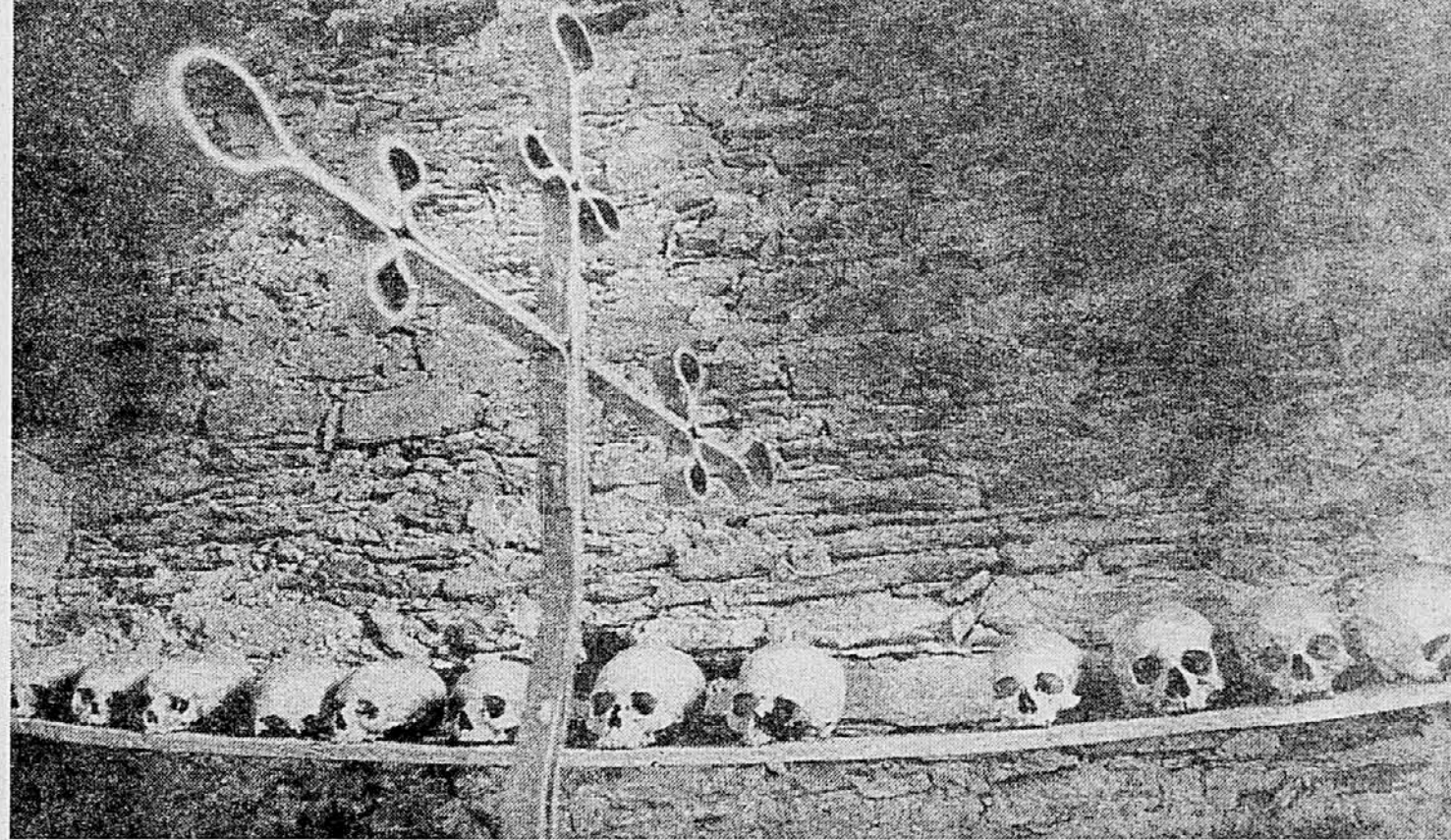
Lazar se vrača na Kosovo

V Zemunu sta v parku dve cerkvi — pravoslavna sv. Mihaela in katoliška sv. Roka. Pročelje prve je čisto in pred kratkim prepletkano, na drugi pa so izpisana gesla: »Serbia is nostra dea«, »Pojdite, tu je Srbija«, »Samo sloga rešuje Srbe«, »Satanovi borci«, »Helle« itd. Zanimalo nas je, kdo je napisal ta mračna gesla.

zahodu nad »vzhodnjaki«. Velika ovira za združitev je tudi dogma, da je papaz nezmo- gliv. Dr. Irinej Bulović poudarja, da je od izida pogovorov med cerkvama o naravi pa- peževega prvenstva v smislu nezmožljivosti v marsičem odvisna usoda dialoga med »vzhodom« in »zahodom«.

V minulih šestih stoletjih so Srbi skrivali relikvije svojega kneza pred sovražnimi voj- skami in jih večkrat prenašali iz samostana v samostan. Najprej so vladarjevo truplo pri- nesli s Kosovega polja in pokopali v cerkvi Kristusovega vstajenja v Pristini. Leto dni pozneje, jeseni 1390, so ga prenesli v Lazar- jevo zaobljubno cerkev v samostanu Ravani- ca. Tu so relikvije mirovale kar tri stoletja, potem pa jih je ljudstvo ob veliki selitvi Srbov pod patriarhom Arsenijem Čarnojevi- čem, bežec pred Turki, vzelo s seboj. Najprej so jih shranili v bližini Budimpešte, pozneje pa so jih menihi prenesli v samostan Vrdnik v Sremu. Med zadnjo vojno so bile relikvije v stolni cerkvi v Beogradu, pred kratkim pa so odšle na pot na Kosovo, ki ga imajo Srbi za svojo zibelko.

A vse to je v senci drugega problema, ki tare cerkev in srbko ljudstvo. Po besedah ome- njenega duhovnika gre za največji zgodovini- ški izpit Srbov, od katerega bo odvisno, ali bodo ti v prihodnje zgolj živoratili kot nepo- membni majhen narod, ki ga bo zgodovinska metla lepega dne pometla z balkanskega pri- zorišča, ali pa bodo še naprej živeli kot pravi, organski, polnopraven del božjega naroda v človeštvu. Zato v Srbiji tako pospešeno hitijo s pripravami na pokašitev 600. obletni- ce Kosovske bitke. Na svojo pot v slavo srbstva in njegove vloge pri ohranjanju krš- čanstva so krenile tudi relikvije sv. kneza Lazarja. Pred kratkim so na svojem obhodu po pravoslavnih cerkvah v vsej državi prispele tudi v samostan Zičo. Tu pa so neznanci

ški cesti in v Mostecu. Udeležilo se jih je blizu 50 tisoč občanov.

Vse to je terjalo od slovenske milice obilo razuma in usklajenega delovanja nižjih vod- stev milice. Javnost je ocenila, da je milica ravnala po zakonu, in ni prišlo do širših kon- fliktov z občani.

Pri tem je slovenska milica že lahko izhajala iz domačih in tudi tujih izkušenj. Pomembno so bile tudi izkušnje policij, ki se že dolga desetletja ukvarjajo s takimi protestnimi obli- kami zbiranja državljanov.

Novi pravilnik za delo miličnikov in drugih pripadnikov varnosti

Konec preteklega leta so delavci v slovenskih organih za notranje zadeve dobili nova pravi- la za opravljanje službe. To je bilo prvič v slovenski zgodovini. Pravilnik je bil objavl- jen v Uradnem listu SRS. Zato ni odveč, če mu tudi v tem članku posvetimo nekaj pozor- nosti.

Doslej so pri nas veljali trije — deloma po- dobni — pravilniki za delo javne varnosti. Tista, ki sta bila izdana leta 1949 in 1959 in nista bila objavljena, urejala sta le delovanje milice. Leta 1970 je izšel zvezni Pravilnik o opravljanju zadev službe javne varnosti in je bil objavljen v Uradnem listu SFRJ, veljati pa je prenehal z uveljavitvijo novih ustav leta 1974. Leta 1983 je izšel slovenski pravilnik za opravljanje službe v organih za notranje za- deve, ki pa je bil internega značaja. »Primer« Oblik je bil povod, da so ta dokument konec prejšnjega leta tudi objavili.

O tem pravilniku bo verjetno kaj povedala tudi strokovna javnost, ki bo skušala prever-

jati, kako se njegova vsebina sklada z zakoni in v doseženo stopnjo pravic in svobodnih človeka pri nas. Njegova vsebina je širša kot

„Izkušnje držav v večstrankarskem parlamentarnem sistemu so povsem jasne. Policije ne zanima, kako je sprejet zakon, katerega izvajanje nadzira, in ali je to v parlamentu z več strankami ali le z dvema. Zanima jo predvsem izvajanje predpisa, deloma pa tudi pravičnost, legitimnost takega predpisa. Znani so primeri iz Zahoda, kjer policisti nekaj zakonov ne nadzirajo dosledno, ker se z njihovo vsebino ne strinjajo. Pomembno je torej, da zakon nastane na ustreven način, ta pa je stvar politike in ne policije.“

le opravljanje pooblastil, ki so dana vsem delavcem v organih za notranje zadeve v Slo- veniji.

Pluralizem naše družbe

Zlasti v Sloveniji se je milica znašla v družbe- nih razmerah, ki dobivajo znamenja politič- nega in vsakega drugega pluralizma. Ta raz-

Kaseta Niko nema što Srbim imade gre za med- je, te dni pa so napovedali se knjigo Bar- barstvo v Kristusovem imenu novinarja De- na Lučića, ki je s svojimi idejami o albanski mafiji v neki drugi knjigi menda močno pre- senetel tudi pristojne. V knjigi Barbarstvo v Kristusovem imenu avtor ugotavlja resnico o zločinah nad srbiskim prebivalstvom v 20. stoletju. Piše o pripravah Vatikana na versko vojno zoper Srbijo, o domnevnih načrtih za krvav obračun s srbko pravoslavno cerkvijo, o tem, kako so prisiljevali Srbe, da so spre- minali vero in da je katoliška cerkev namera- vala ustanoviti ustaško inkvizicijo. Bralci pa bodo v knjigi zvedeli tudi, »koliko ljudi je bilo pobitih zaradi maščevanja za domnevni velikosrbski hegemonizem.«

Koliko prahu bo dvignila knjiga in koliko strasti bo podžgala, najbrž ve le ljubi Bog.

Slobodan Dukić

MILICA 1988

Ljudje se policije ne bojijo več

V prejšnji številki sem orisal položaj policije v svetu v letu 1988. Kaj pa je z našo milico? To vprašanje je ne samo zanimivo, ampak tudi občutljivo, saj se je pri nas problemsko zelo malo pisalo o tem uniformiranem delu varnostne službe.

Naša javnost je štiri desetletja po vojni prvič izvedela, koliko je miličnikov pri nas. Ta podatek je povedal zvezni sekretar za notra- nje zadeve na seji zveznega zbora Skupščine SFRJ 24. 7. 1986. Dejal je, da imamo približ- no 40.000 miličnikov. To bi pomenilo, da pride okoli 550 državljanov na 1 uniformira- nego pripadnika varnosti. To je nekako toli- ko kot v zahodnih državah. Nimamo pa po- datkov za posamezne republike. Lahko dom- nevamo, da je to razmerje v Sloveniji za

malenkost večje: več državljanov pride na enega miličnika.

Seveda pa ni najbolj pomembno koliko pre- bivalcev pride na enega miličnika. Treba je upoštevati še druge dejavnike, od opremlje- nosti milice, strokovnosti do ugleda v javno- sti in pripravljenosti ljudi, da miličnikom po- magajo. Nobena policija pa ne more dosti storiti brez sodelovanja državljanov.

Milica pod nadzorom javne kritike

Že predlani smo bili priča, da je bilo ravnanje milice v nekaterih krajih naše države izpo- stavljeno ostri in široki kritiki prizadete jav- nosti. Tu je dovolj omeniti le vas Vevčane v Makedoniji in Mosevac v Bosni in Hercego- vini. Tako ravnanje milice je bilo v nekaj primerih povod, da so prizadeti kraji odšli iskati pravico v skupščino.

To je prišlo še bolj do izraza lani poleti in jeseni. Tedaj so potekali mitingi v Vojvodini, ožji Srbiji, na Kosovu in v Črni gori. Ravna- nje milice na mitingih je bilo nekajkrat vzrok za poznejše protestno zbiranje državljanov, ki so to pot protestirali tudi proti milici. S protestnim zbiranjem na javnem mestu so prebivalci Nove Pazove konec avgusta izrazili nezadovoljstvo z njenim ravnanjem. Več de- set tisoč prebivalcev Nikšića je v začetku oktobra izrazilo nezadovoljstvo s posredova- njem milice na mitingu v Titogradu in z odno- som do delavcev, ki so potovali v Titograd.

Eden od razlogov za protestno zbiranje dr- žavljanov Črne gore pred republiko skupšči- no v začetku leta 1989 je bilo tudi nezadovolj- stvo z milico zaradi jezenskega ravnanja. Se- danj je milica po oceni ljudstva ravnala dobro, čeprav so nekaterim miličnikom državlja- ni

izmaknili revolverje...

Dotlej so bili taki primeri množičnega neza- dovoljstva z milico, ki se je javno izrazilo, zelo redki. Občani se očitno otresajo strahov- spoštovanja do tega predstavnika državne oblasti. Tako je tudi prav, saj je (ljudska) milica po definiciji v službi ljudstva in se je za to ljudstvo ne bi smelo bati.

Prilagajanje milice novim razmeram

V Sloveniji je bilo lani več dogodkov, ki so zahtevali preudarno ravnanje milice.

Najprej je treba omeniti stavkovne sprevede delavcev, kar je novost in hkrati z množični- pojav. Praviloma so se nezadovoljni delavci odpravili pred stavbo občinske ali republiške skupščine, kjer so izrazili svoje zahteve. V Mariboru so ob tem resno ovirali cestni in železniški promet. Stavkovni sprevedi so za- jeli več tisoč delavcev.

Sledijo ekološki protesti in protesti v zvezi s posegi v prostor. Zlasti slednji so vse bolj pogosti, občani pa so zanje vse bolj občur- livi. Novejša oblika so ulične stojnice. Razstavlje- no propagandno gradivo, gesla in transparen- te vidi na stotine in tisoče ljudi. To je poseb- ne vrste javni shod. Organizator bi verjetno zelo težko zbral na javnem shodu večje šte- vilno občanov, stojnica pa mu omogoča, da nje- gove misli spozna širši krog oseb. To je pre- nešeno iz zahodnih držav. Zlasti v Ljubljani in Mariboru so bile stojnice z ekološko, femi- nistično in mirovno vsebino.

V zvezi s sodnim postopkom zoper Červecu v Ljubljani je bilo več oblik zbiranj občanov na Trgu osvoboditve, Trgu revolucije, na Ro-

ZAKON O PODJETJIH

O strokovnih vprašanjih se ne odloča z dviganjem rok

Pred nami je nov zakon o podjetjih. Bo prišlo do sprememb v gospodarstvu ali pa bomo čez čas rekli, da se je tresla gora in rodila miš? Obdobje prilagajanja je predolgo — do leta 1991 — v teh letih pa bodo še veljale številne prvine iz zakona o združenem delu.

ro prištevamo predvsem majhna zasebna podjetja, za katera velja z zakonom omejeno število zaposlenih, določeno pa je tudi, v katerih dejavnostih lahko obstajajo. Procedura za njihovo ustanovitev je zapletena, pravna varnost pa zelo skromna. Vse to omejuje gospodarsko rast in razvoj. V tem smislu bi morala biti politična svobodina občana tudi v ustanavljanju različnih velikih podjetij, kar je zdaj v zakonu o podjetjih v precejšnji meri storjeno. Očitno je, da ne samo v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, temveč tudi v drugih socialističnih državah (razen nekaj izjem) poteka proces uvajanja ne samo gospodarskih, temveč tudi političnih svobod in za državljanje. Lahko pričakujemo, da bo to v gospodarstvu prineslo dobre rezultate.

Kaj so glavni pogoji za uvajanje svobodnega gospodarstva in kaj naši osnovni problemi?

Prav gotovo ne zadoščajo samo institucionalne spremembe, če hočemo, da pride do radikalizacije gospodarstva in podjetja. Vse spremembe, ki se dogajajo pri nas, je treba razumeti kot spremembe od zgoraj, v precejšnji meri izsiljene z gospodarskimi in političnimi problemi, s katerimi se srečujemo, manj pa kot rezultat premišljene programske usmeritve. Osnovna predpostavka je uveljaviti enoten gospodarski prostor za svobodno gibanje proizvodnih dejavnikov, blaga in storitev, seveda pa tudi ljudi, in to ob racionalnih odno-

sih med podjetjem in državo. Tudi po zakonu o podjetjih je občina glavni nadzornik podjetja in njegove aktivnosti, v čemer vidim veliko nevarnost za nadaljevanje lokalnega obravnavanja problemov, načina njihovega proučevanja in reševanja. Usmeritev v tržno gospodarstvo in razumno odpiranje v mednarodno gospodarstvo sta bistvena pogoja za odkritje pravih problemov in iskanje pravih rešitev. Vtis imam, da si probleme ustvarjamo sami — z iskanjem prezapletenih rešitev in s tem, da ne izkoriščamo mednarodnih izkušenj. Na ta način zapravljamo dragoceni čas in energijo, potrebno za izvajanje strukturnih sprememb v gospodarstvu.

Zavzemamo se za svobodno podjetništvo v gospodarstvu. Kakšno je razmerje med podjetništvom in gospodarskimi voditelji?

Uveljavitev podjetja mora pomeniti uveljavitev podjetništva. Dejstvo je, da je zakon o združenem delu omejeval pobudo gospodarstva in ustvarjal razmere, v katerih so se številni gospodarski voditelji nazvali miselnost gospodarskih uradnikov v gospodarstvu. Sodobna podjetja potrebujejo leaderje, ne pa uradnike, ki uresničujo ideje družbenopolitičnih struktur in skupnosti. Izraz leader pri nas ni niti najmanj priljubljen, toda ko rečemo leader v gospodarstvu, ne mislimo karizmatične osebnosti, temveč človeka, ki zna ponuditi program, določiti orijentacijo podjetja ter motivirati in razgibati zaposlene za

uresničitev programa. To ni človek, ki ima samo ideje, temveč pozna tudi načine za njihovo uresničitev. V gospodarstvu bo nujno ustvariti ugodno vzdušje za uveljavljanje takih osebnosti, pripravljenih za inovacije in poslovno tveganje. Če tega vzdušja ne bo, bo v gospodarstvu glavni poudarek na boljši izkoriščenosti obstoječih gospodarskih virov — proizvodnih dejavnikov.

Ali verjamete, da v našem gospodarstvu obstajajo sposobni gospodarstveniki leaderji?

Potencialno prav gotovo, toda ustvariti moramo možnosti, da stopijo na plan. To leader lahko stori, če je trg glavni regulator gospodarskih tokov, veliko lažje pa je biti gospodarski voditelj podjetja pod patronatom države z možnostjo finančnih in drugih podpor.

Veliko se govori o nujnosti novega odnosa med lastnino in menedžerstvom. Kako to razumete?

Zakon o podjetjih racionalno ureja delitev dela v procesu upravljanja med kolektivom, delavskim svetom in poslovnimi organi. Dejstvo je, da se je že ob koncu 19. stoletja začelo ločevanje med lastništvom in upravljanjem podjetja. Interes lastnika je, da se z njegovim kapitalom upravlja na učinkovitejši način, zato pravico upravljanja prepusti policim in kvalificiranim menedžerjem, pri čemer obdrži določeno stopnjo kontrole. To je svetovni proces in ni odvisen od tega, ali gre za zasebno, državno ali mešano lastništvo nad podjetjem.

Mislím, da moramo pri nas to dejstvo upoštevati na ustrezen način oziroma da delavci ni treba braniti pred gospodarskimi leaderji, ki lahko ustvarijo program, spravijo v tek orga-

bodo zaposleni zatekali k stavkam, na sodišča, k borbi za svoje pravice.

Mandatarstvo. V nekaterih poslovnih sistemih je obstajalo mandatarstvo dejansko že do sedaj. V nekaterih ozihih pa so bili zelo daleč od tega, prihajalo je do javnih nasprotovanj med vodstvom poslovnega sistema in vodji tozdov. Kot ima vodstvo podjetja pravico izbire ustreznih skupine, tako naj bi imeli tudi vodje sektorjev in programskih enot pravico izbire svojih skupin. To so v svetu normalni postopki, ki nobenega ne presenečajo. Ali so ljudje pri nas pripravljeni na takšne premike? Skupinska usklajenost poteka seveda v obeh smereh, če se skupina ne strinja z direktorjem, potem mora seveda ta popustiti ali oditi.

Premiki na delovnih mestih. Ali smo pripravljeni spreminjati svoj odnos do dela? Vsi v Jugoslaviji smo prepričani, da bi se moral ta odnos spreminjati. Naslednji in številni drugi primeri kažejo, da je posameznik proti, kadar pridejo spremembe do njega:

— skladiščnik se ni pripravljen vključiti v nov način obdelave podatkov in ker on noče, stvar propade,

— natakar se ne odreče parkiranju na prostoru za goste, ker ima državljanske pravice kot vsi ostali,

— komercialist, ki ne zna nobenega jezika, se ga ne namerava učiti, zakaj pa, meni je tudi tako dobro itd.

Te stvari je mogoče urejati tudi že danes, vendar zahtevajo mnogo preveč energije in preveč časa.

Položaj vodstva podjetja do danes ni bil jasn. Niso bila jasna merila za presojanje uspešnosti vodstva: ali je direktor uspešen, če so odpuštili 100 delavcev in naredili dobiček? Je direktor uspešen, če je po oceni samoupravljanje razvito, podjetje pa je poslovalo z izgubo? Vseh želenih vrednot (dobiček,

nizacijo in pridejo do rezultatov. To ni samo v interesu podjetja, temveč tudi nacionalnega gospodarstva. Delovni kolektiv in delavski svet morata imeti nadzorno vlogo in pravico do sprejemanja osnovnih strateških odločitev, ena od teh pa je izbor voditelja.

Demagoška trditev, da morajo delavci sami odločati o vsem, je »lokavost birokratskega uma«, ki omogoča ohranitev obstoječega stanja, oblast tistih, ki so daleč od delavcev, saj delavci pravzaprav z ničimer ne upravljajo. Všeč mi je izrek, ki ga pripisujejo Trockemu. Ta je nekoč dejal: »Ko gre za ideologijo, me bolj zanima, kaj o tem misli Darwin kot pa vsa Moskva in Podmoskovje.« O strokovnih vprašanjih ni zaželeno večinsko odločanje z dviganjem rok.

Ste eden redkih profesorjev, ki so že prav na začetku kritizirali zakon o združenem delu in razdrobljenost našega gospodarstva. Z novim zakonom se je nekaj od tega, kar ste kritizirali, spremenilo. Kako zdaj gledate na gospodarske tokove?

Zakon o podjetju in zakoni, ki so bili sprejeti, so kompromis, ker morajo upoštevati ustavo, ki je zdaj samo delno spremenjena. Obdobje je predolgo, spremembe osnovnih predpostavk, ki bi morale spodbujati spremembe, so prepočasne, čas pa že dolgo več ne dela za nas. Ni treba čakati, da pride do agonije gospodarskega življenja in da bi začeli izvajati spremembe šele takrat, ko bosta za kaj takega že premajhni tako pripravljenost kot sposobnost. Vztrajati je treba pri spremembah zdaj, ko se že zavedamo, da je agonia blizu, če že ni tu, in da imamo le še zelo malo časa.

Nadežda Gaće

socialni mir, samouprava itd.) velikokrat ni mogoče doseči istosčasno. Z novim zakonom je podjetje samostojnejše, za dolgoročne interese podjetja in kapitala ter za uspešno poslovanje je odgovorno predvsem vodstvo. Kako bodo ta pooblastila sprejeli ljudje in kako vodstva?

Uvajanje novega zakona je obsežen projekt

Izid novega zakona o podjetjih je projektna naloga. Pri tem upajmo, da cilj projektna naloga ni napačno postavljen, kot je bil pri organizaciji olimpijade v Sarajevu. Cilj projekta olimpijade je bil namreč ta, da bo olimpijada čim bolj v redu potekala. Ta cilj je bil dosežen, vendar bi morala biti pravi cilj olimpijade povečanje turizma (vsaj v Bosni) oz. povečanje poslovnega uspeha Jugoslavije. To se ni zgodilo, nasprotno, podatki kažejo, da je turizem nekoliko porastel le po olimpijadi, potem pa drastično padel skoraj na predolimpijski čas.

Cilj novega zakona je večja uspešnost gospodarstva, ne pa izid zakona. K temu projektu pa spada prav gotovo tudi ustrezno ustvarjanje klime v družbi. Posameznemu povprečnemu podjetju še dolgo časa ne bo mogoče preiti na spremenjen odnos do dela, do inovativne organizacijske kulture, do večje discipline, do večje odgovornosti, do večje izrabe delovnega časa itd., če se ustrezná klima ne bo pojavila v celotni družbi.

Vemo, da brez novega načina gospodarjenja ni mogoče naprej, spremembe so nujne. Ustrezno miselnost oz. klimo pa lahko ustvarijo gospodarstvo, politika in sindikatski skupaj. Veliko aktivnosti je treba v okviru projekta realizirati na področju miselnosti, klime, organizacijske kulture itd., to mora upoštevati tudi vodstvo projekta. Kdo pa je vodstvo projekta uvajanja novega načina gospodarjenja v Sloveniji?

dr. Andrej Škarabot

zveznega komiteja za turizem prihajajo vesti v slogu »Yu turizem bližje Evropi«. Po teh vestih naj bi se naše turistično gospodarstvo pospešno pripravljalo na vključevanje v evropski informativni sistem po letu 1992. Tako naj bi se prihodnji mesec predstavili predlog idejnega koncepta jugoslovskega informacijskega sistema. Projekt enotnega informacijskega sistema v turizmu Jugoslavije, ki ga financira Evropska skupnost, pripravlja pa ga francoska organizacija SEEDA, bi moral biti nared že sredi tega leta.

Seveda bo to še zdaleč premalo, da bi lahko tudi mi kolikor toliko brez skrbi pričakali leto 1992 in si zagotovili svoj kosček čedalje večje turistične pogache. Kaj nas torej čaka? Najprej so se nujne spremembe državnih in gospodarskih regulativ, ki pa bi morale biti domišljene in celovite.

Najtejno jih: poenostavitve obmejnih in carinskih formalnosti (vemo, da so na mejah »špicic kilometrske kolone), sodobnejša prometna infrastruktura, pa tudi vključitev naše železnice v Evropass, kategorizacija in klasifikacija turističnih objektov, ki bi skladna z evropsko (teh del so se lotili), enotna politika cen (Angležev denimo ne bomo mogli več vabiti s 15 do 20 odstotkov nižjimi cenami od tistih, ki jih določamo denimo za Zahodne Nemce), boljše trženje (končno bo treba zagotoviti denar za propagando, in sicer tisti že dogovorjeni odstotek od ustvarjenega deviznega priliva v prejšnjem letu), izobraževanje zaposlenih v turizmu (in sploh doseči višjo kakovost ponudbe)...

Preveč aktivistično bi izvenlo, če bi zapisali, da je dela veliko in bi se ga morali lotiti večerjati. Na dlani pa je, da je to edina možna pot, če želimo, ne le po letu 1992, temveč že letos in prihodnja leta, ki nas še ločijo do usodnega »leta«, biti vsaj delno uspešni na največjem trgu, od koder dobimo tudi največ turistov in z njimi največ trdnih valut. Če bo spet prevladala miselnost, da je turizem glede na druge dele našega gospodarstva še zelo na uspešen (kar je žal čelo res), in če bomo slabo pripravljeni pričakali združeno Evropo, bomo pred močnim evropskim zidom lahko le obklovali usodo oziroma svojo usodno bebavost.

Tine Guzej

O tem smo se pogovarjali s profesorjem dr. Momčilom Milisavljevičem z beograjske ekonomske fakultete. Dr. Milisavljevič je avtor številnih studij in monografij o gospodarskih tokovih ter mestu in vlogi podjetij v njih.

Sprejet je novi zakon o podjetju, mnenja o njem pa so deljena: nekateri mislijo, da vsebuje elemente revolucionarnih sprememb, drugi pa so prepričani, da je obremenjen s številnimi nepotrebnimi kompromisi.

Zakon o podjetju je korak naprej, toda vse možnosti in vsa pričakovanja niso izpolnjena. Prvi vzrok je vrsta kompromisov z zakonom o združenem delu, spričo dejstva, da bo veljal v relativno dolgem obdobju do leta 1991, pa sem prepričan, da bo obstajal dualizem, ki lahko povzroči zmedo.

Veljal bo novi zakon, pa tudi zakon zakona o združenem delu. Mislím, da smo zamudili priložnost ne le za opustitev kategorij in logike zakona o združenem delu, temveč tudi priložnost, da bi tako logiko v gospodarstvu popolnoma opustili.

Koliko je naše gospodarstvo sposobno za dramatične spremembe, če upoštevamo tudi institucionalne spremembe?

Mislím, da ne smemo pričakovati dramatičnih sprememb v kratkem času. Docela mogoče so bile leta 1981, ko so se pokazale razsežnosti jugoslovskih problemov. Izgubili smo nekaj dragocenih let. Takrat, pred skoraj osmimi leti, bi se lahko bolj usmerili k dodatnim spremembam na vseh življenjsko pomembnih točkah v gospodarstvu, ki bi s svoje strani lahko spodbudile spremembe. Naša akumulacija je zelo skromna, dodatna iz tujine pa omejena, tako da je poudarek na uporabi obstoječega ob postopnem prestrukturiranju gospodarstva in podjetja. Zato na vseh področjih življenja zelo potrebujemo inovacije in racionalne povezave s tujimi družbami kot viri idej, kapitala in tehnologije.

Kako bi orisali odnos gospodarstva in politike glede na vse slabosti v gospodarskih tokovih in ob spoznanju, da vmešavanje politike v gospodarstvo prevladuje?

Osnovna značilnost socializma je partija kot vodilna sila, država, gospodarstvo in razne organizacije pa so mehanizem, preko katerih partija uresničuje cilje družbenoekonomske

To sliko bomo razložili na enostavnem primeru o kajenju:

— **Seznaniiti:** z malo truda posamezniku povemo nekaj o tem, da je kajenje škodljivo.

— **Prepričati:** več truda je treba, da je posameznik prepričan, da je to res (na svetu je vsaj 100 zdravnikov, ki trdijo še danes o tej stvari nasprotno).

— **Obnašanje posameznika:** s precej več napora posameznik — kadilec neha kaditi.

— **Obnašanje skupine:** treba pa je vložiti ogromno napora, da neha kaditi skupina kadilcev. Skoraj brezupno pa je, da bi nehal kaditi družba, spominimo se delnih zakonskih omejitev kajenja na Hrvaškem, ki so žalostno propadle.

Podobno kot s kajenjem je z zakonom o podjetjih. S tem zakonom danes nismo prešli niti 1. faze — seznajanje, saj še ne vemo, kaj pomeni Zakon o podjetjih in njegova določila. Naslednje faze pa bodo težje in bodo zahtevale več časa. Zadnjih petnajst let se ne več so ljudje razmišljali in se obnašali drugače, kot naj bi delali sedaj po novem zakonu. Filozofija novega zakona je tako nova, da se sprašujemo, ali bomo za nove odnose potrebovali tudi 15 let?

Spremembe v razvitih državah

V podjetjih razvitih držav ima vodstvo podjetja veliko moč in velika pooblastila. Dolgo je držalo, da kar sklenejo vodilni, velja v podjetju kot zakon.

Taka filozofija pa se je pokazala v zadnjih desetletjih kot neuspešna. Npr.: analize evropskih podjetniških integracij pred 10 leti so pokazale, da so po sklepu vodilnih vsi podrejeni ubogljivo prikimali in nazven sprejeli odločitve. V resnici pa so bili protiv-

ZAKON O PODJETJIH IN SPREMEMBAH STARIH ODNOSOV

Eno je zakon, drugo so ljudje

Od sprejema zakona o združenem delu mineva že 15 let. Če računamo, da traja povprečna delovna doba zaposlenega 35 let, potem to pomeni, da skoraj polovica zaposlenih sploh ne pozna drugačnega sistema dela, kot je ta, ki izhaja iz zakonodaje združenega dela. Ta podatek je opozorilo, kaj nas čaka pri uvajanju novih odnosov.

novim ukrepom, sabotirali so jih in nič ni bilo lažjega, kot dokazati z vsakdanjim delom, da ukrepi oz. nove integracije niso bile ustrezne.

Nove smeri na področju organizacije so vse osnovane na ljudeh, na organizacijski kulturi, na znanju ljudi, na njihovi motivaciji, na sposobnosti sodelavcev itd. To kaže npr.: metodologija »7S« o organiziranosti svetovne svetovalne firme McKinsey iz ZDA (sposobnosti, sodelavci, slog, strategija, sistemi, struktura, samozaveš). Način sprejemanja odločitev na Japonskem je zelo počasen, ker pri odločitvah sodelujejo skoraj vsi delavci, ki bodo delali po novem načinu ali na novem projektu. Zato pa je potem izvedba pri njih mnogo mnogo hitrejša kot pri poslovnih sistemih v vseh ostalih državah. To potrjuje staro resnico, da so tisti, ki ne sodelujejo pri sprejemanju rešitev, proti tem rešitvam.

Sedaj miselnost ob spremembi ozda v podjetje

Navajamo samo nekaj človeških problemov ob tem prehodu.

Samoupravljanje ne bo več? Ko smo pred dvema mesecema začeli projektirati prve rešitve po novem zakonu o podjetjih v nekem podjetju kovinske industrije v Ljubljani, so

bili nekateri prisotni zgroženi ob misli, kako »malo samoupravljanja« bo poslej v podjetjih. Stari sindikalisti štejejo namreč predvsem funkcije: povprečen TOZD je imel do sedaj okoli 100 funkcij. Po tem merilu je bilo do sedaj samoupravljanje seveda fantastično razvito, saj je v TOZD skoraj vsak imel kakšno funkcijo oz. je lahko »počival« med kakšnim mandatom. Vsi ti pa pozabljajo, da analize kažejo, da je pri nas demokratičnega sodelovanja pri upravljanju podjetja manj kot v marsikateri industrijsko razviti državi, ki po nazivu ni socialistična. Uvesti bomo morali dejansko in ne formalizirane demokracije. Menedžerji se morajo naučiti demokratičnega vodenja, decentralizacije, avtonomnosti večjih in manjših enot v procesu odločanja itd. Ne sme nam iti za formalno samoupravo, temveč za dejansko sodelovanje ter za to, da se bo vsak delavec počutil kot pomemben in ustvarjal delček poslovnega sistema. Samoupravljanje je dati vsebino, ki bo resnična in ne navidezna. Samoupravljalci so danes največkrat odločali samo formalno o stvareh, na katere dejansko niso imeli nobenega vpliva. Vendar so to velike spremembe. Ali so ljudje nanje pripravljeni?

Soodločanje mora obstajati, saj je to sestavni del vsakega sodobnega poslovnega sistema. Če zaposleni ne bodo mogli sodelovati v procesu, mora biti menedžerjem jasno, da se

JUGOSLAVIJA IN TURIZEM V ZDRUŽENI EVROPI

Turistični zid solza

Zid samozadostnosti, s katerim se bodo leta 1992 ogradile države dvanašterice, je iz dneva v dan višji. V večini držav, ki bodo ostale zunaj te tržišne trdnjave, se temeljito pripravljajo na usodno leto. Za prijatelje znotraj obzidja si še posebej prizadevajo države, ki pričakujejo največ turistov iz bodočega enotnega trga z več kot 320 milijoni ljudi.

da se še temeljitje pripravimo na spremembe, ki bodo nastale z »združenjo Evropo«, pogledimo, kako odločilno združevalno vlogo bo imel turizem v bodoči »enoti Evropi«.

Podatek, da je pred dvema letoma obiskalo Evropo 137 milijonov turistov, potrjuje trditev, da postaja turizem prva industrija Evropske skupnosti. Turizem predstavlja kar 5,5 odstotka bruto družbenega proizvoda, s tem da je ponekod in odstotek še precej višji: v Španiji 8,6, na Portugalskem 8,2, v Grčiji in Franciji 6,6, v Italiji 6,3. Samo v dveh državah Evropske skupnosti in sicer v Franciji in ZR Nemčiji, je domači turizem močnejši od tujega, v drugih državah pa tujski turistični promet zavzema prvo mesto v bruto družbenem proizvodu.

Kako pomemben bo turizem v bodoči združeni Evropi, pove podatek, da je v turizmu že zdaj redno zaposlenih 7,4 milijona ljudi oziroma 6 odstotkov vseh redno zaposlenih v ES, skupaj s »sezono« pa okoli 10 milijonov. Z odpravo carinskih preprek in zmanjševanjem davkov naj bi se bruto narodni proizvod v Evropi povečal za 4,5 do 7 odstotkov, kar naj bi omogočilo nekaj milijonov novih delovnih mest. Precej naj bi jih na novo odprli prav v turizmu.

Liberalizacija, odprtost, integracija

»Projekt 1992«, katerega končni cilj je Evropska skupnost kot politična unija, pod

katero razumemo tudi gospodarsko in monetarno unijo in skupno (enotno) zunanjo politiko, temelji na treh vitalnih izhodiščih: na liberalizaciji, odprtosti in integraciji. Z znano »Rimsko pogodbo« je bilo že leta 1985 dogovorjeno, da naj bi ta cilj dosegli med drugim s svobodnim prelivanjem kapitala, izdelkov in ljudi ter s svobodnejšimi storitvenimi dejavnostmi.

V turizmu dvanašterice so tako predvidene številne olajšave, ki naj bi združeno Evropo tudi na račun turizma »naredile« še močnejšo in gospodarsko prevladujočo nad nečlanice. Vse pod geslom »Evropa bo in prihodnosti napredovala le skupaj«.

Leta 1992 med državami Evropske skupnosti ne bo mej, zato tudi ne bo obmejne in carinske kontrole, saj bo to enoten trg, za državljane katerekoli od držav skupnosti torej domaći trg. Seveda bo imelo to poleg številnih ugodnosti in prednosti tudi slabo stran, na kar nekateri že opozarjajo: za državljane Evropske skupnosti ES bodo ukinjene tudi brezcarinske prodajalne, točneje: namenjene bodo le državljanom iz tretjih držav. To bo še kako prizadelo letalske prevoznike in letališča. Ponažirimo to s podatkom, s katerim so postregli Nizozemci: samo amsterdamsko letališče Schiphol bo zaradi manjšega prometa v brezzarinskih prodajalnih ob 30 milijonov gledov na leto (približno 14,3 milijona ameriških dolarjev).

Leto 1992 pomeni za nekatere — v tem primeru za članice Evropske skupnosti — kraj, kjer se rojeva sonce. Toda glede na to, kje nekdo stoji, je lahko to tudi kraj, kjer sonce zahaja. Ne bi mogli ravno zatrditi, da med nečlanicami prevladuje vzdušje, kot da bo leta 1992 konec sveta, vsekakor pa jih obdajajo občutki, kakršne ima človek ob sončnem zahodu.

V tej poetični prerokbi visokega funkcionarja Evropske turistične komisije je verjetno kar nekaj resnice in, vsaj za nas, tudi nasprotujoče si simbolike. Čeprav je naša država (zemljepisno) bolj na vzhodu kot na zahodu, se (zaradi naših pogovornih »vzhodnjaških« težav) lahko upravičeno bojimo, da bomo bolj spremljevalci zatona kot soudeleženci porajanja.

Pobožne želje yu turizma

Kako močni bomo vstopili v »leto x«, kot so poimenovali leto 1992, bo odvisno tudi od tega, kako se bo znala organizirati turistična Jugoslavija in se pripraviti na spremembe in zahteve enotnega evropskega turističnega trga. Žal tudi na področju turizma ni ravno veliko razlogov, da bi z optimizmom zrlj proti letu 1992. Očitno bo Jugoslavija še naprej izgubljala boj s tekmeči v Evropi in Sredozemlju, njen delež v evropskem in svetovnem turizmu se bo (še) zmanjševal.

Po napovedih strokovnjakov svetovne turistične organizacije in komiteja za turizem pri OECD se bo konjunktura v tej čedalje pomembnejši dejavnosti v svetu še nadaljevala. Pri tem bo turizem v Evropi in predvsem v Sredozemlju še hitreje napredoval kot drugod, Evropa bo svojo odločilno vlogo v svetovnem turizmu le še okrepila. In kakšen bo pri tem letos delež Jugoslavije?

V najboljšem primeru lahko letos pričakujemo po odstotek večji tujski promet, enak zaslužek kot lani od domačega turizma, devizni priliv pa naj bi bil za 5 odstotkov večji kot leta 1988. Nekateri strokovnjaki zadnje čase celo zatirajo, da so še te napovedi preveč optimistične. V najrealnejših dokumentih, kakršna je denimo tudi strategija dolgoročnega razvoja turizma v Jugoslaviji, so seveda zapisani povsem drugačni načrti.

Turizem — industrija št. 1

V boj za turiste v »Evropi brez mej« se bo torej naša država spustila sibkejša od tekmecev, zato bo že takoj na startu prikrašana. Da bi bolje razumeli, zakaj, je toliko nujneje,

DR. LOJZE SOČAN: JUGOSLAVIJA IN SVET (2)

Kako ostati partner svetovnemu gospodarstvu

Leta 1975 je trajala montaža TV aparata v Evropi 12 ur (cena ure 8,3 dolarja), to je 100 dolarjev za kos. V Singapuru ali pa na Tajvanu je trajala montaža 14 ur (cena ure 1,8 dolarja), to je 25 dolarjev za kos. Kljub 15 dolarjem prevoznih stroškov po kosu je bila montaža na Pacifiku še vedno več kot polovico cenejša kot v Evropi. Leta 1988 traja najpogostejša montaža TV aparata le še 0,75 ure (cena ure 20 dolarjev), to pa zneso 15 dolarjev. V Singapuru ali na Tajvanu traja montaža 3 ure (cena ure 6,7 dolarja), to je 20 dolarjev. Če k temu pristojimo še prevoz v višini 30 dolarjev po kosu, potem se izkaže, da je delo pri montaži TV aparata na Daljnem vzhodu štirikrat dražje kot v Evropi. Zaradi podobnih sprememb se veliko proizvodnih programov, ki so včasih zahtevali veliko fizičnega dela, vrača nazaj v razviti svet. To se dogaja še posebno z razvojem robotizacije. Obenem pa poznamo tudi nasprotno procese. Npr., Indija je v zadnjih letih postala najpomembnejši dobavitelj softwarea (toreč čistega znanja) za Združene švicarskih bank, pa tudi za vse več evropskih in ameriških institucij.

V sodobnem gospodarskem razvoju se vse bolj spreminja odnos med naravnimi bogastvi na eni in znanjem na drugi strani – seveda v korist znanja. Predlanski Nobelov nagradenec za ekonomijo Robert Solow je npr. ugotovil, da je k sodobnemu razvoju Združenih držav doprineslo znanje kar 7/8 in le 1/8 naravni viri. Peter Drucker ugotavlja, da je v razvitem svetu prišlo do dokončne prekinitve dosežanje neposredne povezanosti med industrijskim razvojem na eni ter porabo surovin, energije, dela in tudi kapitala na drugi strani.

Zmanjševanje porabe energije na enoto je danes splošen pojav. Kaj pomeni za svetovni trg bakra uvajanje optičnih vlaken, ki imajo pri enaki debelini kabla okrog 600 krat večjo propustnost impulzov, ni treba razlagati. Če bi »konzervativni« nemški bank pri odobravanju kreditov ne zanima, koliko kapitala ima jemalec kredita v balah in opremi. Predvsem jih zanima, kakšne delovne načrte in programe ter kako kvalitete kadre in vodstvo imajo ta podjetja. Zmanjševanje obsega dela za proizvodnjo enake količine dobrin je mogoče izraziti tudi drugače kot v gornjem primeru TV aparatov. Npr. v Italiji se je v zadnjem desetletju znižal delež plač v prodajnih cenah industrijskega blaga od 12 na 15 odstotkov, kar pomeni, da se je v tem obdobju izredno dvignila produktivnost. Seveda so se plače v tem času zelo povečale, narasla je akumulacija, naložbe in s tem tudi ustvarjanje novih delovnih mest.

Kako se kaže vse večja vloga znanja v sodobnem gospodarskem razvoju? To sem poskušal pokazati v grafikonu 1, s katerim prikazujem približen obseg dohodka na prebivalca (navpična skala) v več kot stoletnem obdobju. Na desni skali so označeni časovni nosilci družbenega bogastva ter gospodarske in politične moči (zemlja, kapital, znanje). Vidimo, da je zemlja lahko omogočila le majhen obseg blagostanja celotnemu prebivalstvu. S pospeševanjem industrijskim razvojem in vse večjim obsegom kapitala se je bistveno povečal povprečni dohodek na prebivalca – v učinkovitej-

ših kapitalističnih gospodarstvih vsaj dvakrat toliko kot v socialističnih. Vendar pa lahko predpostavljamo, da kapital brez vse več znanja ne bi mogel biti uspešen. Z intenzivnimi raziskavami in razvojem v velikih podjetjih so že med vojno in po njej nastale nove tehnologije na področju petrokemije, reakcijskih motorjev, mikroelektronike itd. z množico novih proizvodov in storitev, kar je pospešilo gospodarski razvoj. Zadnji dve desetletji lahko imenujemo obdobje inovacij in razvoja majhnih podjetij. Množica majhnih podjetij v sodobnem gospodarskem razvoju ustvarja večino novih delovnih mest in celo zaposluje velik del tistih, ki jih »dajo na cesto« velika podjetja, če hočejo ostati visoko produktivna in konkurenčna (ter nosilci sodobnih tehnologij in programov). Pa tudi majhna podjetja so vse bolj učinkovita. Vendar ne samo zato, ker so v privatni lasti, ampak predvsem zato, ker jim sodobne gospodarske politike »razvojno prosvetljenih držav« omogočajo praktično zastopanje informacije o možnostih prodaje doma in v svetu, o možnostih sodelovanja z velikimi podjetji, primernih tehnologij in opremi, primernih proizvodnih programov, vodenju financ, organizaciji itd. S takim znanjem (informacije), ki jim je na razpolago v sodobno vodenih gospodarstvih, zelo hitro narašča njihova produktivnost in s tem tudi celoten gospodarski razvoj. In končno, razvojno sodobno usmerjene družbe v zadnjem času posvečajo vse večjo pozornost izobraževanju svojih narodov, od obvladanja jezika do tehnoloških, družbenih in informacijskih znanj. S tem ustvarjajo možnosti za vsesplošno sposobnost družbe za obvladovanje tehnologij, za inovacije in tudi za uspešno prilagajanje sedanjim spremembam in s tem za uspešen razvoj. Pri izobraževanju ne gre samo za šolstvo. Npr. svetovna tehnološka razstava v Tsukubi (Japonska) je stala okrog 800 milijonov dolarjev; vendar je večina poslovnih ljudi, raziskovalcev in mladih seznanila z ravni tehnološkega razvoja v svetu.

Pri vseh teh spremembah je bistven družbeno-ekonomski odnos nosilcev oblasti do nosilcev družbenega bogastva in razvoja. V času, ko sta bila zemlja in kapital osnovna nosilca razvoja, je bila lastnina nad zemljo in kapitalom (privatna ali državna) osnova za prisvajanje presežne vrednosti. Zdalj, ko postaja znanje v vse večji meri osnovni proizvodni faktor, pa je za uspešen razvoj značilen predvsem lojalten, ustrezen gospodarsko-politični odnos med oblastjo in znanjem (da se znanje razvija, upošteva in vključuje v osnovne razvojne usmeritve gospodarstva in družbe). In prav na tem področju so se sodobni kapitalistični družbeni sistemi v zadnjem času najbolj »inovirali« in s posodobljenim »vzajemnim« odnosom med oblastjo in znanjem postajajo vse bolj učinkoviti in razvojno uspešni.

Ne samo, da ima svet vse več znanja; tudi njegov pretok (informacije) je vse večji in hitrejši. To pospešuje med odprtimi gospodarstvi medsebojno menjavo, konkurenco, pa tudi sodelovanje. Izoblikujejo se vedno bolj enotna tehnična kvalitativna stroškovna merila gospodarjenja v svetu, ki s tem »postaja vse manjši«. Tako se dogaja, da npr. za avtomobil ford escort proizvajajo sestavne dele podjetja iz okrog 15 držav. Ne glede na to, da specializacija in število partnerjev narašča (glede na znanje in konkurenčnost posameznih partnerjev), pa v tem procesu vse hitrejšega spreminjanja svetovne ekonomije

Poznavalci gospodarskega razvoja pogosto ločijo petdeseta in šestdeseta leta (obdobje količinske rasti) od sedemdesetih in osemdesetih let (obdobje kvalitnega razvoja) tudi po tem, da je gospodarjenje v drugem obdobju vse bolj spremenljivo in negotovo. Na trgih Zahodne Evrope se vsakih 5 let izboljša ali spremeni 40 odstotkov vseh obstoječih proizvodov in storitev. Temeljni vzrok teh sprememb je pospešen tehnološki razvoj.

lahko postanejo in ostanejo partnerji svetovnemu gospodarstvu samo podjetja, ki so ustrezno informirana in vodenja, tehnično opremljena in katerih delavci (od fizičnih do znanstvenikov) so sposobni dosegati svetovno kvaliteto in stalno izboljševati svoje proizvode in storitve. To so določila globalne ekonomije.

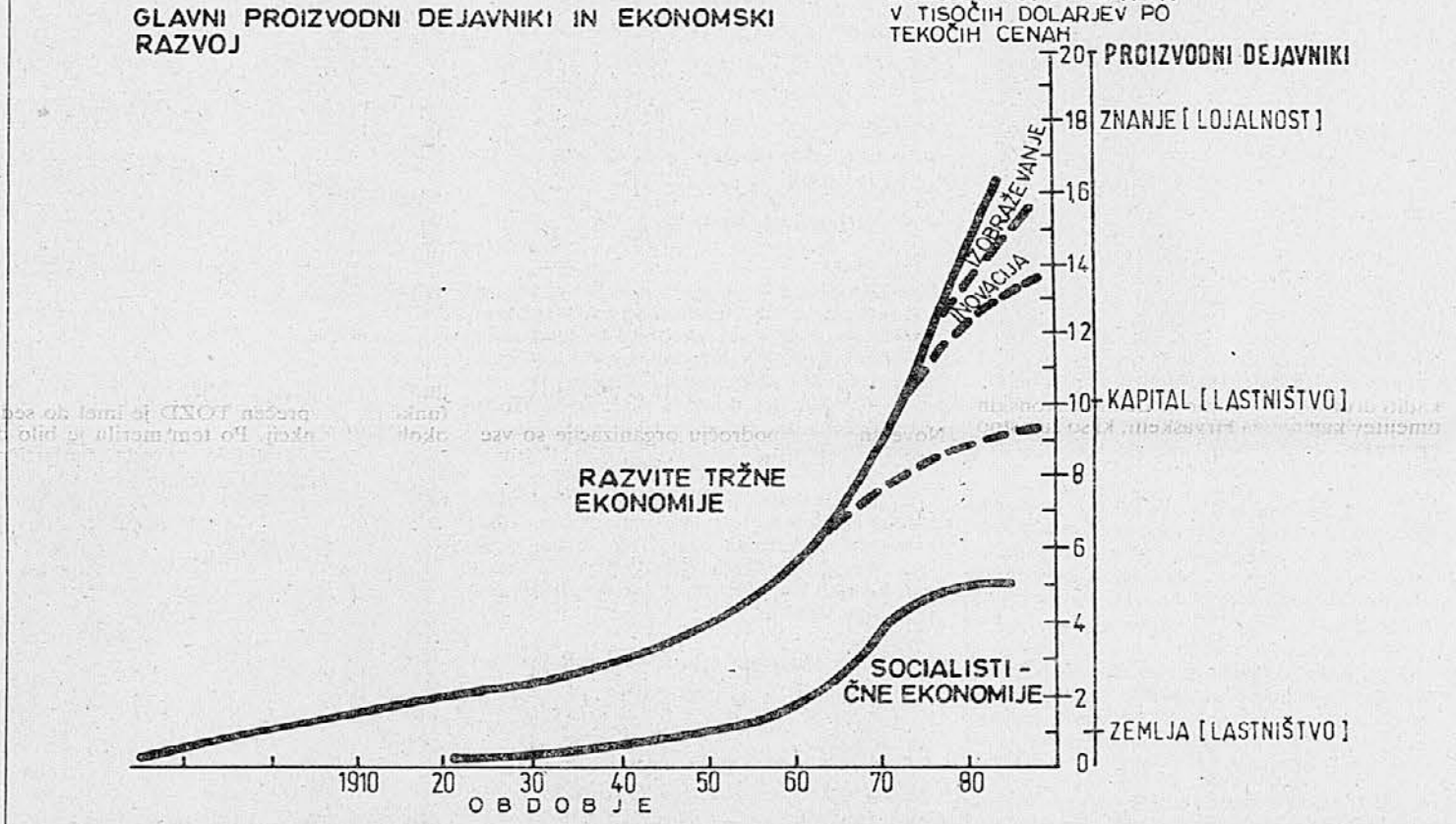
Kako postati in ostati partner v globalni ekonomiji?

Edina resna garancija je razvijati in imeti znanje in ga seveda znati uporabljati. Brez velikega tveganja lahko trdimo, da se podjetja in gospodarstva vključujejo v svetovno ekonomijo pač s tistim, kar imajo. Kdor ima ustrezno znanje, lahko vedno razvije ali pa prevzame od naročnikov ustrezne in tudi dobro plačane programe. Kdor nima znanja, mora navadno pod ceno prodajati svoje delo in pogosto tudi naravna bogastva. Za uspešno ponudbo in ustrezen dohodek na vse bolj zahtevnem svetovnem trgu, pa naj gre za izdelavo obleke ali pa računalnika, je treba obvladati vse pomembne sestavne dele »verige« dodane vrednosti. Za kvaliteten in konkurenčen proizvod ali storitev ni dovolj samo

učinkovita organizacija proizvodnega dela. Imeti je treba kvaliteten surovine in druge materiale, organizirati cenun zunanji in interni prevoz. Z novimi materiali pogosto zmanjšujemo stroške ali pa zvišujemo kvaliteto; to je še posebno povezano z novimi tehnološkimi rešitvami. Danes je vse bolj odločilno, ali proizvajamo po svetovnih standardih in ali je naš oblikovanje učinkovito. Ob večji ponudbi od povpraševanja je vse bolj pomembno trženje.

Lahko zaključimo, da je vse manj proizvajalcev, ki bi sami razpolagali in vrhunsko obvladali celotno verigo dodane vrednosti. Zato se v svetovno delitev dela vključujejo z elementi, ki jih najbolj obvladajo – ali s fizičnim delom in naravnimi bogastvi ali pa z različnimi znanji.

Kakšen poduk lahko iz teh procesov potegne Jugoslavija kot zmerno razvita država zase kot predsedujoča gibanja nevrščeni? Kakšno razvojno sporočilo lahko posreduje državam v razvoju (in sebi), ker pač ne more odigrati vodilne vloge na tehnološkem področju in pri financiranju razvoja? To sporočilo poskušam strniti v štiri misli.

ODKUP NAŠIH DOLGOV

Zdaj nam manjkajo dinarji

Konec leta je bilo mogoče jugoslovanski dolg kupiti za 47 odstotkov njegove nominalne vrednosti. S tem se je naša država znašla neke na sredini pestre družbe velikih svetovnih dolžnikov, ki jim tuje komercialne banke ponujajo v odkup njihove lastne dolge. Tedaj je bil denimo sudanski dolg vreden le še pet, romunski pa 95 odstotkov njegove prvotne vrednosti.

nje, ali ne bi sploh nekoliko bolj centralizirali teh opravil – ne samo zato, ker nam v bistvu manjkajo dinarji, pač pa nemara še bolj zato, da bi prišli do optimalnejših odkupnih pogojev. Verjetno bi tako tudi lažje odbrali tiste možnosti, ki bi dale večji učinek – recimo da bi tako odkupili dolg, ki je težak tudi 100 ali 200 milijonov dolarjev. Tega namreč zdaj ni mogoče pričakovati, ker vsaka banka zmanjšuje svoj dolg, to pa pomeni, da za večje »zalaganje« ni sposobna. Vendar ima taka ideja tudi številne nasprotnike.

Kako pa na te stvari gledajo v naših poslovnih bankah? Slišimo, da je predvsem Jugobanka odkupila veliko svojih dolgov. Tona Macuh iz Ljubljanske banke – Združene banke pravi, da zdaj tudi v tej banki bolj razmišljajo o takšnem razdoločanju. Vendar za zdaj odkupujejo samo svoje dolge, ker se bojijo prezahtevne procedure. Opozarjajo pa tudi, da razmere še zdaleč niso take, da bi lahko naše poslovne banke kar na vrat na nos hitele in se spuščale v take posle. Zakaj?

»Očitno so postali tako imenovani inovativni posli za zmanjševanje deviznega dolga v tuji ni velika uspešnica. Nekatere države so se uspešno spoprijele z izzivom modernih financ. Pri tem pa seveda pozabljamo, da so te države – velike dolžnice – za sklepanje teh poslov tudi doma ustvarile ugodne razmere za njihovo uspešno realizacijo. Ustrezno zakonodajno in ukrepi svoje ekonomske politike so ustvarile »klimo«, v kateri se domači in tuji partnerji enakopravno dogovarjajo. To pa so stvari, glede katerih pri nas ne moremo biti ponosni. Dejstvo je, da pri nas štiri mesece po podpisu pogodb o konsolidaciji tujega dolga, ki so sploh omogočile oziroma predvidevale možnosti za »inovativne« posle, še sedaj nimamo ustreznega zakonskega

akta, ki bi urejeval to problematiko. To pa seveda potrjuje misel, da smo se za takšne inovacije premalo pripravili in da se je ta priprava končala pri načelnih, bolj političnih kot pa strokovnih rešitvah,« meni Tona Macuh.

Kritiko na ta račun je mogoče nadaljevati s tem, da še vedno ni docela jasno, ali naj pri teh poslih iščemo tako imenovane makroekonomske cilje ali pa predvsem cilje in interese na podjetniški ravni. Kot pravi Macuh, so vsi dosedajni osnutki aktov in drugih dokumentov na tem področju izrazito restriktivne narave, torej tudi brez vseh vzvodov, ki bi pospeševali vrste poslov, ki so koristni za obe strani. Te stvari tečejo zato, ker nekatere organizacije v njih najdejo korist ali pa ker to podpirajo nekateri funkcionarji bolj po domoljubni kot formalni dolžnosti. Poslovne banke pa imajo s tem veliko težav, saj marsikaj ostaja še naprej nedorečeno.

Zato je še naprej tako, da se pri tujem upniku vse skupaj izpelje zelo enostavno od takrat naprej, ko se tudi sam odloči, da bo prodal svojo terjatev s tako imenovanim diskontom (popustom glede na nominalno vrednost). On s tem namreč proda le del svoje aktive, kar je med bankami v tujni dokaj običajno, saj mora ob tem zagotoviti le ustrezno pokritje za izplačanje znakov diskonta. Bolj zapleteno je na jugoslovanski strani, kjer se banke težko znajdejo v množici med seboj izključujočih se paragrafov, predvsem pa se tudi banke ki težko posreduje kupiti z diskontom pravi tisti dolg, za katerega je zainteresiran končni dolžnik, ki je spodbudil fuiti to konverzijo in čigar dolg naj bi naposled zbrisali. Za časopisno rabo je seveda nemogoče opisati vse postopke, ki jih morajo za kaj takega narediti v ban-

Prvič: če hočejo države v razvoju napredovati, morajo v čim večji meri sprejeti naložbene in splošne razvojne pogoje sodobne globalne ekonomije. Lep primer so pacifiške države. Če tega ne bodo storile kljub problemom, ki jih tu čakajo, se bodo v bistvu obnašale kot ludisti v prejšnjem stoletju, ki so zavračali tehnološki napredek s tem, da so razbijali stroje. V tem pogledu so mnoge zasnove držav v razvoju zastarele; posebno tiste, ki za vsako ceno poskušajo vsiliti višje cene naravnih

Jugoslavija že dve desetletji vsiljuje Evropski skupnosti meso po nizkih cenah – ko bi imeli bolj razvit turizem, bi ga doma prodali veliko več tujim gostom in to po večkrat višjih cenah. Mura in Elan lahko iztržita za lastno razvite in oblikovane kvalitetne izdelke v svojih trgovinah po svetu veliko več, kot če bi bila podoobavitelja tujim naročnikom. Vredna manj uspešnih proizvajalcev pa je lahko zadovoljna, če so lahko podoobavitelji tujim naročnikom, saj jim le-ti pogosto sploh omogočijo in učinkovito organizirajo delo. Zato je vodenje podjetja najpomembnejše pri vključevanju v globalno ekonomijo. Velik vpliv ima tudi cena in ugled države, ne samo pri kreditnih pogojih in pri vrščilih kreditov, ampak vse bolj tudi pri mednarodnih tokovih kapitala in znanja. Sedanja nestabilna Jugoslavija ni zanimiv partner za svetovno gospodarstvo ne glede na zakone o tujih vlaganjih.

nih bogastev. Danes je važnejše, kako naravnega bogastva uporabiti. Naftni monopol, ki ga je v enem desetletju potolklo tehnološko znanje, je najbolj značilen primer. Po mojem prepričanju je tudi večina UNCTAD-ovih

zasnov razvojno preživelih, od cen surovin, zaščitnih politik, in celo predlog za odpis 1/3 dolgov, saj ne temelji na jasnih osnovah, kako naj to prispeva k vključenju držav v razvoj v globalno ekonomijo in kako naj države v razvoju izboljšajo učinkovitost svojih naložb in gospodarjenja. Seveda je to povezano s farso, da samo obe veleni namenita letno za vojko toliko, kot znašajo vsi dolgovi držav v razvoju.

Drugič: države v razvoju morajo pospešeno (in kolikor je mogoče z mednarodno pomočjo) razvijati znanje in s tem svoje inovacijske potencialne. Primerjajmo Južno Korejo in Jugoslavijo v zadnjih treh desetletjih. Konec petdesetih let je imela Koreja nad 40 odstotkov nepismenih (Jugoslavija 25 odstotkov). V začetku osemdesetih let je Južna Koreja nepismenost odpravila (Jugoslavija je imela še okrog 10 odstotkov). Koreja je imela v petdesetih letih pol manj fakultetno izobraženih delavcev kot Jugoslavija, danes jih ima 8,5 odstotka (Jugoslavija 5,5). Leta 2000 bo imela (po njihovem planu) 22 odstotkov univerzitetno izobraženih delavcev; civilizacijske performanse bo imela torej enake kot najbolj razvite države! Koreja je danes za izobraževanje nad 10 odstotkov družbenega proizvoda (Jugoslavija pod 4 odstotke)! Južna Koreja je edina od držav v razvoju, ki je v zadnjem času obrnila »odtok mozganov« v svojo korist! Brez znanja ne bo mogoče obvladovati sodobnih tehnologij in splošnih standardov globalne ekonomije.

Tretjič: tudi velika vlaganja v izobraževanje ter raziskave in razvoj še niso porok za razvoj, če so sama sebe namen in če ne bo možnosti za učinkovito uporabo znanja. Samo načrtno odpiranje, sprejemanje pogojev svetovne ekonomije, povečevanje konkurenice, nagrajevanje produktivnosti in inovacij je proces, ki posameznike, podjetja in družbo kot celoto motivira in prisiljuje, da vse več vlagava v znanje, kadre, raziskave in razvoj, kar v osnovi povečuje produktivnost, inovativnost in konkurenčno sposobnost. Politično avtoritarne družbe z administrativnim usmerjanjem zaprtega gospodarstva nimajo nobene prihodnosti več. Prav tu je zgodovinski pomen tržno naravnane in demokratičnega razvoja, za katerim danes na srečo s tako oddoljnostjo stojita Slovenija in Hrvaška ter znatno število podjetij, intelligencije, delavcev in politikov v Jugoslaviji. To je vprašanje, pri katerem razvitejši del Jugoslavije za nobeno ceno in pod nobenimi pogoji ne sme v kompromis, če hoče ta država in njeno gospodarstvo preživeti in ostati partner v svetovni ekonomiji. Podobno velja za večino držav v razvoju.

Četrtič: obstoječi mednarodni institucionalni sistem (GATT, WIPO, IMF, Mednarodna banka, UNCTAD itd.) praviloma ni prilagojen sodobnemu razvoju in večinoma ščiti visoko razvita gospodarstva, ne daje pa dovolj razvojne podpore državam v razvoju. Zanimiva je ugotovitev Mednarodne banke v letnem poročilu 1987, češ da lahko država (vladna politika) s strokovno utemeljeno razvojno politiko (tudi v primeru začasnega odstopanja od svetovnih tržnih pogojev – npr. višje domače cene ob ustreznih zaščitni politiki) pozitivno vpliva na razvoj. Vendar samo pod pogojem, da razvojne ugodnosti izbranih sektorjev niso stalne (monopol) in da je njihov osnovni cilj doseči svetovne kvalitete, produktivnostne in tehnološke standarde. To pa je praviloma nemogoče brez mednarodnega sodelovanja. To pomeni, da je lahko planiranje koristno in uspešno, vendar le pod pogojem, da deluje trg, in to vse bolj mednarodni trg globalne ekonomije.

V nadaljevanju si bomo ogledali, kakšne so v tem pogledu možnosti Jugoslavije kot partnerja Združenih Evrope, ki postaja eden od temeljnih nosilcev sodobne globalne ekonomije.

(se nadaljuje)

Zdaj se zdi možnost, da nekoliko zmanjšamo ta svoj zunanji dolg tudi po tej poti, že kar nekakšna čarobna palčica. Se pravi, da nekaj svojega dolga pri tujih komercialnih bankah preprosto odkupimo in tako prihranimo vsaj pri obrestih. Seveda pa so cilji še višji, saj je mogoče take inovativne posle, kot temu zdaj pravijo, izkoristiti še kako drugače – predvsem pa za dodatne naložbe in nov izvoz. Očitno pa je na tem področju še veliko neznank in nerešenih vprašanj.

Mira Haskič iz zveznega sekretariata za finance pravi, da si v zveznih organih prizadevajo čim bolj premostiti zadnje obdobje, ko čim stvari zakonsko še nimamo docela urejenih. Soglasja izdajajo za vsak primer posebej. Jugoslavija ima pa tretjino dolgov pri komercialnih bankah, pri mednarodnih finančnih organizacijah in pri posameznih vladah. Konkretnih bankah, saj je tako določilo prišlo v lamski dogovor o reprogramiranju naših dolgov. To je bilo tedaj za Jugoslavijo novo, spominimo pa se lahko, da se je ta ideja na splošno težko prebujala. Saj so celo tedanji predpisi natančno določali, da vsa podjetja, ki kaj dolgujejo, obvezno vstopajo v program refinanciranja dolgov. Prenovljeni zakon o kreditnih odnosih s tujino, ki naj bi ga v zvezni skupščini po napovedih sprejeli konec tega meseca, pa govori o tem, da bi lahko banka s svojimi dinarji ponovno plasirala kak dolg in da je na drugi strani dolg možno tudi cedirati, se pravi prenesti na drugega dolžnika. Sicer pa so doslej v pristojnih organih ravnali tako, da so kljub nedodelani zakonodaji pobili in že doslej odkupili 35 zahtev naših podjetij za različne oblike konverzije svojih dolgov.

Miroslav Šarenac iz Narodne banke Jugoslavije prav tako meni, da so v tej ustanovi zelo zainteresirani za konverzijo dolgov. Zato se in v drugih zveznih organih hočejo dejavno odzivati na vedno večje zanimanje naših podjetij za te posle. Povejmo še, da v NBI na to gledajo z dveh zornih kotov: na eni strani namreč take posle podpirajo, saj so tudi sami zainteresirani za takšno konverzijo dolga. Zdi se mu namreč, da to je premalo, pač pa bo nujno vse take želje vključiti v širše družbene načrte. Koliko je treba v tem opazovati druge države? Ponekod imajo pravcarke dražbe, aukcije, za take posle, pri čemer izbirajo med tistimi, ki ponujajo najboljše pogoje, medtem ko se pri nas odločamo pač vsakokrat posebej in verjetno tako, kot se v nekem trenutku pač izide. Ker vemo, da NBI za tako ne namerava dodatno sproščati primarne emisije, tudi sama pazi na to, da svoje soglasje le tistim, ki dokažejo, da imajo zagotovljene dinarje. Postavlja pa se tudi vpraša-

gotovo ni zanemarljiv, znaša v tem primeru kar 51 milijonov dolarjev, to pa bi lahko z drugo besedo poimenovali naš delež v diskontu. Do pomembnih seštevov bi prišli tudi, če bi teh 51 milijonov dolarjev preracunal na to, koliko bi se v 18 letih nabralo obresti za ta denar. 83 milijonov dolarjev za nakup so angažirali v različnih oblikah, od česar je bilo 26,5 milijona dolarjev deviz, ki sploh niso prišle v državo. V takih primerih gre namreč za obliko odkupa, pri kateri upnik kar z dolgom poplača novo naročilo. Toda se bolj zanimivo so obrnili več kot 50 milijonov dolarjev, saj so pri tem precej pomagali tudi s terjatvenim saldnom na klirskem območju, s čimer so lahko še posebej zadovoljni.

Zanimiva pa je sestava odkupa oziroma konverzije dolgov, saj od 39 poslovs kar 38 odstotkov njihove vrednosti odpade na izvozna naročila, ki jih tuji plačajo z dinarji iz konvertiranih dolgov; medtem ko so za odpravo 20 odstotkov dolga uporabili klirski terjatveni saldo.

Vendar v NBI menijo, da je treba pravila igre nekoliko zaostri, pri čemer naj bi dali prednost predvsem takim odkupom dolgov, ki bi v bistvu pognali naš izvoz oziroma bi v nekaterih primerih sploh pomagali, da izvozno tja, kamor mogoče ne bi mogli. Očitno bo v prihodnje tudi klirski suficit deležen velike pozornosti in možnosti, da ga koristneje izrabimo prav na tem področju mednarodnega trženja.

jatev iz tujih reprogramiranih kreditov bi ob blagohotnem stališču bančnih in finančnih kontrolnih organov verjetno uredil tudi problem takih konverzij dolga do tujine, ko pri tem poslu nastopata člana dveh različnih pooblaščenih bank oziroma ko se zamenjujejo zunanje obveznosti ene banke za domače terjatve druge banke, kar je v sedanjem sistemu skoraj nerazrešljiv problem. Zato pa bi morali biti zakonski akti na tem področju tudi dokaj preprosti in načelni, saj je treba

Kaj pa naše terjatve?

Ponuja se zanimivo vprašanje: mi nismo le dolžniki, pač pa nam veliko denarja dolgujejo tudi drugi. Zdalj je menda za več kot 500 milijonov dolarjev že zapadlih in še ne plačanih terjatev do tujih kupcev. Ti so predvsem v nerazvitih državah. Kaj lahko storimo za to, da bi hitreje prišli do tega denarja? Očitno se odgovor deloma skriva tudi v odkupu dolgov, pri katerem pa bi sodelovala veriga zainteresiranih podjetij in bank. Vprašljiva je seveda cena takega dolga, ki recimo pri sudanski dolgovih niha med dvema in štiri milijoni v primerjavi s stotimi milijoni dolarjev. Ker očitno ni dovolj zagotovilo, da bodo ti dolgovi sploh kdaj plačani, bi se jih nemara najbolj znebili s prodajo za devize, s temi bi nato odkupili jugoslovanske dolge, te pa nato prenesli v Jugoslavijo in jih prodali za dinarje. V ljubljanskem Centru za mednarodno sodelovanje in razvoj se s tem intenzivno ukvarjajo, čeprav že zdaj ugotavljajo, da je pri takih transakcijah vedno problem – najpomembnejši pa je, kdo bo za to tako nizko ceno pripravljen odkupiti naša terjatev do države, ki je znana po tem, da svoje obveznosti zelo neredno poravnava.

S takimi vprašanji se ukvarjajo tudi številni drugi, pri tem pa razmišljajo predvsem o nekakšnih kompenzacijah. To se posebej velja za nekatere države v Afriki, kjer se pogovarjajo o takih kompenzacijah v merilu 50 centov za dolar. Toda to še ne pomeni, da je mogoče tak dolg vnovič tudi na sekundarnem trgu vrednostnih papirjev.

urejevanje te problematike zelo približati tekočim razmeram gospodarjenja. Konverzija dolga oziroma nakup obveznosti bi se glede na vse to morala obravnavati tudi kot naložba, saj ima ob delovanju sekundarnega trga svoje tržišče in svojo ceno,« dodaja Macuh.

Stojan Žitko

MADŽARI UVAJAJO VEČSTRANKARSKI SISTEM

Partija bo navadna stranka ali pa je ne bo

Na Madžarskem se v zadnjem času, kot je bilo že večkrat zapisano, dogajajo res velike gospodarske, politične in družbene spremembe. Uvajanje in izvajanje teh sprememb pa je glede na trenutno politično realnost še vedno v celoti odvisno od Madžarske socialistične delavske partije (MSDP); in tako bo vsaj še naslednji dve leti. Zato je MSDP tista politična sila, ki v tem trenutku kroji madžarsko prihodnost, s tem pa dokaj natančno določa tudi svojo usodo v bodoče.

Madžarska partija gradi torej socializem novega tipa. O perspektivah in morebitni usodi tega novega socializma sem se pogovarjal z dr. Jenom Kovacsom s centralnega komiteja MSDP, z dr. Andrasom Hollojem, ki je na ministrstvu za pravosodje pooblaščen za pripravo nove ustave, in z dr. Ivanom Gezo, predavateljem na fakulteti za teorijo partije (visoki partijski šoli) v Budimpešti.

Za začetek čisto poljudno vprašanje: kako kaj partija?

KOVACS: Ja, katera?

No, ta je pa dobra! Gotovo veste, katero partijo sem imel v mislih.

KOVACS: Že, a čež čas boste morali vprašanje nekoliko natančneje opredeliti. (Smeh.)

V redu. Zdi se mi, da se Madžarska socialistična delavska partija počasi odreka oblasti in teženj. V kateri točki družbenega razvoja se je ta proces odrekovanja pričet?

KOVACS: Težko je zelo natančno opredeliti. Razvoj se začne v neki točki, zaustavi, in takrat odzvojni vsaki partiji. Začetke lahko opazimo v letih 1983-84 ali pa na partijskem zasedanju leta 1985, kjer sicer ni prišlo do velikih preobratov, a spremembe so se pričele. Spoznali smo, da sodobna družba ne more biti družba enopartijskega tipa. Sicer pa bi se te reforme morale pričeti že najmanj pred 20 leti!

Pri nas govorimo o sestopu vsaj iz oblasti.

GEZA: Izraz sestop iz oblasti vsaj pri nas ne drži čisto v celoti. Razbija se sicer monopartijski sistem oblasti, a partija še vedno razmišlja o oblasti, vendar tokrat na povsem drugačen način. Politični sistem moramo začeti graditi od spodaj navzgor, tako da bodo lahko nastale tudi druge politične stranke, ki predstavljajo interes določenega dela družbe. Torej, madžarska partija že sestopa iz oblasti, a se bo za oblast še naprej borila, saj bo postala predstavnik dela naroda, predstavnik specifičnega družbenega interesa, in ne več predstavnik in zastopnik celega naroda.

Govorite torej o večstrankarskem sistemu. Zakaj se partija odreka oblasti, saj bi v njej lahko uživala še naprej, tako kot je doslej, tako kot uživa drugje v socializmu?

GEZA: Partija se je morda želela na tisti znameniti konferenci odločiti za reforme, ne zato, ker je bila tako zelo pametna in daljnovidna, temveč so spremembe narekovale predvsem gospodarske razmere. Gospodarsko je Madžarska namreč čisto na tleh. Drogodki vsakega dne posebej silijo partijo v spremembe.

Politične spremembe niso več odvisne od volje partije. Njej je odbila zadnja ura, partija je zapravila zaupanje, ki ga je nekoč imela. Partija sicer lahko reče, da se s spremembami ne strinja in da jih ne bo dovolila, a ljudje je ne bodo poslušali. Vrgli jo bodo skozi okno na cesto!

Zakaj ste se odločili za večstrankarski sistem Zahodne Evrope in ne za kakšen specifični madžarski pluralistični sistem?

Izkušnje večstrankarskega sistema meščanskih družb so lahko zelo dobrodošle. Tudi naša družba namreč proizvaja blago po enakih načelih kot zahodne družbe. Če politika prizna ekonomski pluralizem zahodnega tipa, potem mora priznati tudi politični pluralizem podobnega tipa! Na Vzhodu nimamo vzorov, v kakšen poseben eksperiment pa tudi ne nameravamo siliti.

Čprav je na začetku le malokdo predvideval uspeh revolucionarjev, ki so začeli svoj boj z napadom na vojašniško Moncada v Santiagu de Cuba (pred 35 leti), je Fidel Castro s svojimi »barbudosi« januarja 1959 vendarle slavil zmago. Rodil se je dovolj premožnim staršem, da so ga lahko poslali študirat v Havano, kjer si je razširil obzorje in nato lažje (predvsem z nepredvidljivostjo in originalnostjo) zlomil dve desetletji trajajoči korumpirani Batista režim. In polfevdalna Kuba je stopila na pot graditve socializma.

Ko pa je te dni proslavljala trideseto obletnico zmage revolucije, je Castro v svojem večurnem govoru – kakršen je že leta in leta obvezna sestavina vsakega pomembnega dogodka na otoku – vnovič poudaril pomen pridobitve revolucije in nujnost rektifikacije (s katero naj bi čim prej odpravili napake iz preteklosti). Toda edini pridobitvi revolucije sta pravzaprav brezplačno zdravstvo in solstvo in sicer, na takšni ravni, kakršno pač lahko zagotavlja gospodarstvo, ki je dolgo stagniralo. Kuba torej proslavlja jubilej v času, ko njeno desetletje subvencionirano gospodarstvo ne kaže nobenega znaka vzpona, ko se delavcem ne obeta drugega, kot da bodo morali za iste plače bolj delati in ko se čedalje več ljudi ne strinja s Castrovo potjo v socializem, marveč s simpatijami spremljajo spremembe na Vzhodu.

A to je povsem razumljivo, saj so številni pred tremi desetletji zastavljeni sveti cilji ostali zgolj cilji. Čeprav ima Castro zdaj že 62 let. Revolucija se traja in po njegovih predvidevanjih naj bi potekala še okrog sedemdeset let. Na to opozarja že videz kubanskega državnega in partijskega voditelja: zelena uniforma, revolver za pasom in brada.

Povratak k Che Guevari

In v času praznovanja jubileja zmagovitega prihoda v Havano se Castro vrača k mislim svojega saborca, internacionalista, gverilskega stratega Che Guevare – k njegovi ekonomski teoriji socializma. Natančneje, k ti-

Pred dnevi ste sprejeli zakon o političnem združevanju. Kaj prinaša novega madžarskega političnemu sistemu?

HOLLO: Doslej je bila pravica do združevanja zgolj pravica posameznikov, zakonsko legitimne pravice združevanja na političnih osnovah pa ni bilo. S tem zakonom pravica posameznika do združevanja prehaja v zakon o političnem združevanju. Politični sistem da je, sedaj vsaki družbeni organizaciji pravni okvir združevanja.

Zakaj ste sprejeli zakon o političnem združevanju pred zakonom o strankah in ne obeh hkrati? Predstavniki alternativnih skupin menijo, da je zakon o političnem združevanju partijski trik, da bi se izognili zakonu o strankah!

HOLLO: Da, res so ga tako razumeli. Ta zakon je res kompromis. Razen legalizacije organizacij ne ponuja nič novega. Zakon o strankah bo logično nadaljevanje tega zakona, bo ustavni in pravni okvir strankam, ki so sedaj z zakonom o združevanju dobile zgolj državljansko pravico.

Že, a te stranke se ne bodo zadovoljile zgolj s pravico do obstoja, poskušale bodo priti tudi v parlament. Kako jim boste to omogočili?

GEZA: Seveda, njihov prvi cilj bo parlament. Poskušale bodo vplivati na sprejemanje družbeno pomembnih odločitev.

A kako bodo prišle v parlament?

HOLLO: Obstaja več rešitev. Sedanja zakonodaja ne dovoljuje neposrednih volitev. Zato moramo do konca tega leta, po zakonu o strankah, pripraviti še zakon o splošnih in neposrednih volitvah. Vsaka stranka bo lahko potem na teh splošnih parlamentarnih volitvah pridobila sedeže v parlamentu. Nastal bo namreč pravi parlamentarni sistem. Partija bo lahko poslej odločala le še znotraj parlamentarnega sistema in ne več zunaj in mimo njega. Do konca leta bomo te zamisli strnili in pripravili osnutek zakona o splošnih volitvah, čeprav vam še ne morem povedati podrobnosti tega zakona.

KOVACS: Prvi izpit iz večstrankarstva bo že konec tega leta na volitvah lokalnih narodnih skupščin. To bodo že neposredne volitve, z več strankami in več kandidati, in bodo uvod v vslednjive parlamentarne volitve leta 1990. Letosnje volitve bodo torej polizkus dostojanstvenega prehoda v večstrankarski sistem.

Bodo ti novi zakoni v neskladju z odhajajočo ustavo, saj boste novo ustavo sprejeli predvidoma šele sredi leta 1990, ko bodo veljali že zakoni o združevanju, o strankah, volitvah...

HOLLO: Ne bodo. Ustava iz leta 1949 namreč izrecno ne prepoveduje večstrankarskega sistema, ti zakoni pa bodo tudi v duhu nove ustave. Bolje je ne zavirati sprememb v imenu že preživele ustave. To bi bila velika tragedija.

Dobro, kdo pa lahko te spremembe ustavi? Kje bi bila tista točka, ko bi se partija odločila, da je sprememb konec? V katerem primeru bi prišli pred Rubikon socializma in ga ne bi mogli prekoračiti?

GEZA: Partija resda sama sprejema zakona o strankah in o volitvah, s katerima bo omogočila sodelovanje drugih strank v parlamentu in si morda na ta način izkopal grob. Res lahko reče: sedaj pa konec teh sprememb! A mislim, da se kaj takega ne more zgoditi. To bi bil velik korak nazaj. Partija lahko pobege ne naprej, ne nazaj. Če dopusti možnost strankarskega pluralizma, ji ostaja možnost za dogovarjanje s strankami, za sklepne koalicijske, za boj za oblast, če pa se temu pluralizmu odreče, jo lahko, kot sem že re-

Madžarska socialistična delavska partija se je nepreklicno odločila za večstrankarski sistem, čeprav je morda s tem sama sebi izkopal grob. Njeno vodstvo se namreč zaveda, da izbire pravzaprav nima, če si ne želi ponovitve leta 1956.

kel, vržejo na cesto ali pa se utegne ponoviti leto 1956. Toda mislim, da se je partija od dogodkov leta 1956 marsikaj naučila.

Vendar mednarodni položaj ni enak kot leta 1956!

GEZA: Da! Zato me ni strah tankov in drugih zunanje-političnih dejavnikov. Tako ugodnega mednarodnega političnega položaja v tem stoletju še ni bilo. Nevarni so le še konservativci znotraj partije, ljudje, ki so štirideset let živeli, delali in razmišljali na poseben način. Toda tudi njih se ne bojim, saj so v veliki manjšini in brez tankov nam ne morejo do živga. Sreča!

KOVACS: Partija se najbolj boji političnega nezadovoljstva zaradi gospodarskega položaja. Mnogožne stiske lahko privedejo do anarhije. Takrat bi država, če bi želela obstati, uporabila izredne ukrepe. To je gotovo največja nevarnost. A mislim, da bo tihi družbeni konsenz o reformah le-te obdržal pri življenju.

Partija bo gradila na izkušnjah in načelih evrokomunizma: priznala bo parlamentarni sistem, v katerem se mora boriti za oblast; če se ne bo izkazala, če bo zlorabila oblast, bo izgubila zaupanje volilcev, izpadla iz bitke za oblast in iz delitve oblasti. Na ta način ni mogoče zlorabljati oblasti, ta se lahko zlorabi le s tanki. Partija se je tankom odrekla, posveča se evrokomunizmu.

Torej povzemimo: avgusta sprejmete zakon o strankah, v začetku naslednjega leta zakon o volitvah, sledijo neposredne parlamentarne volitve in glede na izide volitev si boste razdelili sedeže v parlamentu. Bo torej res čez dve leti lahko predsednik madžarske vlade človek, ki ne bo član partije? To denimo trdi Miklos Nemeth.

GEZA: Gotovo! Vlada bo končno postala vlada (in parlament parlament), ne pa telo, ki preslikuje partijske odločitve. Zakaj mora biti predsednik vlade tudi član partijskega politbiroja? Na ta način je partija doslej neposredno vladala.

En partija teh sprememb gotovo ne bo zavrila?

KOVACS: Menim, da v nobenem primeru! Če smo že krenili po tej poti, bomo šli po njej do konca.

Katere pa so politične skupine, ki bodo verjetno postale stranke in tako v bodoče konkurirale partiji?

KOVACS: To so predvsem Madžarski demokratični forum (MDF), sedaj vodilna alternativna organizacija, potem Nova marčevska fronta (NMF), združenje svobodnih demokratov in stranka malih podjetnikov. Te organizacije ustvarja nezadovoljna inteligenca, člani teh organizacij pa so predstavniki srednjega sloja (predvsem uradniki), ki jih je MSDP odmirala od sebe. Mladina je v partiji

dokaj številna, čeprav je večina mladih politična. Toda menim, da imamo več mladincev v svojih vrstah, kot pa jih ima alternativa. Toda tudi mladim moramo kaj ponuditi, sicer nam bodo kmalu zbežali.

In kako se partija pripravlja na spopad s temi strankami?

KOVACS: Partija je opustila notranje boje, spopade med deli partije in notranjo demokracijo, kar je sicer bremenilo delo naše komunistične partije. V celoti smo se posvetili ustvarjanju privlačnega programa, ki naj bi pritegnil čimveč ljudi in partiji na volitvah prinesel čim več glasov. To je naš trenutni cilj in zanj delamo in se borimo.

Posvetimo se sedaj novi ustavi. Sprejeli naj bi jo sredi leta 1990, toda še pred splošnimi parlamentarnimi volitvami, tako da bi bile volitve tudi v skladu z ustavo. Torej ste novo ustavo predvidevali že dlje časa, od takrat, ko ste se ločili od sprememb?

HOLLO: Gotovo, saj imamo najstarejšo ustavo med socialističnimi deželami, je iz leta 1949. Odločitev za novo ustavo je soglasna, znanost pa se zavzema zanjo že deset let, saj ima stara ustava močne etatiistične prvine.

TRI DESETLETJA KUBANSKE REVOLUCIJE

Castrova formula vodi v izolacijo

Medtem ko moskovski finančni vir usiha in se Kubini tradicionalni trgovinski partnerji spreminjajo v negotove, Castro zavrača spremembe na Vzhodu, čeprav še ne ve, kako bo dal kruh svojim »internacionalistom«, ki se vračajo z odisejade v Angoli.

ka, glasnost in razmišljanje o prehodu nekaterih državnih podjetij v zasebno last so le logična posledica pomanjkanja, ki pa ga na Kubi ni čuti.

Sovjetska pomoč usiha

Ta (blago rečeno) nediplomatski odgovor, ki ga je dal kubanski voditelj le dobra dva tedna pred prihodom Mihaila Gorbačova v Havano, pa najbrž ne bo ovira za podpis sporazuma o prijateljstvu med državama, saj se to – z usihanjem moskovskega finančnega vira – čedalje bolj spreminja iz praktičnega v formalno. Zahodni analitiki najpogosteje navajajo podatka, da je Kuba po letu 1961 dobila štirideset milijard dolarjev sovjetske pomoči oziroma da Sovjetsko zvezo stane prijateljstvo s Kubo milijon dolarjev na dan.

Z umikom svojih »internacionalistov« iz Angole (od petdeset tisoč vojakov se jih je tisoč že vrnilo v Havano, dva tisoč pa jih je na poti domov) se je Kuba – po sili razmer – vključila v svetovne mirovne procese in bo tako izdatke za armado zmanjšala. A se bo prav kmalu znašla pred novim problemom: in sicer, kako v šibkem gospodarstvu zaposliti desettisoče novih civilistov?

Castrova pot rektifikacije vodi v nasprotno smer kot spremembe pri Kubinih tradicionalnih trgovinskih partnerjih na Vzhodu. Napa-

ke iz preteklosti (ko so namenjali »preveč pozornosti kategorijam, kot so stimulacija, profit, rentabilnost...«) skuša odpraviti z večjo centralizacijo gospodarstva in poudarjanjem vloge plana in vpliva partije, medtem ko države vzhodnega bloka iščejo rešitve v krepitvi ekonomskih zakonitosti, politični demokratizaciji in vsaj delnem posnemanju perestrojke.

Vrzel na legalnem trgu kar se da dobro zapolnjuje črni trg. Illegalni trgovci tudi državnim »zlatarnam« ​​ze spretno odtegujejo stranke in najbrž iztržijo več kot taktak, ko je Castro (zaradi »naglega bogatenja posameznikov«) ukinil komaj leto in pol stare svobodne kmečke trge, s katerimi se je Kuba vsaj za korak približala tržnemu načinu razmišljanja.

Članice SEV, na katere odpade kar 87 odstotkov kubanskih zunanjetrgovinskih postotkov, se spreminjajo iz njenih tradicionalnih in negotove trgovinske partnerje. Vprašanje je namreč, koliko časa bo še lahko tržnina, ki teče iz kubanskega izvoza trgovina, ki teče iz kubanskega izvoza sladkorja v vzhodni blok po znatno višjih cenah od svetovnih (z njim urednici tri četrtini cen svojega deviznega priliva) v zameno za sovjetsko nafto. In te dobi toliko, da je dobroselna del preproda tretjim državam. Razpoke se že kažejo, saj zadnje čase Kuba čedalje

Nova ustava bo zajela vse kvalitativne spremembe madžarske družbe v zadnjem času kot tudi novo razumevanje politike, političnega sistema in vloge politike na Madžarskem.

GEZA: V zadnjem času je prišlo na Madžarskem do velikih političnih sprememb. Nastale so nove politične skupine, stranke, ki so prisilile partijo k ukinitvi enostrankarskega sistema. Partija je uvidela, da ne more ustvariti političnega pluralizma znotraj enopartijskega sistema, in na zadnjem zasedanju narodne skupščine so dokončno ugotovili, da se moramo še pred novo ustavo dokončno soočiti z večstrankarskim sistemom, ki ne more čakati do nove ustave, ki ga bo dokončno uzakonila. Partija namreč mora imeti konkurenco, in to zakonsko in ustavno zagotovljeno konkurenco, mora! Že iz biologije vemo, da rastline, ki niso v nikakršni nevarnosti za obstoj, nikoli ne dosežejo visoke stopnje razvoja. Čisto moramo takšno konkurenčnost čimprej uzakoniti v novi ustavi.

KOVACS: Novo ustavo moramo sprejeti že zaradi človekovih pravic, ki jih je polno v raznih zakonih, v ustavi pa ne. V novi ustavi bodo te pravice temeljito obdelane.

Bo v novi ustavi še zapisana opredelitev za socializem, ali morda za kakšno drugo zastarelo dogmo, za plansko gospodarstvo, denimo, če že ne bo opredelitev o vodilni vlogi partije, temveč o strankarskem pluralizmu?

KOVACS: Planskega gospodarstva ne bo več, zapisano bo tržno gospodarstvo. Ne bo

več tez o centralizmu, strogo državni lastnini, kar je veljalo do sedaj in zaviralo razvoj družbe. Socializem bo kot izraz ostal, toda biblijski značaj socializma bo izginil. Ustava se bo ukvarjala zgolj s socialističnimi vrednotami, ki so realne, in ne nadnaravne, biblijske. Naša partija bo zato ostala socialistična partija. Ni nujno, da se bo še naprej imenovala MSDP, bo pa gotovo ostala socialistična stranka. Večina ljudi pri nas je namreč še vedno za socializem.

Na ministrstvu za zunanje zadeve sem slišal, da je vsaj polovica Madžarov na strani partije. Se strinjate?

GEZA: Ne poznam takšnih socioloških raziskav, toda mislim, da je omenjena številka hudo približna. (Smeh.) Nisem ravno prepričan o njej.

No, dr. Hollo, vrniva se podrobneje k ustavi. Katera bodo osnovna načela nove ustave?

HOLLO: Temeljila bo na štirih temeljnih načelih: na načelu pravne države, na priznavanju delitve oblasti, na parlamentarizmu, in na državljani kot središčni točki socializma.

Konkretno, kaj bo ustava spremenila, katere nove prvine bo prinesla?

HOLLO: Prvič, ukinitvi bomo ministrski svet (ne gre za vlado, op. a.), preko katerega je partija večkrat odločala mimo parlamenta. Preteklega sveta je partija izvajala izredne ukrepe, ne glede na voljo parlamenta. Drugič, nadomestil bomo funkcijo predsednika države, ki bo uvajal določene določbe predsednika vrbnojnega sveta, sicer nepomembnega predstavnikega organa. Tretjič, zagotovili bomo človekove pravice, zaščito teh pravic in pravno varnost v primeru kršitve. Četrta, uvajamo ustavno sodišče, neodvisni vrhovni sodni organ Madžarske. Petič, narodni skupščini (parlamentu) bomo zelo natančno določili pristojnosti in ji omogočili nadzor nad delom vlade. Šestič, gospodarske spremembe: uvajanje tržnega gospodarstva, strogo omejevanje vmešavanja države v gospodarstvo, samostojnost podjetij in svoboda podjetništva. Določili bomo zgolj okvir gospodarskega sistema, osnovna vrednota tega sistema pa bo tržno gospodarstvo.

Omenili ste predsednika države, kar je na Madžarskem novost, za nekatere tuje predstavnike presenečenje. Od kod ideja o predsedniku države? Ali ni priekojati, da bo predsednik takšna lutka, kot je v mnogih drugih socialističnih državah? Ali pa bo predsednik države obenem tudi predsednik partije, kot je v SZ?

HOLLO: Predsednik države bo predstavljal nekakšno ravnotežje med parlamentom, vlado in sodno oblastjo. Nismo se še odločili, ali je za začetek lahko predsednik države tudi član naše partije. Za zdaj prevladuje prepričanje, da ne bi smel biti, a se še nismo dokončno odločili. Menim še, da bo predsednik države sedaj le prehodna rešitev in da bomo njegovo pravo vlogo določili kasneje. Smo pa enotnega mnenja, da mora predsednik države delovati v skladu z načelom delitve oblasti. Zato mislim, da predsednik en bo član MSDP in da bo ta dolžnost za zdaj prehodna rešitev.

Niste odgovorili na vprašanje: ali bo predsednik le lutka, ali pa bo igral pravo politično vlogo?

HOLLO: Ta predsednik gotovo ne bo le reprezentant. Bodite prepričani, da bo zelo aktivna oseba v delovanju državne strukture in bo imel natančno določen vpliv na vlado in parlament, pa tudi na sodstvo. Ne bo angleška kraljica, tega nismo želeli. Poleg ministrskega predsednika in voditeljev največjih strank bo gotovo najpomembnejša oseba na Madžarskem. Morda ne takoj, čez čas pa gotovo.

In kako si ga boste izbrali? Za začetek morda kar po partijski liniji?

HOLLO: Volili ga bodo polnoletni državljani Madžarske na splošnih volitvah. Ne vemo, ali že kar na parlamentarnih volitvah ali posebej. Prvega predsednika bomo volili morda hkrati s prvim parlamentom leta 1990, potem pa bomo opredelili volitve predsednika bolj natančno. Razprava o ustavi še ni končana, zato še ne moremo natančno odgovoriti. Toda menim, da se nekatere osnovni obrisi novega političnega sistema na Madžarskem že prav jasno kažejo.

Darijan Košir

Kubi odprli verigo »zlatarn«, v katerih država odkupuje zlato, umetnine in druge dragocene predmete in jih – menda ob posredovanju mehiških in panamskih trgovcev – prodaja na svetovnem trgu. Glede na to, da prebivalstvo dobi v zameno za svoje dragocene stvari bone za nakupe v trgovinah z uvoženimi blagom, ki so edine dobro založene trgovine na otoku, je posel takoj zacvetel. V normalni trgovski mreži namreč primanjkuje celo osnovnih življenjskih potrebščin (denimo zobne paste), trgovine za nakupe na librete (knjižnice), v katerih je zapisano, koliko osnovnih živil, oblačil in obutve pripada posamezniku (na mesec) po nekajkrat nižjih cenah, pa bolj spominjajo na slabo založena skladišča za rezeve.

Čedalje številčnejša opozicija

Logična posledica takšnih gospodarskih in političnih razmer je čedalje številčnejša politična opozicija. Svoj vpliv pri tem pa ima tudi več deset ameriških radijskih postaj, ki usmerjajo na otok predvsem proticastrovsko propagando, obenem pa Kubance seznanjajo s spremembami v Vzhodni Evropi, zlasti z madžarskimi in poljskimi koraki v politični pluralizem. Kubanski državni in partijski voditelji odgovarja na te »provokacije« ​​kratkot in jasno: »Na Kubi ni prostora za več strank.« Hkrati je to glasen odgovor notranji opoziciji – tudi »disidentski« ​​organizaciji, ki je lani pravosodnemu ministrstvu poslala prošnjo za registracijo socialdemokratske stranke, a se do zdaj ni dobila uradnega odgovora.

Ob jubileju revolucije se je Castro sicer odločil za potozo, ki naj bi ublažila zunanje kritike zaradi njegovega načina obračunavanja s političnimi nasprotniki. Z izpustitvijo 255 političnih zapornikov, med katerimi je tudi Guillermo Rivas (zaradi zarote proti Castroju je v zaporu prebil 25 let), ki je z družino že odpotoval v ZDA, je skušal popraviti svoj »image« ​​v svetu glede spoštovanja človekovih pravic. Poleg teh je lani dobilo prostost še okrog 250 političnih zapornikov, medtem ko za ostalih trideset tisoč jetnikov uradna Havana še vedno trdi, da niso zaprti iz političnih razlogov.

Ljiljana Djerić

TRG DELA IN LETO 1992

Evropa delavcev proti Evropi kapitala

Ko govorimo o Evropi po letu 1992, največkrat govorimo o enotnem trgu kapitala in blaga, precej manj pa o enotnem trgu delovne sile. Razlog za to je verjetno precej preprosta, saj sta združevanje na stari celini spodbudila predvsem interes poslovnih in potreba po večji gospodarski rasti in s tem po večjih dobičkih. Kar zadeva delavce, ni nobenega dvoma, da bo združena Evropa ob večji konkurenci delavcem kot potrošnikom ponudila precej več, številne delavce pa je strah, kaj bo z njimi kot s proizvajalci.

Strah izvira predvsem iz spoznanja, da bo večja konkurenca povzročila večjo racionalizacijo proizvodnje ali z drugimi besedami, večja konkurenca pomeni s čim manjšimi stroški proizvesti čim več. Med stroški je ne nazadnje tudi delovna sila, čeprav nekateri ekonomisti poudarjajo, da v času robotizacije in velikega tehnološkega napredka ni več tako odločen dejavnik v podjetništvu, vsaj ne v primerjavi z vlaganji v fiksni kapital.

Dejstvo je, da se bo marsikaj spremenilo. Kapital se bo selil tja, kjer bo z manjšimi stroški proizvedel več, delavci pa tja, kjer bodo za svoje delo dobili boljše plačilo in bodo deležni boljše socialne politike. Vendar bi bilo precej poenostavljeno reči, da se bo kapital selil s severa na jug, delovna sila pa v obratni smeri, gotovo je le, da bo ob prostem pretoku blaga, kapitala in ljudi selitev več, kot jih je zdaj.

Velika večina ekonomistov meni, da se bo v prvem obdobju število delovnih mest (zaradi racionalizacije in večje konkurenčnosti) delno zmanjšalo, nekateri poklici bodo izginiti, kasneje pa naj bi se zmanjšala predvsem struktura brezposelnosti. Nekateri so že ocenili, da naj bi se v tem drugem obdobju odprlo med 1,8 do 5 milijonov novih delovnih mest.

»Bela knjiga« o prostem gibanju delavcev in svobodnih poklicih

Osnovni motiv je zapisan v členu 88: Evropska komisija meni, da je treba do leta 1992 odpraviti vse ovire, ki se onemogočajo prosto gibanje delavcev znotraj skupnosti. Zagotoviti je treba, da bodo lahko opravljali svoj poklic kjerkoli v skupnosti, ne da bi jih pri tem obremenjevale formalnosti, ki bi jih od tega odvrčale. V členu 89 piše, da je ta svoboda gibanja že skoraj dosežena (ne pozabimo, »Bela knjiga« je nastala leta 1985) in da so javnim upravam držav članic ES, ki so skušale nekatere poklice namestiti zgolj lastnim državljanom, že precej stopili na prste. Dokument priznava, da nekateri problemi ostajajo, in napoveduje ukrepe, s katerimi bi se izognili zapletenim administrativnim postopkom, povezanim predvsem z izdajanjem dovoljenj za bivanje. »Bela knjiga« posebej poudarja problem obdajanja tistih, ki imajo prebivališče v eni, delajo pa v drugi državi.

V členu 90 je zapisano, do zdaj pa tudi že v veliki meri uresničeno, da je treba vzpostaviti sistem, po katerem bodo strokovne kvalifikacije med seboj primerljive, kar pomeni, da bodo denimo diplome iz ene priznane tudi v drugi državi (o tem so se v ES že dogovorili). V naslednjem obdobju pa napovedujejo uvedbo nekakšne evropske izkaznice o strokovni usposobljenosti. Glavna načela tega sistema so vzajemno zaupanje med državami članicami, vzajemno priznavanje diplom brez predhodnih pogojev za opravljanje poklica, razlike v profesionalni usposobljenosti pa naj bi delavci nadomestili z delovnimi izkušnjami.

V členu 94 piše, da prosto gibanje ne bi smelo veljati samo za delavce. Zavzema se za večjo mobilnost študentov, kar bi omogočilo »evropsko izkušnjo« mladih, ki naj bi kasneje postali nosilci prihodnjega gospodarskega razvoja skupnosti.

Kot smo že omenili, je Evropska skupnost že sprejela načelo enake veljavnosti visokošolskih diplom ne glede na to, v kateri državi skupnosti so pridobljene. Seveda so za nekatere poklice določili še dodatne klavzule, tako na primer za pravilnike. Tako bodo na eni strani pravniške diplome priznane povsod, če pa se bo hotel pravnik zaposeliti v državi, v kateri ni diplomiral, bo moral pred zasedbo delovnega mesta opraviti test o poznavanju zakonodaje v tej državi. Podobne teste omejujejo tudi v zvezi z drugimi poklici, vendar jih lahko odobri le Evropska komisija, če ugotovi, da študij za določen poklic v posamezni državi članici ni ustrezen. Nerešen ostaja še problem diplom, ki so si jih prebivalci držav Evropske skupnosti pridobili v kaki tretji državi (ne v ES).

Tako kot visokošolski bodo lahko tudi srednješolski sami izbirali državo, v kateri se bodo solali. Že zdaj je veliko šol, ki v programih poudarjajo Evropo po letu 1992. Sploh pa se že nekaj časa krepi pojav, da mladi vse pogosteje menjajo bivališče in fakulteto. Tako se v drugih državah naučijo tuje jezike, obenem pa nastaja generacija evropskih strokovnjakov. Tudi na ta način poleg skupnega visokošolskega nastaja tudi skupni znanstvenoraziskovalni sistem.

Herbert Klügel, 38-letni delavec v Volkswagnovi tovarni v zahodnonemškem Wolfsburgu (povzeto po Business Week): »Ko evropske družbe bolj in bolj razmišljajo o širjenju ali selitvi obratov v druge države skupnosti, kjer bi proizvajale z nižjimi stroški, tudi pri Volkswagnu preučujejo možnost, da bi preselili proizvodnjo avtomobila polo v Španijo Pamplono, kjer že zdaj naredijo približno polovico teh avtomobilov in so stroški izdelave posameznega avtomobila za 470 dolarjev manjši kot v ZRN. Takšna preselitev lahko samo v Wolfsburgu odpravi približno 5000 delovnih mest (v Wolfsburgu je vsak drugi delavec zaposlen pri VW). Mnogočino odpustanje lahko ogrozi marsikatero družino.« Klügel je že dvajset let zaposlen pri VW, v tem času pa si je njegova družina zagotovila udoben standard srednjega razreda. V katerega sodijo tudi obnove hiša iz 16. stoletja, vsako leto nov avto, tenis, pozimi smučanje, politične počitnice v Skandinaviji. Njegova letna plača je približno 38 000 dolarjev.

Jose Robles, enainštiridesletni delavec v barcelonskem obratu Scata, katerega tri četrtine ima v rokah VW, je vesel, da ima delo, kar je ob približno 20-odstotni nezaposlenosti v Španiji zelo razumljivo. Na leto zasluži približno 11 000 dolarjev, s katerimi se precej tesno prebija iz meseca v mesec, ne more pa petnajstletni hčeri zagotoviti šolanja, kakršno bi si želela. Ne mara velikih korporacij, ki po njegovih besedah zahtevajo trdo delo, plačilo zanj pa je nizko. Kljub temu se navdušuje nad invazijo tujih družb v Španiji in pravi: »Raje imam multinacionalke kot nezaposlenost.«

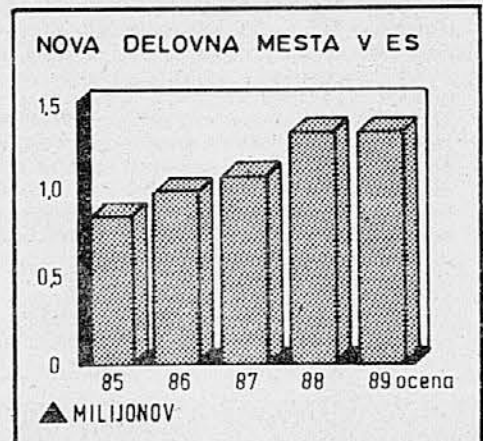
Nemški vozniki tovornjakov že napovedujejo stavke, saj se zavedajo, da bodo ob enotnem trgu delovne sile veliko izgubili, kajti država jih za zdaj močno ščiti pred konkurenco od zunaj. Nekateri napovedujejo, da bi samo v tem poklicu v ZRN utegnilo »izginiti« približno 10 000 delovnih mest. Vprašanje je tudi, kaj se bo zgodilo z delavci v drugih močno zaščitenej dejavnostih, kot so letalski prevoz, telekomunikacije, kemijska industrija, ali pa s poklici, ki bodo enostavno postali

Dvnanajstera se pripravlja na enotni trg delovne sile tako, da usklajuje zahteve posameznih držav na eni ter interese delavcev z interesi kapitala na drugi strani. Jasno je, kdo ima v rokah pobudo in kdo nosi večje breme negotovosti.

Pa vendar se s spremembami ubadajo vsi, kar že samo po sebi prinaša dinamiko razvoja.

skoraj nepotrebni (na primer 80 000 carinskih uslužbencev).

Gotovo je, da bodo podjetniki skušali odpraviti vse, kar bi utegnilo zmanjšati njihovo konkurenčnost v skupnosti ali zunaj nje, predvsem glede na proizvajalce iz ZDA in Japonske. Uradniki ES napovedujejo, da bo tekmovalnost povzročila gospodarsko rast, nove naložbe, ki bodo zagotovile pet milijonov novih delovnih mest. Vendar pa evropski komisar za socialne zadeve Manuel Marín dodaja, da nova delovna mesta ne bodo nujno na istih območjih, kjer bodo določena delovna mesta izgubila. Prav tako gotovo bodo evropski delavci nasprotovali selitvam, v katere bodo prisiljeni.

Zato pa se denimo Italijani z juga države že vse pogosteje odločajo za sezonske migracije proti severu, zlasti v ZRN. Delovne migracije se bodo v devetdesetih letih gotovo še povečale, predvsem ko bodo poenostavljeni postopki pri pridobivanju dovoljenj za delo in bivanje. V južni Italiji se stopnja rodnosti sicer zmanjšuje, kar pa za zdaj še ne vpliva bistveno na približno 20-odstotno nezaposlenost.

Kako zastopati različne interese delavcev na evropski ravni

Gotovo so sedanje okoliščine in mentaliteta delavcev od države do države precej različne. Španska delovna sila je dvakrat cenejša od tiste severno od Pirenejev, kar je ob približno podobni organiziranosti in učinkovitosti nedvomno velika prednost, in kapital je že pohitel v Španijo (seveda tudi zaradi drugih vzrokov). Danci, z letnim dohodkom na delavca približno 22 000 dolarjev, se bojijo, da bi utegnili pristati na ravni Grkov, ki na leto zaslužio povprečno 4 700 dolarjev. In medtem ko se danksi delavci borijo za boljše ekološke razmere na delovnem mestu in okrog njega, se sindikati nekaterih držav predvsem na jugu skupnosti še vedno spopadajo s temeljno zahtevo po varnem delovnem mestu. V Španiji se je recimo lani število nesreč na delovnem mestu povečalo za dvajset odstotkov v primerjavi z letom prej in doseglo število 670 000, kar je največ v ES. Slabše delovne razmere so tudi ena izmed posledic zmanjševanja sredstev, namenjenih za delovno silo. Dejstvo pa je, da v skupnosti že načrtujejo zakon, ki bo predpisoval minimum ustreznosti razmer na delovnem mestu, kar pomeni, da bo verjetno tudi strošek za delovno silo v državah, ki se zdaj ponašajo s ceninim delom, večji.

Ker v tem trenutku ni skupne zakonodaje o delu niti skupnega pogajalca za delavce na evropski ravni, si nekatere države lahko privoščijo izsiljevanje, kakor to imenuje predstavnik največjega španskega sindikata Unión General de Trabajadores (UGT). V mislih ima na primer nekatere nemške družbe, ki delavce postavijo pred alternativo: ali naj delajo tudi za konec tedna ali pa bodo proizvodnjo prestavili v Španijo. Španski sindikat nasprotuje takšnim grožnjam, čeprav so v Španiji, kjer vlada velika brezposelnost, hvala čisto za vsako novo delovno mesto, obenem pa na borzi dela nočejo tekmovali le kot cenena delovna sila.

Evropski nacionalni sindikati so torej precej različno usmerjeni glede ideologije in gospodarskih interesov, predvsem pa se razlikujejo njihovi seznamni prioritete. Kljub temu je z vseh koncev Evrope slišati zahtevo po evropskem sindikalnem programu. Večina se zavzema za skupno temeljno standardizacijo delovnih razmer, kamor sodijo predvsem pravila o zdravem in varnem delovnem mestu, zahtevajo pa tudi vsaj temeljna določila o približni vrednosti delovne ure. Večkrat je bilo že slišati zahteve po na primer ustreznih informacijah o tehnoloških spremembah in posameznih prestrukturiranih proizvodnjah.

Boj pritlikavca in velikana

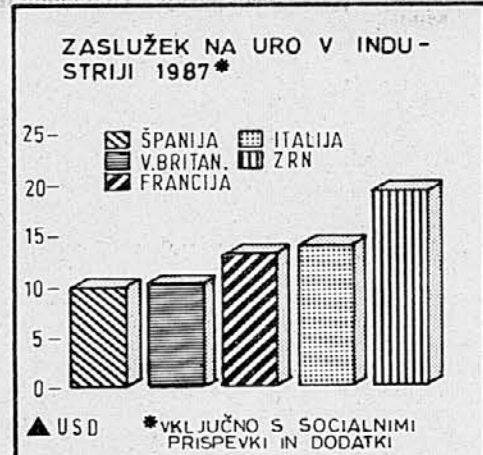
Najbolj glasni pri zahtevanju vseevropskega ali panevropskega, skratka evropskega sindi-

kata so v Italiji, kjer opozarjajo, da v primeru, če takšen sindikat ne bo ustanovljen, lahko boj za širitev ali le ohranjanje pravic delavcev primerjamo z bojem pritlikavca proti velikanu, pri čemer ni težko uganiti, kdo je kdo.

Če se skratka v skupnosti ne bodo dogovorili o standardih za delavce in ne bo skupnega pogajalca kot protiuteži multinacionalkam, bodo nacionalni sindikati zabredli v težave, ki jih povzročajo različnosti glede doseženih svobod. Ko se bodo družbe lahko selile kamorkoli, bodo denimo sindikati v razvitejših delih Evrope prisiljeni sprejeti počasnejše naraščanje plač, obenem teže prodrli z zahtevami po krajšem delovnem dnevu ali tednu. Konkretno, nemški sindikati bodo skoraj gotovo morali opustiti zahtevo po petindeseturnem delovnem tednu.

Evropski sindikati pa bi poleg ohranitve obstoječih radi pravice delavcev še razširili. Zavzemajo se za nov zakon o urejanju njihovih pravic, ki naj bi se zgledeval po zahodnonemškem zakonu o delu. V tem zakonu med drugim piše, da imajo delavci pravico izvoliti tretjino do polovico članov nadzornega odbora posamezne družbe. Najbolj vneti zagovornici te ideje je tudi francoska socialistična vlada, medtem ko ji angleška odločno nasprotuje. Sindikalisti občasno tudi zagotavljajo, da enotnega trga ne bo, če ga delavci ne bodo podprli. Člani Evropske komisije se zavzemajo za kompromisno rešitev in predlagajo, naj novi zakon zagotovi polno obveščenost delavcev o vseh zadevah, pomembnih za posamezno družbo. V komisiji menijo, naj imajo delavci pravico, da o posameznih odločitvah svetujejo, vendar naj o njih ne glasujejo oziroma odločajo. Dejstvo je, da delodajalci nečejo niti slišati o zakonu, po katerem naj bi imeli zaposleni glas pri sprejemanju pomembnih poslovnih odločitev. Evropa delavcev je ta hip v vsakem primeru precej podrejena Evropi poslovnih.

Delavci potrebujejo »evropskega pogajalca«. Obstaja sicer ETUC (angleška kratica za evropsko sindikalno konferenco), katere vodilni predstavniki so prepričani, da se bodo lahko kosali z neoliberalističnimi in monetarističnimi vladami, ki si vseskozi prizadevajo oslabil sindikalno kohezijo. Vendar pa je denimo predstavnik največjega italijanskega sindikata CGIL Bruno Trentin mnenja, da ETUC nima nobene pogajalske moči in da se na njegovih sestankih pogovarjajo predvsem o vremenju. (ETUC združuje 41 milijonov delavcev iz 21 zahodnoevropskih držav, čla-

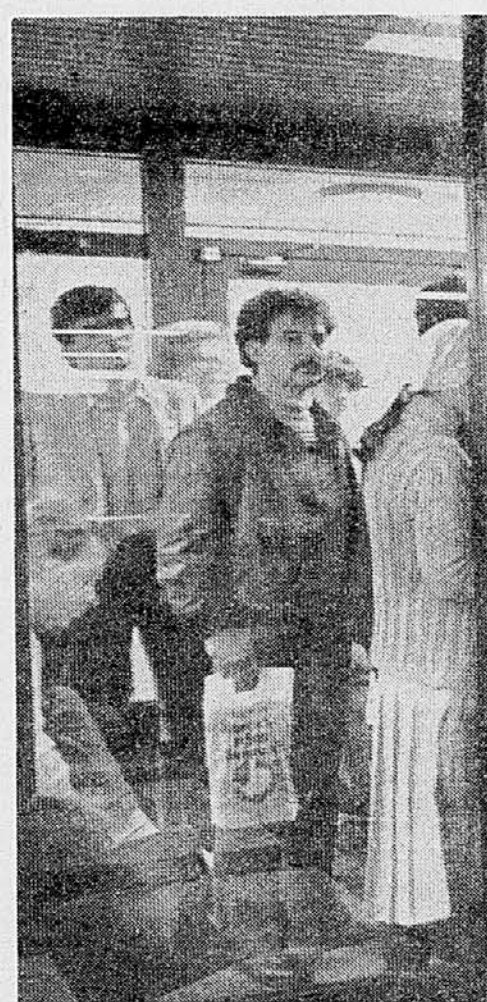
nic ES, EFTA, Sveta Evrope in OECD. Organizacija ima sedež v Bruslju.)

Sindikati se upravičeno bojijo, da bodo izgubljali vpliv, saj se njihovo članstvo že zdaj zmanjšuje. Zaradi vse večje ekonomske opreznosti se zahodnoevropske vlade manj ukvarjajo s sindikalnimi zahtevami, trend pa se bo v združeni Evropi vsaj nekaj časa gotovo še nadaljeval.

Proti boljši socialni

Medtem ko se bo kapital selil na območje, kjer bo proizvajal z nižjimi stroški, se bodo delavci selili tja, kjer se bodo (brezposelni) sploh lahko zaposlili in kjer bodo zaslužili več kot zdaj, prav tako pa bodo bolj privlačna okolja, kjer izvajajo boljše socialno politiko. Ta je po Evropi tako kot po svetu precej različno urejena, povsod pa se ubadajo z dilemo, ali je boljše več energije in denarja vlagati v podporo za brezposelne ali v prizadevanja, da bi brezposlene vključili v delovni proces. Zlasti v Evropi si bolj prizadevajo za usposabljanje in prekvalifikiranje sedaj brezposelnih, za nadomestila, do katerih so upravičeni tisti, ki so vsaj delno zaposleni, predvsem pa dajejo več denarja za službe, ki se ukvarjajo z zaposlovanjem. Tako denimo Grčija in Portugalska namenjata več denarja za omenjene dejavnosti kot za denarno podporo brezposelnim, daleč pred vsemi pa je v tem smislu Švedska. Švedski primer je več kot poučen,

čeprav je to besedilo namenjeno enotnemu trgu znotraj ES po letu 1992. Je eden izmed modelov, katerega si jemljejo za vzor skoraj vsi, ki se ukvarjajo s problematiko zaposlovanja in socialne politike. Švedi imajo najmanjšo nezaposlenost po OECD, 1,9-odstotno. Namodestilo za brezposelnost dobiva posameznik devet mesecev, v tem času pa se z njim pogovori in mu poišče ali kolikor toliko zaposlovanje in mu poišče ali kolikor toliko prekvalifikacijo. Tisti, ki ponujenih rešitev ne sprejme, izgubi pravico do podpore. Ob tem je treba povedati, da na Švedskem pride en uslužbenec za zaposlovanje na vsakih 22 nezaposlenih, kar je mnogo manj kot v drugih državah, kjer se bolj ali manj nagibajo v eno ali drugo smer, odvisno od vsakokratne kalkulacije: ali je ceneje brezposelnim zagotoviti minimalno podporo ali pa je bolje prizadevati si, da bi brezposelni spet postali aktivni udeleženci na trgu delovne sile. Velika večina držav se je v zadnjih letih vseno

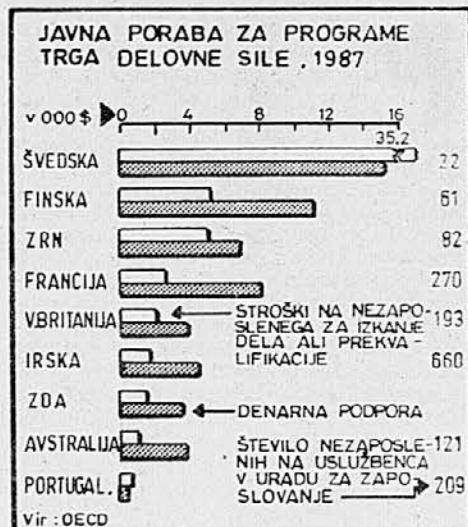

nagnila proti politiki iskanja dela ali prekvalifikacije. Za to je več vzrokov. Dolgoročno nezaposleni (z izjemo bolnih in starih) so za trg zanimivejši, če niso bili predolgo brez dela in če se želijo zaposeliti ali pričuti novega poklica. Gotovo pa je najboljša pot do delovnega mesta izobraževanje in usposabljanje. Za večino držav je tudi značilno, da podpora za brezposelnost ne zagotavlja spodobnega življenja. Razvite države so omenjene dejavnosti združile in jih vsaj delno razrešile z razširitvijo instituta deljenega delovnega mesta ali zaposlitve z delnim delovnim časom (part time workers).

Eden bistvenjših sklopov socialne politike je tudi pokojninsko zavarovanje, saj se prebivalstvo zahodnih držav nezadržno stara, in če hočejo zagotoviti ustrezno pokojnino vse več ljudem in za vedno več let, morajo zaposlitve več delavcev. Delež upokojenih v primerjavi z zaposlenimi se povečuje in se bo še bolj. Če bo pokojninsko zavarovanje ostalo na sedanji ravni, bodo morali biti prispevki zaposlenih zanj dvakrat višji že ob prelomu stoletja. Ena varianta je torej povečati prispevke zaposlenih, to pa že sedaj pomeni 15 odstotkov plače (v povprečju), in bistvenega povečanja prispevka ni pričakovati. Druga pa je, kot smo že dejali, povečati število zaposlenih. Nekateri delavci razmišljajo, da bi bilo pametneje podaljšati delovno dobo zaposlenih.

Možnih rešitev je več, vsaka pa prinaša s seboj nove nujne ukrepe. Če se bo denimo zaposlovalo več žensk, bo morala država poskrbeti za otroke. Če socialni davki odvrčajo ljudi od zaposlitve, se je treba spoprijeti z davčno reformo. Če so mladi, ki prihajajo iz šol, preslabo usposobljeni za delo, je treba preobraziti šolstvo.

Tudi Claude Chysson je nedavno v intervjuju za Le Monde dejal, da Evropa potrebuje skupne temelje za socialno politiko. Vendar je za zdaj videti, da se Evropa kapitala in menedžmenta za socialno in pravico delavcev ne zmeni pretirano. Kdo so torej tisti, ki bodo morali poskrbeti, da ekonomska racionalizacija ne bo šla zgolj na škodo delavcev? So to posamezne vlade oziroma njihovi parlamenti, ki so delavski sindikati, zdaj razdrobljeni in zagledani predvsem v interese delavcev svoje države, je to morebitni novi evropski sindikat, ki bi bil ob večjih sporih sposoben organizirati morda tudi vseevropsko

splošno stavko, ali so to same korporacije, v katerih so poslovneži že davno izračunali, do katere mere lahko ignorirajo delavske zahteve? Chysson je dejal, da mora javnost prevzeti dolžnost, da zagotovi delavcem možnost izražanja in zagovarjanja svojih stališč nasproti Evropi kapitala in menedžmenta. Kdo pa je ta javnost?

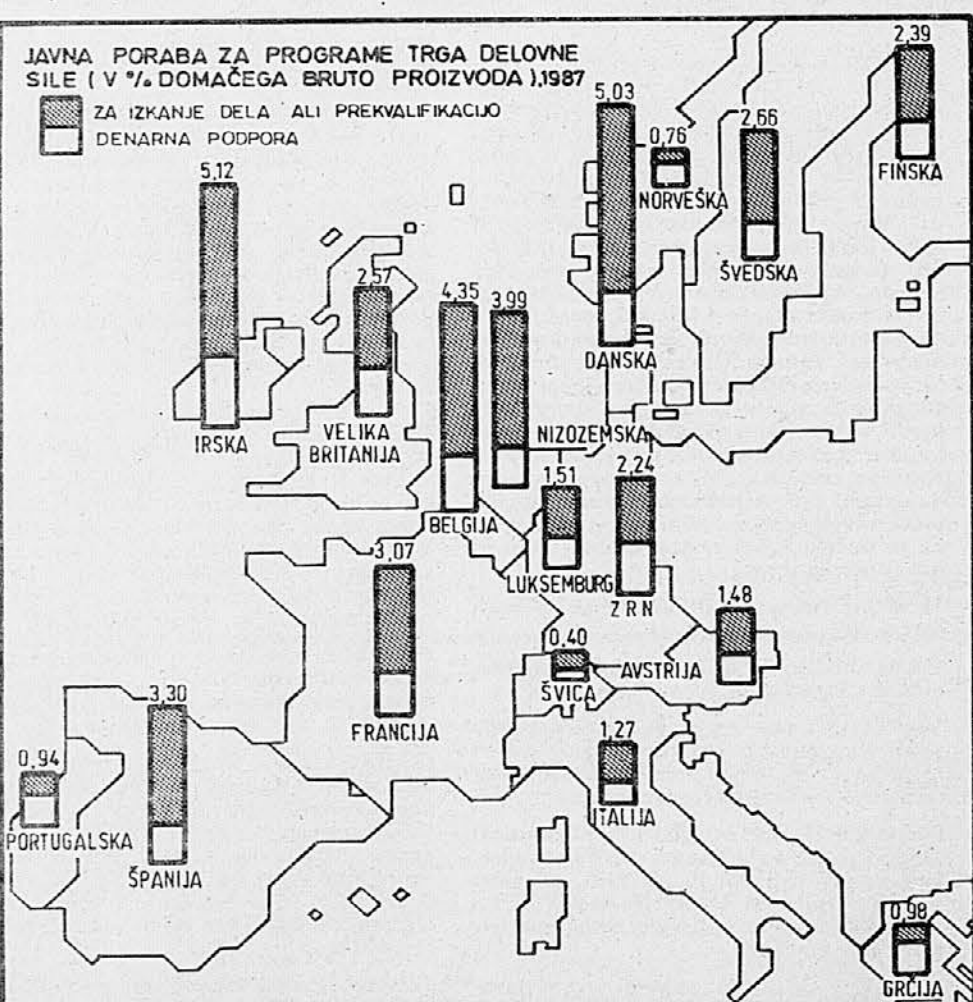

In ko številni trdijo, da se 1. januarja 1993 ne bo kdo več kaj spremenilo, ne moremo mimo dejstva, da se kljub temu na omenjeni datum intenzivno pripravljajo, delajo, iščejo boljše rešitve, se pogajajo, načrtujejo. In to zagotavlja zdrav razvoj, dinamizem prehajanja različnih interesov v skupne in nastajanje skupnih, ki ustrezajo posamičnim. Če mi kot Jugoslavanu ne zagotavlja spodobnega življenja. Razvite države so omenjene dejavnosti združile in jih vsaj delno razrešile z razširitvijo instituta deljenega delovnega mesta ali zaposlitve z delnim delovnim časom (part time workers).

Prosto kroženje ljudi in zapiranje meja

In ko je na mejah držav, obsojenih na propad, vsak dan več ubežnikov iz najnaprednejših sistemov, si skupnost zastavlja še vprašanja o poenotenju imigracijske politike. Ozkij grl pri prostem kroženju ljudi znotraj skupnosti pa ne povzroča le naval iz nevrščenih in drugih nerazvitih držav. Evropske vlade v tem sklopu vprašanj razmišljajo predvsem o terorizmu in tihotapljenju mamil. Dejstvo je, da nadzor nad tem sočasno omogoča tudi nadzor nad kroženjem različnih obdavčenega blaga. Zato Evropa dvajsetih še ne bo zveza držav brez pregledov pri prehajanju meja. Pogoj za takšno zvezo bi bil, da bi se vseh dvajset stinjal o imigracijski politiki, o politiki v iz azlov za prebivalce tretjega sveta, o skupni protiteroristični politiki in boju proti tihotapcem mamil in orožja. V večini držav ES menijo, da ta politika ne sodi v pristojnosti skupnosti. Prej omenjena zveza obstaja med Dansk in nordijskimi državami, znotraj same skupnosti so take zveze med Veliko Britanijo in Irsko ter v Beneluxu. Za začetek so se za manj strog mejni nadzor odločili na prehodih med Beneluxom, Francijo in ZRN (spoznam iz leta 1985), po letu 1990 pa naj bi nadzor popolnoma odpravili. Za nečlanice ES (razven Švice) pa Francija zahteva vize. O podobnih ukrepih razmišljajo tudi druge države ES. Z eno besedo, nakazuje se strožji nadzor na zunanjih mejah skupnosti in odprava nadzora na notranjih mejah. Dobro zanje, za nas pa...

Tomaž Gerdina

POGLED NAZAJ IN NAPREJ ZA AFRIKO

Negotova letina in gotovi dolgovi

Kljub vsem prizadevanjem se dohodek na prebivalca v Afriki že deset let postopoma zmanjšuje, kar je največja tragika, in povzroča čedalje hujšo socialno napetost in proteste prebivalstva.

Ta groba ocena na najkrajši način ponazarja obsežne analize te komisije, ki zajemajo gospodarske tokove celine v lanskem letu in na podlagi teh in mednarodnih gibanj skušajo ugotoviti, kako se letos piše afriškemu gospodarstvu. V tem zvezi je, da je med temi napovedmi za letošnje leto pravzaprav samo ena svetla točka (upanje), da bo vreme naklonjeno kmetijstvu in še ta je hudo negotova, potem se zdi, da se Afriki spet nakazuje mračna gospodarska podoba. Podobno misli tudi izvršni sekretar komisije ugledni nigerijski ekonomist prof. Adebayo Adedeji, ki opozarja predvsem na to, da morajo biti afriške države pripravljene na neugodne gospodarske in finančne tokove.

Globalni podatki pravijo, da se je lani afriški izvoz zmanjšal za dva odstotka (od 51,4 na 50,3 milijarde dolarjev), medtem ko je uvoz ostal nespremenjen v primerjavi s predlanskim letom in se je ustavil pri številki 60,4 milijarde dolarjev. Afriške države gotovo ne morejo biti zadovoljne, da so največ »akumulacije« ustvarile pri povečanju dolgov v tujini, ki so se lani povzpeli na 230 milijard dolarjev

(leta 1987 so znašali 218 milijard dolarjev), medtem ko za letošnje leto napovedujejo povečanje na okroglega četrtilijarda dolarjev. Lani se je prebivalstvo na celini povečalo za več kot tri odstotke, celinski družbeni bruto proizvod pa se je povečal za 2,5 odstotka (leta 1987 za komaj 1,3 odstotka). Napovedujejo, da naj bi se družbeni bruto proizvod tudi letos povečal za poltretji odstotek – če bo sreča mila, bi lahko dodali. Pridelavek hrane in kmetijska proizvodnja naj bi se letos povečala za štiri odstotke, proizvodnja predelovalne industrije pa samo za odstotek.

Ti podatki na prvi pogled ne povedo, kaj je v Afriki že leta najbolj tragično in povzroča vedno hušje socialne napetosti in proteste prebivalstva. Letni dohodek na prebivalca namreč v tem desetletju pospešeno pada in se je od začetka osemdesetih let zmanjšal kar za petino. Danes se afriški režimi ne morejo ravnati po pohvaliti z dejstvom, da letni dohodek na prebivalca znaša samo še 80 odstotkov dohodka iz leta 1980. Če vemo, da je bil letni dohodek tudi pred devetimi leti na robu živ-

ljenjskega minimuma (po afriških standardih), potem si ni težko predstavljati, da je brzokone pravilna oznaka, da se Afrika poleg drugih tegob čedalje bolj pospešeno spreminja v celino pomanjkanja in lakote. Komentar nigerijskega tednika Concorde je zapisal, da je afriški režimom v četrtnoletnem obdobju politične neodvisnosti uspelo na celini ustvariti petsto milijonov dolarjev (dolar) in petsto milijonov rezev.

Ta reza ocena morebiti več pove o doseženi afriškem razvoju (ali bolje, nerazvoju) kot podatki Gospodarske komisije za Afriko, ki pravijo, da je bila kmetijska proizvodnja lani večja za 3,8 odstotka v primerjavi s predlansko. Najbolj pohvalne besede se nanašajo na povečane pridelke žit, ki so bili lani kar za 7,8 odstotka večji kot leta 1987 in so se povzpeli na rekordnih 71,8 milijona ton. Pravijo, da se je pridelavek žit za toliko povečal predvsem po zaslugi rekordnih letin v Maroku, Zambiji in Zimbabveju. Strokovnjaki torej upajo, da se bo ta trend nadaljeval tudi letos, če bodo vremenske razmere to dopuščale. Te pa so za afriško kmetijstvo odločilne,

saj je najmanj 80 odstotkov kmetijske proizvodnje celine oziroma pridelkov na milost in nemilost prepuščenih vremenu.

Zdi se, da strokovnjake najbolj skrbi povečanje dolžniškega bremena in dejstvo, da se razvija svet čedalje manj meni za to, kaj se dogaja v Afriki. Čeprav je politična retorika zahodnih in drugih državnikov večkrat drugačna, so v ECA enotni v oceni, da se bodo letos še zaostrele razmere za afriški izvoz na svetovni trg. Ekonomisti predvidevajo, da se cene kavi, čaju, kakavu, bombažu in drugim namembnim afriškim izvoznim pridelkom ter izdelkom ne bodo spremenile in bodo ostale še naprej nizke.

Zato se ne čudimo, če Adebayo Adedeji odkrito svari afriške vlade, naj bodo previdne do receptov za gospodarsko okrevanje, ki jih je predpisal Mednarodni denarni sklad. Pravi, naj bodo Afričani poslej bolj previdni pri uvoznih omejitvah, devalvaciji nacionalnih valut in pretiranem proračunskem varčevanju, saj takšna politika ne more spodbuditi

gospodarskega razvoja. Adedeji torej govori povsem drugače kot strokovnjaki Mednarodnega denarnega sklada, ki hočejo Afričane naučiti kozjih motivic ravno s pridiganjem, da je treba omejiti uvoz, zmanjšati proračune in razvednotiti precenjene domače valute. Na sedežu Gospodarske komisije za Afriko v Adis Abebi so namreč zelo kritični do sklada, Svetske banke in drugih mednarodnih finančnih institucij v Afriki. Očitajo jim, da so njihovi gospodarski in finančni recepti, namesto na politiki spodbujanja gospodarske rasti in da torej Afriko pehaajo v še večjo finančno odvisnost od razvitega sveta in s tem v čedalje večji zaostanek za razvitim svetom.

Vodilni ljudje v ECA zato pravijo, da so se v komisiji že lani intenzivno ukvarjali z raziskavami, kakšno pot naj bi afriške ekonomije ubrale, da bi si opomogle, kakšna naj bi bila celinska strategija ekonomske preusmeritve in dolgoročnega razvoja.

Avyugst Pudgar

OKROGLA MIZA O RTV KOT KULTURNEM MEDIJU

Porozno vezje kulturnega kolosa

Radiotelevizija Ljubljana je javnosti predstavila osnutek letošnjih programov.

Ker je njeno kulturno poslanstvo veliko, kakovost oddaj pa odvisna od
ustvarjalne volje in moči avtorjev, smo prisluhnili nekaterim kritičnim mnenjem
iz kulturniških krogov.

Povod za okroglo mizo je nudila razprava na svetu za kulturo pri predsedstvu RK SZDL Slovenije, kjer je bil govor o radiu in televiziji kot kulturnih medijih. Na račun RTV je bilo izrečenih kar precej ostrih misli, posebno o Televiziji: od tega, da ne upošteva zakona o kulturno-umetniških dejavnostih in o posredovanju kulturnih vrednot, do kritičnih izjav, da »neusmiljeno izrablja svoj monopolni položaj pri odnosu do avtorjev«, da se boji nadpovprečnosti in da se, skratka, »požvižga na zakon o avtorski pravici«.

Za Delovo »okroglo« mizo so se zbrali, nekateri zunanji sodelavci RTV Ljubljana: Aleksander Marodič, Franček Rudolf, Branko Gradišnik, Tone Partljič (umetniški vodja MGL), Lado Hribar (zastopnik filmskih delavcev) in Franček Drofenik (predsednik Skupnosti slovenskih gledališč) in predstavniki iz nekaterih neposredno »vpletenih« okoliš: Vlado Senica (odgovorni urednik kulturno-umetniškega programa Radia Ljubljana), Roman Nahtigal (sekretar Televizije Ljubljana), Sašo Schrott (RK SZDL) in Marjan Gabrijelčič (sekretar skupščine). Kulturne skupnosti Slovenije in predsednik Zveze kulturnih organizacij Slovenije, iz kulturne redakcije Dela pa sta se jim pridružila Drago Medved in Branko Sosič, ki je po magnetogramu Danice Velkavrh pogovor pripravil za objavo.

Pri zbranih udeležencih se je očitno nakopičilo veliko pripovednih snovi, zato običajna novinarska vprašanja niti niso bila potrebna, pa tudi izrečenih besed se je nabralo precej več, kot pa jih bodo bralci lahko prebrali. Za »okroglo« mizo so se najprej oglasili avtorji s svojimi mnenji.

MARODIČ: Pred desetimi leti smo ustanovili sindikalno organizacijo samostojnih umetnikov, v kateri smo skušali opredeliti status teh ljudi na podlagi ustavnih določil iz leta 1974, ki pa se v praksi niso uveljavila. Že takrat smo skušali doseči sporazum z založniki in RTV Ljubljana preko Kulturne skupnosti Slovenije.

Leta 81 ali 82 smo že lahko pripravili osnutek sporazuma med Televizijo in zunanjimi sodelavci. Kot predsednik tega sindikata sem se večkrat pogovarjal z odgovornimi ljudmi na RTV. Sprva je kazalo na uspeh, potem pa je vse padlo v vodo in do danes nimamo nobenega sporazuma, vemo pa, da je program Televizije odvisen od zunanjih izvajalcev oziroma sodelavcev.

PARTLIČ: Dve stvari se kažeta: o eni je govoril Marodič, druga pa so neurejeni odnosi pri vsebinskih vprašanjih in tudi to, ali zajemamo najboljše pisce, igralce in tako dalje, ali vzgajamo profil dobrih piscev za ta medij. RTV redakciji, ki je prišla na kant, priznam, da se včasih trudi, da bi vključila najboljše pisateljska imena. Da pa si pridobiš nove ljudi, je treba imeti programsko umetniško politiko. Gledališča po izkušnjah najbolj nagradjujejo avtorje za slovenska dramska besedila, boljše kot založbe proziste. Zato je v Sloveniji dramatikov kar nekaj. Televizija tega ne dela.

Televizija nikoli ni pokazala interesa, da bi uređila te odnose. To je vedno padlo v vodo, v resnici pa je preslabo vrednoteno le ustvarjalno delo. Samo tu se je moglo pogajati, kajti elektrika mora biti plačana. Kadar kot gledališnik sklepam pogodbe z avtorji, ki so v službi na Televiziji kot avtorji songov in podobno, in jim rečem: plača kot na Televiziji, odgovorijo, da ne bodo sodelovali. Urednik, ki se je z menoj dogovarjal, je nekaj dni zatem drugemu avtorju namenil trikrat več denarja, ker je bil ta pač dovolj trmast. Pa se je obakrat skliceval na kriterije.

Kadar sodelujem z dramaturškim oddelkom, se tam določen krog ljudi skuša ustvarjalno vključevati po svojih sposobnostih. Nekdo sem pristal na sodelovanje s pogojem, da mi pomenben urednik zagotovi honorar takoj. Ko sem mu čez dva meseca povedal, da ga se nisem dobil, je rekel, da ne more ugotoviti, kje se je ustavilo. Na Televiziji se sto ljudi na sto ljudi izgovarja, ker je to odsev splošnega kaosa.

DROFENIK: Mislim, da nacionalna televizija absolutno ne more delovati v svojem kulturno-umetniškem izpovednem ustvarjalnem programu brez slovenskih gledaliških ustvarjalcev, igralcev in vseh drugih, ki vplivajo na kulturno-umetniški program in delajo v njem. Dokaz za to je v vzhodnoevropskih televizijskih hišah, kjer ta dejstva in pravila spoštujejo.

Združenje dramatikov se je v zadnjih desetih letih nešteto krat trudilo – na Hrvaškem so pri tem tudi uspešni – podpisati sporazum ali dogovor z RTV, ki bi veljal za te reči, vendar se RTV v svojem tridesetletnem delovanju na to ni odzivala. Pri tem opozarjam, da moramo ločiti Radio in Televizijo. Avtorski honorarji slovenskih gledaliških ustvarjalcev niti na Radio niti na Televiziji niso pravilno vrednoteni. Gledališniki imamo izjemno nizke dohodeke, ki so nižji od dohodkov delavcev v podjetjih z izgubo. RTV sluša glede na stroške prihraniti pri izvajalcih, kar je povsem zgrešeno in kaotično.

Skupnost slovenskih dramskih gledališč je dala prejšnji mesec pobudo, ki se navezuje na širše vsebinsko področje, ker menimo, da bi morala RTV pri oblikovanju in izvedbi svojega kulturno-umetniškega programa dosledno enakovredno vključevati vse slovenske poklicne gledališke ustanove, ne samo tistih v Ljubljani, ampak tudi iz Celja, Maribora, Trsta in Gorice kot del skupnega slovenskega kulturnega prostora. Doslej še nismo dobili odgovora.

GABRIJELČIČ: Ta frontalni napad ima različne razloge. Za to, kar se dogaja znotraj RTV, ni kriva samo ta hiša; dolgo je bila namreč postavljena v sistem, ko se je morala sama znajti. Omenjen je bil že sporazum z založbami; podobne bi morali imeti tudi na drugih področjih. Zavedati se moramo, da je avtorjevo delo v kulturi neustrezno vrednoteno. Avtor niso vse breme neorganiziranosti družbe, kulture, politike. Tudi na založniškem področju se je vedno varčevalo pri njem. V tem sistemu imamo tri ključne zadeve, ki opredeljujejo odnos avtorja v ozidišča področja kulture. Prva je vzgoja ustvarjalcev oziroma kadrov, ki so sposobni obvladovati specifično. Potem je strokovna specializacija, ki daje tudi kvaliteto. Tudi za tehnične kadre me skrbi, te pa vsak nov korak zahte-

va. Potem je izbor sodelavcev, ki ne temelji na načelih kvalitete. To je avtonomna pravica in dolžnost nosilca programa, to je stvar Televizije in njene kulturne politike. Trejti del je nagajevanje delavcev. Ni razloga, da ne bi tistega, kar je bilo pred 9, 10 leti začeto, nadaljevali in končali.

V kulturni skupnosti sta se praktično začeli dve nalogi: to je samoupravni sporazum avtorjev in Televizijo in filmskimi producenti, ki zadeva ta del sodelovanja. Radio zaenkrat ni vključen. Vključili bi ga v drugi fazi, ker gre za specifičen medij in za povsem drugačne oblike sodelovanja. Ta pobuda je nastala v okviru predsedstva skupščine KSS. Druga naloga pa je sporazum na glasbenem področju, kjer gre za sodelovanje avtorjev z glasbenimi producenti.

Nekateri menijo, da sporazum v teh časih ni ustrežna oblika, ker se ga nihče ne drži. Priznava pravnično, kako temu rečemo, ampak kako to zadevo v praksi uresničujemo.

NAHTIGAL: Razumem gnev avtorjev in izvajalcev, čeprav težko sodim o tem za daljše minulo obdobje, ker sem na Televiziji dve leti in pol. Rekel bi, da je iluzorno pričakovati, da bodo normativni akti ali zakoni uredili stanje na tem področju. Mislimo, da se je tako kot na vseh drugih področjih na Televiziji tudi na tem treba začeti obnašati predvsem tržno. Ko bomo imeli ustrezno konkurenco avtorjev, izvajalcev, scenaristov in tako dalje, takrat se bomo lažje odločali, in to predvsem za kvaliteto. Te konkurence sedaj ni. Ne smemo pa tudi pozabiti, da se je TV v preteklosti razvijala kot »paradržavni« medij.

Pred dvema letoma smo imeli izgubo, nizke osebne dohodeke, slabe materialne temelje in globoko negativno reprodukcijo. Naročnina je predstavljala okoli 90 odstotkov vseh prihodkov, 10 odstotkov prihodkov so bila sredstva, dosežena s prodajo programov. EPP in tako dalje. Za lansko leto razpolagamo s podatkom, da naročnina predstavlja samo še 50 odstotkov prihodkov Televizije, 50 odstotkov prihodkov pa dosegamo z ekonomiziranjem: z EPP, prodajanjem programov, koprodukcijami in drugim. 20 odstotkov prihodka smo ustvarili na zunanjem trgu. To je pomemben rezultat tržne usmeritve in ekonomiziranja in menimo, da druge rešitve za Televizijo v tem prostoru tudi ni, ker je premajhen. Za letošnje leto moramo recimo samo za umetniški program 50 odstotkov prihodka dobiti od zunaj, če hočemo tak program izpeljati.

Zdaj pa o avtorskih in izvajalskih honorarjih. Pogledali smo, kako so drugi uredili te odnose, in ugotovili, da je tega zelo malo in da je bilo zelo težko nadgraditi obstoječi pravilnik o avtorskih in izvajalskih honorarjih. Sam pravilnik tudi nikoli ni bil preveč sporen.

Sporen je bil cenik, ki je bil za te inflacijske čase narejen povsem neprimerno, s strahovitimi razponi, ki so omogočali zelo prosto presojo o honorarjih. Bilo je možno, kot je omenil Partljič, da je bil pred tremi dnevi honorar tak, čez tri dni pa za koga, ki je bil vztrajnejši, trikrat večji. Postopek izplačevanja je bil in je še skrajno zapleten, ker nihče nima pregleda nad potmi od nalog za honorarno delo, podpisovanja pogodb do izplačila. Torej smo se morali lotiti področja v celoti in pripraviti nov sistem. Zdaj smo pred tem, da na delavskem svetu te stvari potrdimo, in mislimo, da bomo s prvim marcem uvedli novi sistem. Dosedanji cenik smo spremenili v točke, kajti v teh inflacijskih časih je brez smisla pisati, da je nekaj vredno 60.000 ali milijon dinarjev. Točke bomo obračunavali tako, kot bo rasla inflacija.

MARODIČ: Za zdaj tega ni in inflacijskega trenda ne spoštujete. To pa je tisto, kar avtorja zelo toči. Inflacija nam je lani požrla vsak mesec 20 odstotkov honorarja.

HRIBAR: Lahko vprašam, ali bodo te točke povezane z vrednostjo vaših točk?

NAHTIGAL: Z rasto osebnih dohodkov se bo revalorizirala tudi točka. Novi sistem bo tudi računalniško podprt, saj bi sicer avtorji od podpisa še naprej dva meseca čakali na izplačilo. Tako pa naj bi jih izplačevali petkrat na mesec.

MARODIČ: Še huje je, če podpisate pogodbo za televizijsko nadaljevanje, s katero se ukvarjate vse leto, decembra pa dobite – nič.

NAHTIGAL: Lani je bilo največ spornih razmerij z Društvom slovenskih filmskih delavcev. Pred časom smo se pogovarjali o rešitvah, da do sporov ne bi več prihajalo. Lani smo imeli le tri take točke, podpisali pa smo 520 avtorskih pogodb, 3622 izvajalskih pogodb in 9900 plačilnih nalogov.

GABRIJELČIČ: Tržnost iz sistemske ureditve tega vprašanja ni izključena. Nasprotno, biti mora njen bistven sestavni del. Res pa je, da ima trženje ali tržnost v kulturi več plasti, več pomenov, več pojavnih oblik. Če bi namreč na televiziji vrteli lojtro domačih tri ure na dan, bi bilo tržnostni kar zadoščeno.

MARODIČ: Ne samo na Televiziji, tudi na Radio vprašanje honorarjev ni urejeno. Mislim, da je slovenski radio svoje največje ali zelo velike uspehe dosegel z radijskimi igrami. Danes so honorarji za radijske igre mizeri, kar samo dokazuje, da te literarne discipline ne spoštuje. Novembra sem podpisal pogodbo z Radiom Ljubljana za otroško radijsko igro, s katero sem se ukvarjal ves mesec, ker gre za pravilico, dobil pa sem 520.000 dinarjev bruto honorarja. Da bi avtorjem nekoliko pomagali, so jim, ko je bila igra posneta, ponovito plačali vnaprej, to se pravi trikrat po 40 odstotkov ali še 500.000. Zdaj pa igra, za katero sem novembra lani podpisal pogodbo, še ni posneta in tudi ne vem, kdaj bo. Od teh 50 starih milijonov mi bo inflacija še kaj odgrala.

PARTLIČ: Kroži zelo značilna anekdota o Frančku Rudolfu. Pravi, da je prinesel ne čisto do kraja narejeno radijsko igro, ki pa bi jo bilo mogoče uresničiti. Pa mu je Fritz

rekel: »Franček, to si pisal dva dni.« Rudolf je odgovoril: »Toliko me plačlaš. Plačaj me za en teden, pa ja bom pisal en teden.« V takem položaju so samostojni ustvarjalci.

Samo še o tržnosti: Čudim se, od kod ima Televizija toliko časa. Povedal bom primer popolne dezorganiziranosti. Pred nekaj dnevi so prišli televiziji k nam, v gledališče, da bi snemali. Ko bi morali začeti, so ugotovili, da nimajo kaset. Ugotovili so, da tisti, ki mora po novi sistemizaciji dajati kasete, tega ni storil, nekaj ni bilo usklajeno. Rekli so: Prav, na ta način bomo dokazali, da ta sistem na Televiziji ne deluje. Šli so peš po kaseto in govorili o svoji napačni sistemizaciji, ki je to omogočila. Vse se lahko zgodi, ampak da gre jager brez puške na jago, to pa ne.

SENICA: Ne nekaj stvari bi rad opozoril. Točno je, kar je Partljič rekel na začetku, da je treba najprej plačati elektriko, potem pa pridejo še avtorji na vrsto. To je zelo poenostavljeno, ampak ilustracija je zelo blizu resnici. Materialne stroške je treba plačati, medtem ko se je mogoče za druge stvari pogajati. Na žalost je tako, da sta avtorjev položaj in plačilo dostikrat odvisna od njegove agresivnosti. Primer, ki ga je Franček Drofenik omenjal, drži.

Z Združenjem dramskih umetnikov smo podpisali sporazum oziroma sprejeli smo nji-

Ljubljano niso ustrezno urejena. Če jih hočemo začeti urejati, je prvo pomembno vprašanje, ki ga moramo urediti, vprašanje subjektov takega dogovarjanja.

Kar zadeva organiziranost avtorjev, lahko ugotovimo, da so v našem prostoru primerne organizacije, ki lahko predstavljajo eno stran. Sporazum v založništvu je pokazal, da so se društva ustvarjalcev, npr. pisatelji, prevajalci, oblikovalci in drugi, povezala in tako postala enakopraven subjekt v dogovarjanju z založništvom.

Menim, da RTV Ljubljana kot organizacija posebnega družbenega pomena odnosov z avtorji ne more urejati sama, npr. z odločitvami delavskega sveta v ožji sestavi, temveč le ob sodelovanju družbene skupnosti, npr. skupščine RTV. Avtorskega honorarja kot posledice razmerja med avtorji in RTV ne smemo obravnavati zgolj kot pravno, ekonomsko ali organizacijsko vprašanje, temveč kot politično vprašanje. Politično zaradi tega, ker je od odnosa do ustvarjalnih ljudi na področju znanosti in umetnosti odvisna usoda naroda. Če bo ta narod gledal na avtorski honorar izključno kot na strošek, kot na ekonomsko kategorijo, z zmanjševanjem takih stroškov ne bo uspešnejši, temveč je to začetek njegovega konca.

Zaradi tega moramo razumeti, da dobro plačevanje ustvarjalnih ljudi ni razmetavanje.

hovo lestvico honorarjev. To velja od 1. januarja. Za naprej smo se dogovorili da bomo vsake tri mesece usklajevali postavke. Poleg glasbenikov je to med zunanjimi sodelavci pravzaprav samo še to organizirano glede na RTV. Žal, ker se sicer vsak ustvarjalec, avtor pojavlja kot posameznik proti instituciji in je aujno v podrejenem položaju, kajti najprej je treba poskrbeti za plačilo elektrike in zagotoviti osebne dohodeke, ki so bili pri Radiu lani v naročini udeleženi že s 57 odstotki. Za materialne stroške je ostalo 43 odstotkov, za honorarje pa je šlo 7 odstotkov od naročnine ali 780 milijonov dinarjev v 11 mesecih lanskega leta. Resnično, Radio se mora obnašati racionalno, kolikor se da, se pravi, trošiti iz vreče, ki ni brez dna. Pri rasti naročnin smo bili vedno zadržani in smo pač morali kritični tam, kjer se je dalo. To pa nujno zadeva tudi avtorske honorarje. Želeli bi si, da bi se tudi drugi avtorji podobno organizirali, kot so se v Združenju dramskih umetnikov.

Konkretno še odgovor Aleksandru Marodiču: vaše igre se preprosto ni dalo posneti, ker je radijska klimatska naprava stara 36 let in smo jo zdajle obnovili. Zato se je vsa radijska dramska produkcija ustavila.

Radio Ljubljana producira približno 70 oddelkov premiernih radijskih iger, od tega je skoraj polovica del domačih avtorjev, to pomeni, da se na leto zvrsti okoli 35 imen. Če pristojemo vsaj še enkrat toliko prevajalcev, je to lep del slovenskega kulturnega potenciala, ki je omejen in se ista imena večkrat pojavljajo. Žal pa Radio ta hip nima denarja, da bi si privoščil vrhunska imena.

NAHTIGAL: Zaradi večje jasnosti bi rad poudaril nekaj podatke. V obdobju januar – november 1988 smo izplačali 3,62 milijarde dinarjev za honorarje, kar je petkrat več kot leta 1987. Honorarji so rasi hitreje kot sredstva za OD, ki so rasla z indeksom 344. Leta 87 je bilo razmerje med sredstvi za honorarje in sredstvi za OD 1:7, lani ugodnejše – 1:5. Očitno nam, da cenika, ki smo ga februarja lani spremenili, nismo povečevali, pa smo že privedli, da smo se ga elastično držali, ker privede ne bi vzdržali. Polovica sredstev za honorarje je bila uporabljena v umetniškem programu – 1,78 milijarde obračunanih in angažiranih z indeksom 1053 v primerjavi z letom 1987. Drugo pa so ti inflacijski časi, realno padanje OD itn. Na televiziji smo zadnjih lahko slišali podatke, da smo imeli delavci v Jugoslaviji pred vojno 4-krat manjše plače kot v Veliki Britaniji, danes pa 16-krat manjše. To kaže, na kakšni ravni lahko kaj plačujemo. Samo za primerjavo: ZDF ima 4-krat več ljudi kot mi, vendar 10-krat več sredstev za program, zahtevnost lege pa ni v takem razmerju z našim.

HRIBAR: Iz dosedanje razprave je mogoče ugotoviti, da razmerja med avtorji in RTV

ampak dobra nalozba. Tržno obnašanje pozdravljam, vendar je treba na tem področju znati računati. To ni enostavno, možno pa je. Za kulturno organizacijo je bolj pomembna njena programska učinkovitost kot pozitiven zaključni račun.

SCHROTT: Strinjam se s sintagmo »paradržavni medij«. Toda ne smemo pozabiti, da sta bila oba medija najprej izrazito in izključno državna in je bila pot iz »državnosti« v »paradržavnost« povezana z zgodovinskimi transformacijami države. Te so bile očitno neprimerno bolj dinamične in obe ustanovi zaradi svoje temeljne zasnove, kot kaže, nista bili sposobni slediti tej dinamiki, zato sta po logiki stvari ali recimo inerciji postajali vse bolj »prodržavni«, rezultat tega pa je znana sintagma, da je zlasti Televizija »država v državi«. Pokojni Beno Zupančič je pred mnogimi leti v svojem znanem svetem besu nad arogantnostjo urednikov iz TV hiše izjavil dobesedno takole: »Če bi televizija obstajala že leta 1941, bi najbrž ona ustanovila OF.« S tem je zadel bistvo stvari.

Poudarjam, da sploh ne gre za zlonamernost ali dobromamernost posameznikov ali uredniških korpusov v eni ali drugih hiši. Gre predvsem za problem definicije ustanov, ki so nastale kot podaljšana roka države, nikoli pa nista bili definirani kot medija, ker se take ne le nista hoteli, ampak se tudi nista smeli obnašati. Če povedano vsaj za silo drži, ni nobena skrivnost tudi odnos do kreativnosti ljudi, ki niso z eno ali drugo hišo v rednem delovnem razmerju, četudi predstavljajo vo do in zrak, surovinsko napajalske neštete programov. Šele redifikacija obeh ustanov v medije, ki se bodo zavedali svojih civilizacijskih in kulturnih pooblastil kot odgovornih, toda samostojnih družbenih subjektov, bo omogočila tudi dokaj enostavno tehnično izpeljavo materialnega vrednotenja kreativnega potenciala ustvarjalcev programov, ki niso hišni uslužbeni.

Zato je v tem kontekstu tudi dokaj nepomembno vsakršno mistificiranje ali potenciranje vloge in pomena ustanoviteljske funkcije, ko gre za konkretno poseganje bodisi v poslovno, kadrovsko, kulturno, politično ali informativno funkcijo obeh medijev. Sleherno zunanje vmešavanje v te reči pomeni dejansko porušo inerciji in alibi za beg pred lastno odgovornostjo. Zlasti na tem področju je treba vzpostaviti za najrelevantnejšo sodbo javnosti kot usmerjevalne in kontrolne mehanizma. To pa je že tvegana pot z zdravno tržnost in pravo vrednotenjem kreativnosti, ki je največji sovražnik inertnosti in zbirokratizirane pameti.

Tako je smotno tudi podpirati ideje o tako imenovani alternativni televiziji in čim večji dostopnosti vseh pogotih tujih tv signalov. To je potem tudi edina pot kot pravi kritični selektivnosti...

PARTLIČ: ... in da je ustanoviteljska SDZ.

GRADIŠNIK: Najprej bom konstruktiven in bom govoril o modelu, kako bi se te stvari reševale. Prvič, izhajam iz predpostavke, da ljudje niso hudobni. Tudi na TV in na Radiu ne; ljudje so povsem normalni, dobronameri, le sistem jih onemogoča. Prihaja do kratkih stikov in samoslepi. Prejle je bilo tako slepilo Senice, ki je govoril o cehovski zavesti, češ da je malo cehovsko organiziranih in so zato taki honorarji. To je misljenje o nekakšni povprek stimulaciji kreativnosti. Kreativnosti ni povprek in jo je treba stimulirati in hkrati destimulirati. V avtorskem delu kulture vladajo enaka kaotičnost, enaka samoslepi, iluzije o veličini nekaterih avtorjev, nepotizmi, družinske zveze, klike, pritiski in tako naprej. Tržni mehanizem pride v poštev ravno zaradi tega, da te stvari počisti.

Jasno pa je, da se na trženje samo, kar se tiče same nacionalne kulture, ne moremo zanašati. Pri avtorskih delih moramo govoriti o dveh modelih: eno je umetniška ali avtorsko delo, ki ji sama komunikativnost s trgom daje izključno pravico, da je avtorsko delo. Z uspešnico ni problema, dobro se honorira, ker je komunikativna, ljudje jo bodo razumeli, radi gledali in bodo reklame velike. Drugo so pa tiste ezoterične umetnine, ki jim družba po svojem nacionalno kulturnem, samozavedajočem se interesu mora izkazovati vso potrebno pozornost preko nagrad, priznanj žirij in honorarjev, ki pa ne morejo prihajati s trga, kajti trg je pač Henčkov trio. Tu pa je vloga kulturne skupnosti, ki je iz leta v leto bolj pohvalna.

Druga deluzija sta radijska drama in uspešnost slovenskih avtorjev. Radijska drama na evropskem ali svetovnem tržišču ne gre več dobro v promet, ker so tu video, televizija in

libris krasno teče, zakaj pa Televizija ne more posneti ene same TV drame, ki bi dobila plus zadostno? Problem ni v honorarju, to je političen problem in treba ga je reševati politično.

Potem sem razmisli, kako bi ga lahko rešil. Direktor Televizije naj pokliče pet igralcev, popolnoma vseno, katere, in jim reče: Dragi moj, 30. avgusta je na sporedu eno uro programa, ki mu ti botruješ. Tu imaš vsoto X, z njo pa najemi direktorja filma, režiserja, pisca teksta, ljudi, ki bodo s tabo igrali. Pogodbe hočem videti čez tri mesece. Dobili so ohišnico. Prepričan sem, da me ob tistih petih dva svojo ohišnico izpeljala, trije pa ne, kar bi pa bila za Televizijo živa Amerika.

Če pa se pogovarjamo o honorarjih, mislim, da je za vsako firmo danes največja traparija, podobna samomoru, če ne revalorizira honorarjev. Edino, na čemer lahko Televizija uspešno gradi, je to, da honorarje sproti revalorizira in jih v roku plača. Če se to ne zgodi, potem je ne bo nihče jemal resno. Bojana Sitša sem dve leti prosil, naj neha poslovlati slaboumno. Skušal sem mu dopovedati, da ima pisatelj s scenarijem manj dela kot z romanom, da pa je treba scenarij plačati trikrat več, kot dobi avtor za roman, ker v nasprotnem primeru ne bo noben pisatelj požiral vsega tistega, kar se scenariistu vali na glavo. Posledice so znane: Stih je posnel cel kup filmov, ki jih nihče neče gledati, ker jih ni mogoče gledati.

NAHTIGAL: Glede ohišnic bi se povsem strinjal. Če bi ohišnice razširili, bi onemogočili skrivanje za imaginarno hišo, Televizijo. Direktor je letos vsa pooblastila za odločanje na področju produkcije prenesel na producenta programov. Kot veste, imamo pet programov: otroškega in mladinskega, informativnega, dokumentarnega, umetniškega in razvedrilnega. Ti programi so oblikovali svoje predloge, ki jih bodo v tem letu uresničili, in v okviru dodeljenih sredstev so zdaj odgovorni, da jih uresničijo. Potem sprevedevanja ni več. Tako je tudi povsod po svetu. Uveljaviti želimo producenta. Nimamo pa ustreznih kadrov in jih še nekaj časa ne bomo imeli, ker jih nismo vzgajali, tudi na drugih področjih ne.

DROFENIK: Nekaj bi vendarle rad povedal, ker menim, da se nismo zbrali zato, da bi obtoževali Televizijo, ampak da bi poskušali dobiti rešitve za lažje sodelovanje med RTV in drugimi kulturnimi ustvarjalci.

Omenjena je bila tržnost. Mislim, da bo prišla tudi na naše področje zelo intenzivno, samo z rahlo razliko, to bo tržnost kvalitete. Drugi element, ki ima sekundaren pomen, pa je odzivnost pri občinstvu oziroma v širšem kulturnem, družbenem, političnem ali ekonomskem prostoru. Lahko imam 4, 5 igralcev, 200 predstav stripa in vse bo zelo dobro teklo. To ni kvaliteta, je samo odzivnost občinstva.

In še drug problem. Televizija posname na leto 7, 8 ali 10 predstav, ki jih sofinancira Kulturna skupnost Slovenije. Za to dobimo povračilo, vključujoč Stalno slovensko gledališče v Trstu, 3 do 4 milijone dinarjev za gledališke predstave v slovenskem prostoru. S tako vsoto Televizija nagraduje projekt, v katerega je gledališče vložilo 40 do 60 milijonov svojega denarja.

HRIBAR: Je slovenski film plača Televizija 250 tisoč dinarjev.

PARTLIČ: V Sloveniji še vedno vlada tale katastrofalna mentaliteta: več je vredna nikoli prebrana knjiga, slabo prodajana pesniška zbirka ali na pol prazno gledališče, ki je prava blagodat zlasti za umetniškega vodjo, ker je takrat mir. Ko gledališče napolnimo, takrat se začne prava nervoza. Toda slovenski narod je čisto dovolj zrel in dovolj izobražen in bo prav natančen razsodnik. Res pa je, da je treba imeti nacionalno kulturno politiko in ne moremo vsega prepustiti trgu, toda ne podcenjevati tega ljudstva, ki se je plebiscitarno prav odlično odloča. Slabe gledališke predstave so pri nas prazne, dobre polne. Druga zabloda je, da je zabaven teater katastrofa. Panični smo in ne upamo si igrati komedije, ker nam bodo rekli – tudi Delo je zapisalo in sem protestiral – da so repertoarji slovenskih gledališč v znamenju Krapove kobile, ker so zavohali, da bi bili lahko teatri polni. Tudi televizija mora upoštevati, kaj ljudje gledajo. In ne gledajo samo katastrof. Zahtevajo dobre oddaje, ob najslabših programih pa preklopijo.

GABRIJELČIČ: Pri nas je vse tako omejeno, da moramo s tem, kar imamo, narediti več kot drugi. Toda ne ustanjavljaj 35. založbe in 26. gledališča in 3. televizije zato, da bodo končno tiste stvari, ki so potrebne, dobre in jih ljudje hočejo imeti. Imamo ustanovitve, ki bi morali svoje ustanoviteljske pravice in dolžnosti uresničevati in reči: Jaz sem te ustanovil in te bom tudi ukinil.

GRADIŠNIK: Zakon o delnicah omogoča denacionalizacijo Televizije. Postanimo delničarji, to pa bomo mi »rihtali«. V enem letu naredim iz tega dansko televizijo.

GABRIJELČIČ: Replika na tole pa je, da novi zakon o podjetjih ni dobil brata z zakonom o zavodih, kjer naj bi stvari iz gospodarstva na primeren način vnesli tudi na področje. Mislim na tržnost, odmevnost, na neproduktivno samoupravljanje, na pravice, dolžnosti in odgovornosti ljudi s pooblastili. Upamo, da tak zakon ne bo zvezen, ampak republiški.

SENICA: Za ilustracijo bi rad povedal, da je KSS lani bogatila radijski kulturno-umetniški program z manj kot 10 milijoni dinarjev, da iz tega naslova ne bi preveč pričakovali ali delali mila. Gre za natečaj za izvirne slovenske radijske igre in še za dva cikla literarnih večerov. Vse drugo financiramo iz naročnine.

Ko pa sem govoril o avtorjih kot posameznikih in njihovem odnosu do ustanove, sem menil, da mehanizmi, ki bi štiti avtorje, ne delujejo ali delujejo preslabo. Zaradi tega sem se tudi zavzemal za njihovo organiziranost, da bi prišli do konkretnega odnosa.

HRIBAR: Govorimo o satelitski, kabelski televiziji in tako dalje. Če ne bomo uredili stvari na Zemlji, ne bomo šli nikamor. Če pa bomo šli, bomo izdelki, ki nikogar ne bodo zanimali. In tudi če bomo šli v Evropo, v svet, ne bomo s silnimi informacijami, ampak s kulturo.

NAHTIGAL: Da bi vas prepričal o dobri volji pri urejanju tega, bom povedal še nekaj: v novem aktu predvidevamo tudi ustanovitve komisije za varstvo pravic avtorjev. Sestavljena bo iz predstavnikov Televizije in zunanjih sodelavcev, reševala pa naj bi vsa odprta vprašanja in konkretne primere kršitev avtorskih pravic.

Simfonični orkester Slovenske filharmonije je te dni v novi, orkestrski verziji krstil vas cikel Pesmi iz mlina na besedila Svetlane Makarovič (iz njene zbirke Srčevce), v katerem je kot solistka nastopila vaša hčerka, svetovno znana umetnica Marjana Lipovšek. Ustvarjanje v poznih letih je pri umetnikih redkejšje. Iz kakšnih notranjih pobud je nastal ta cikel pesmi: najprej za glas in klavir, sedaj pa še za glas in orkester?

Samospeli nastajajo iz doživljaja pesmi iz besednega sveta. Tudi zbirka Svetlane Makarovič Srčevce je v vseh, zlasti pa v teh šestih pesmih, ki sestavljajo Pesmi iz mlina, zame še danes pretresljiva zgodba. Po tem, zakaj se rodi odziv in po katerih potih prihaja, ne vprašujem. Ne vem in raziskovanje tega ni moj svet.

Oče skadatelj, hči pevka, poustvarjalka. Zelo redka in dragocena povezava družine in umetniškega ustvarjanja. Marjana tokrat ni prvič pela vaših pesmi, spomnil bi na njeno predstavitev vaših šestih Slovenskih ljudskih pesmi na lanskim Praski pomladi, kjer je slovenski samospel enakovredno sooblikoval program recitala ob Hugu Wolfu, Alexandru Zemlinskem in Gustavu Mahlerju. Kakšen je odnos med očetom in hčerko kot umetnikoma?

Pred osmimi leti je Marjana tudi pri nas pela te pesmi, ki so sedaj na pobudo in po naročilo umetniškega vodstva Slovenske filharmonije instrumentirane. V Pragi nisem bil — iz svojih študijskih let imam nanjo preveč lepih spominov, da bi sedaj obiskal to mesto, kjer policija preganja tiste, ki oznanjajo svobodno misel. Seveda pa mi je žal, da tam nisem slišal svojih priredb ljudskih pesmi. Zahvaljujem se vam za mnenje, da so se enakovredno postavile ob velike mojstrovine. Sam ne mislim tako. Vem le, da poje moja hčerka doživeto in da poslušalec vselej prevzame in prepriča: tako je, tako mora biti. To je dar velike umetnice. O njej bi si nikoli ne upal reči česa takega, kar bi se slišalo pristansko in se bi nenehno potrjevalo pred najbolj zahtevnimi razsodniki.

Uspehi Marjane Lipovšek najbrž presegajo vsa očetovska pričakovanja. Nedvomno ste že v otroški dobi spremljali njen talent, bili njen glasbeni mentor in vzgojitelj. V tujini ste videli precej njenih opernih nastopov. Odkrivanje hčerkinih sposobnosti, spremljanje uspehov in odmevov na predstavah na tujih odrih mora biti za očeta prava posebnost doživljanja.

Morda veste, da sem prebil vse življenje tudi na koncertnih odrih. Zato se dobro zavedam, kako izpostavljen in kočljiv je vsak nastop za umetnikov sloves. Ta prav naravna zaskrbljenost me nikoli ne mine, tudi ob Marjanini umetnosti na to ne pozabljam. Tako prihajam na njene koncerte z upanjem in strahom, veseljem in skrbjo. Toda upanje in veselje zmagujeta.

Znani ste kot alpinist in planinski popotnik. O teh poteh ste napisali odmevno knjigo Steze, skale in smuča. Gorska samota je v svoji tišini morda najbližja skladateljevemu notranjemu sluhu, njegovi glasbeni imaginaciji in svobodi. So imela visokogorske vsva za vas glasbo in vaše skladateljsko delo kakšne konkretne pobude?

Skozi kakšne duševne presnove, po kakšnih poteh med doživljanjem zunanjega sveta in rojstvom umetnine nastajajo ta sporočila, nihče ne ve. Nisem pa take vrste skladatelj, da bi doživljajo, ki jih lahko oprijemljivo opišem, izražal z glasbo. Sicer pa se kaj takega lahko dogaja v prav redkih primerih, večnoma to sploh ni res in skladatelji s takimi besedami varajo sebe in druge.

LJUBLJANSKI GRAD Arhitekti pa se kar muzajo

Dolga leta so razprave o strokovnosti prenavljanja Ljubljanskega gradu polne časopisne strani in zaostrovala polemike na številnih strokovnih sestankih.

Toda to ni glavni razlog, da je njegova podoba največkrat upodobljena na zunanjsčinah naših cerkva. V srednjem veku so namreč verovali, da človeka pogled na njegovo podobo za tisti dan obvaruje pred nenadno, nesrečno smrtjo. Tako so njegove podobe postavljali na zunanosti cerkva, da bi bile ljudem na očeh. Na Slovenskem je kar nekaj uspešnih in znamenitih upodobitev. Naj naštejemo le nekatere po Meniševem Umetnostnozgodovinskem leksikonu: na župnijski cerkvi v Vitanju, na župnijski cerkvi v Kostanjevici na Krki, na cerkvi sv. Janeza v Bohinju, na cerkvi v Bodešah pri Bledu, v Gostemem in Vrbi, na Visokem pod Kureščkom (delo Janeza Ljubljanskega, 1443), v Tročinih pri Višnji gori (1444) in Lamišču, na Mačah (1467), na cerkvi sv. Ožbalda na Jezerskem, na pokopališki cerkvi v Kozjem (okoli 1520), na cerkvi sv. Filipa in Jakoba v Poljanski dolini (delo Jerneja iz Loke, okoli 1525), na podružnični cerkvi v Vrzdencu (okoli 1540), na Zalah v Kamniku (delo Franca Jelovška, 1736).

Tudi druge poslikave, ne le tiste, ki upodabljajo Kristofa, imajo eshatološko vsebino, torej jih moramo gledati iz zornega kota religiozne nauka o »zadnjih rečeh« v usodi posameznika in sveta. Vse te upodobitve so bile na zunanjsčinah, da so bile takoj in dobro vidne, da so opominjale vernike in mimodolne na zadnjo sodbo, sam Kristof pa je tolažil popotnike in jih varoval za tisti dan pred nesrečnim koncem. Zakaj takšen uvod?

Te naše dragocenozi iz zakladnice kulturne dediščine so namreč resno ogrožene, nekatere celo trdijo, da jim grozi propad. To ni samo naš problem, z njim se ukvarjajo po vsem svetu, zlasti tam, kjer sta industrializacija in način življenja resno ogrožila njihov obstoj. Strokovnjaki pravijo, da jih je mogoče zava-

V gorah najdem moč, glasba pa je moj notranji svet

POGOVOR S SKLADATELJEM MARIJANOM LIPOVŠKOM

Glasba je predvsem absolutna umetnost. Če izvajam svoje mladinske klavirske skladbe, ki so sicer na videz programske, v resnici pa skušajo z glasbo podati notranje bistvo predmeta, dogodka ali osebe v naslovu, sem le v simfonični pesnitvi Domovina poskušal v zvočnem svetu pokazati predpomladno ubranost v naši deželi, vendar ne z »objektivnim« slikanjem, temveč s svojim emotivnim svetom. Naloga z glasbo opjevati ali slikati (kar ni eno in isto) gorski svet pa je tako težka, gore so tako močan naravni fenomen, da bi v vsej literaturi zelo težko našli kakšen res vzoren, vsestransko dober primer. Kar pogledamo! Pri nas marsikdo vsaj po imenu pozna npr. Alpsko simfonijo Richarda Straussa in Pesem planin našega Blaža Arniča. (Mimogrede: ne primerjam in ne tehtam teh skladb med seboj.) Straussovo veliko delo, oblikovano z virtuozno tehniko, je naivno in skoraj ceneno. Arnič se rešuje le s svojo naravno silovitostjo in invencijo, podobno v ličnih kot v dramatičnih odstavkih — toda gore ostajajo med obema skladateljema še vedno kot nedosegljiv svet.

Pred kakšnimi petnajstimi leti ste se v hudem metežu in megli izgubili na Voglu. Dve noči ste ostali v snegu. O tem so naši časopisi veliko pisali. Vprašal pa bi vas nekaj drugega. Nekateri trdijo, se največ iz lastnih izkušenj, da človeku v življenjsko kritičnih trenutkih se najbolj (psihično) pomaga glasba. Kdor jo nosi v sebi, temu pride na pomoč. Ste morda imeli kak tak doživljaj?

Na Voglu so me rešile gore. Tisto takrat seveda ni bila nobena sala, a o tem lahko sodijo le tisti, ki se jim je kaj takega pripetilo. Toda pomagale so mi gore. Vse življenje sem jih čutil in ljubil, se vzpenjal nanje, se vanje zatekal. Dale so mi duševno in telesno moč, da sem blodnjav v megli prestopal, ne da bi se mi zgodilo kaj hudega. Glasba pa je moj notranji svet. V meni je nenehno kot spomin, ki me spremlja skoraj noč in dan. Ob takih primerih, kakršni je bil tisti na Voglu, ima to že svojo vlogo, samo da ne vemo, kako se dogaja. Saj se dogaja v popolnoma nesnovnem svetu, ki ni oprijemljiv, niti z miselnimi procesi ga ne ujamejo, ne zadržimo ga, da bi ga spoznali.

Dolga leta ste bili redni profesor na ljubljanski Akademiji za glasbo, pa tudi njen rektor. AG letos praznuje petdesetletnico. To je pomemben jubilej za majhen narod, ki je svetu vendarle dal več svetovno znanih in pomembnih glasbenikov in skladateljev. Kje, mislite, je AG v tem trenutku po svojem pomenu in kvaliteti?

Akademija za glasbo naj bi bila — kakor bi morala biti vsa univerza — vodilni zavod na svojem področju in s tem v središču družbene pozornosti. To nalogo ji moramo omogočiti, ona pa mora biti vredna tega.

Na vašo pobudo so pri Društvu slovenskih skladateljev pred desetletji začele izhajati Edicije, ki so doslej je dosegle in celo prese-

V veliki dvorani Cankarjevega doma je mezzosopranistka Marjana Lipovšek ta teden s simfoničnim orkestrom Slovenske filharmonije pod vodstvom Milana Horvata prvič predstavila Pesmi iz mlina skladatelja Marjana Lipovška. Ne zgodi se velikokrat, da bi hčerka očetu za rojstni dan pela na koncertu njegove pesmi. Profesor Lipovšek je pripovedoval o svojem ustvarjanju, o umetniških odnosih z Marjano in se kritično dotaknil problemov slovenske kulturne politike na glasbenem področju.

gle tisoč naslovov. S tem je slovensko glasbeno založništvo stopilo v mednarodni kulturni prostor, ob bok kulturno zelo razvitim narodom. Opazna je tudi predstavitev slovenskih skladateljev v zbirki Znameniti Slovenci. Zdi pa se, da v Sloveniji zelo zaostajamo za kulturnim svetom pri pretoku vseh vrst glasbene literature, partitur, gramofonskih plošč, kar nas uvršča na zadnja mesta v Evropi. In tudi mladega skladateljskega rodu imamo vse manj. Kakšen bi bil vaš poziv slovenski kulturni politiki na tem področju?

Edicije DSS, kakor jim sedaj že veliko let pravimo, se niso začele samo na mojo pobu-

”Živimo v samozadovoljnem ozračju in kar prepričani smo, da se svet vrti okrog nas, ali vsaj o tem, da zanesljivo korakamo vstric s prvimi na svetu. Lahkournno pozabljam, da so najboljši že zdavnaj odšli, saj bi se doma ne mogli razviti ne ustrezno delovati: daroviti ljudje pa, ki so še tu — in ni jih malo — se dušijo v provincializmu, ki svežine novih idej ne bo razumel. Naša kulturna politika bi morda s prvimi ljudmi marsikatero potrebo razumela, potrebuje pa zadostna sredstva.”

do. Takrat so bili v društvu tudi starejši skladatelji, nekaj mojih starostnih vrstnikov, pa tudi nekaj mlajših. Ko so mi zaupali Edicije, jih nisem le vodil, temveč tudi opravljal vse glavno delo zanje, a to mi je bilo v veselje. Potem so se pod novim vodstvom še veliko bolj razvile, a kolikor vem, je sedaj podpore manj. Avtorjem pa je bilo prej bolje: natis je bil honoriran, ne veliko, nekaj pa le.

Ali smem pri tem vprašati, pri kateri drugi umetnosti natis ali objava dela ni honorirana? Res, skladatelj dobi tanieme, če je skladba izvedena, toda to je zaščita skladbe, ne honorar za objavo. O tako visokih dohodkih za izvedbo, da bi skladatelj lahko živel od njih, ni mogoče govoriti. Zato toliko časa pri

maknila tako daleč, da so javno razgrnili ureditveni načrt za grajski grič. Ta naj bi vsaj v grobem določal namembnost grajskega poslopja in zasnovo celotnega hriba; o njem bodo kmalu razpravljali tudi delegati v mestni skupščini. Toliko polemik in nasprotovanj kot nekdanji grad pravi gotovo ne bo več sprožal, vseeno pa bo bržkone nemalo negotovan. Ena najbolj spornih zamisli je prav gotovo gradnja hotela tik pod gradom, na Stolbi, o katerem je bilo tako v strokovnih krogih kot tudi med prebivalci mesta že doslej slišati veliko pripomb.

Ureditveni načrt je izdelan na temelju treh variantnih strokovnih rešitev, ki so jih pripravili na Ljubljanskem urbanističnem zavodu, fakulteti za arhitekturo in v projektnem biroju Ambient. Osnovno načelo urejanja je varovanje naravnega okolja, saj je celotno območje grajskega hriba z odlokom razglašeno za kulturni in zgodovinski spomenik in naravno znamenitost. Krajinsko in spomeniško najpomembnejše območje sestavljajo planota z grajsko trdnjavo, bastijo, z obhodno potjo

in območje jarka, Lipnik, to je nasuta topovska ploščad iz 16. stoletja z lipo na sredi, danes urejen po načrtih arhitekta Borisa Kobeta, ter Sance, ki jih povezuje z gradom grajski dvorec.

Programsko najbogatejši je grad z grajsko planoto, medtem ko proti Sancam, Regaljevemu gaju in Orlovemu vrhu intenzivnost upada. Od približno 8500 kvadratnih metrov grajskih prostorov jih bo okoli 1600 namenjen stalni zbirki Mestnega muzeja, ki bo v delu gradu, obrnjenem proti stari Ljubljani, prikazala razvoj mesta. Grajsko poslopje je menda za muzejsko postavitev dokaj nefunkcionalno, vendar bodo prostor poskušali kar najbolje izkoristiti. Zgodovino mesta bodo predstavili v zgodovinskih prerezhih, in sicer od moderne Ljubljane nazaj v prazgodovino. Eno od izhodišč postavitev, ki presega običajne muzejske scenarije, je povezava vsebine razstave s konkretnim prostorom, kar pomeni, da naj bi na primer arheologijo Ljubljanskega barja prikazali v ustreznem arheološkem grajskem prostoru, Emono pa v najsta-

rejšem delu poslopja, od koder se odpira pogled na Emonco.

• **Gradnja hotela na Stolbi, ki je v ureditvenem načrtu sicer zastavljena kot javni program (kar pa hotela ne izključuje), bi bila nedvomno velik poseg v grajski grič in bi močno spremenila njegovo podobo. Večina ljubljanskih arhitektov, seveda če jih povprašate takole zasebno, se ob predlagani lokaciji samo muza in pravi, da je v Ljubljani za tak hotel obilo primernejših prostorov. Najbrž se zaradi vsega tega javno mnenje odmika od zupanja v stroko, in potlej se res ne smemo čuditi, da se ljudje tako zločno odzivajo na vsakršno poseganje v prostor.**

Saša Vidmajer

KDO BO REŠIL STENSKÉ SLIKE NA ZUNANJSČINAH?

Na hribočku je cerkvica, v njej je mirkovca...

Kristof ali latinsko Christophorus — tisti, ki nosi Kristusa. Legenda je namreč nastala iz njegovega imena: ko je orjak nosil čez reko neznanega otroka (Jezuščka), se je pod njegovo težo skoraj zlomilo deblo, na katero se je opiral. S težavo je dosegel drugi breg, kjer mu je prijatelj puščavnik kazal pot z lučjo. Postal je zavetnik popotnikov in umirajočih.

okroglo mizo. V njem so sodelovali tudi strokovnjaki iz drugih republik. Za okroglo mizo se je odprla vrsta vprašanj, ki so se kar kosala po aktualnosti in zahtevnosti. Najprej — umetnostnozgodovinski, sociološki in drugi pomeni stenskih slik na zunanjsčinah so večplastni. Umetnostna zgodovina kot stroka naj bi povedala, kakšna je njihova vrednost, in določala prednostni vrstni red za ozdravitev. Dr. Janez Höfler je opozoril, da je mnenje te stroke le izhodišče za vrednotenje. Zunanje poslikave imajo danes okrasno simbolično vlogo oziroma pomen, kako kakovostno so narejene, pa je treba ugotovljati za vsako posebej. Danes ni več zunanje poslikave, ki ne bi bila načeta, vse so ogrožene. Opozoril je še na to, da je treba v dilemi, ali ohraniti original na avtentičnem mestu ali ga nadomestiti s kopijo, vselej ocenjevati umetnino skupaj z vrednostjo objekta. Praktično to pomeni, da mora stroka upoštevati, ali je

na kulturnozgodovinskem spomeniku več vreden le en njegov element ali pa njegova vrednost sama na sebi tako velika, da tudi posamezni elementi (silicij, magnezij in drugi). Posebne pozornosti je vredna zunanja vizualna barvna plan. Zunanje poslikave zelo ogrožajo premiki tal zaradi naravnih nesreč, se bolj pa tisti, ki jih človek sam povzroča. Vegetacija je lahko tudi zaščita in ni zmeraj nekakšen neobdobje, ki ogroža zunanje poslikave. Med elemente, ki ogrožajo, sodijo tudi nove gradnje, ki posegajo naravno okolje, ki so namenjene akumulacijam vode. V Srbiji se bojujejo za samostan Studenica, ki naj bi ga ogrožala akumulacija nad samostanom.

Direktor RC Josip Korošec opozarja, da bi bilo treba razviti kopistiko, dr. Marjan Slabe, direktor Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, pa svari pred preveč vneto uporabo le-te in se zavzema za to, da bi izdelali ustrezno metodologijo. Ivan Bogovič zatrjuje, da pri spravljanju originalov z njihovih avtentičnih mest ne gre za nikakršno stihijo, prioriteta pa vendarle mora biti, nekakšna piramida, saj so nekatere poslikave tako zelo ogrožene, da jih bomo izgubili za zmeraj, če jih ne bomo prenesli na varno. Celotna vrednost umetnostnozgodovinskega spomenika naj bi odločala, ali lahko original nadomesti kopija. Dr. Zeković iz Srbije je dejal, da so v Studenici, kjer so najstarejše portrete Nemanjčev našli povsem druge, kot je sicer osrednja stenska freska iz življenja svetnikov in v upodobitvah Nemanjčev, uporabili tole metodo: odločili so se zaščiliti portrete, ker so nadvse dragoceni in dobro ohranjeni; s stene snamejo se original celotne freske in vanjo vkomponirajo odkrite portrete, vse skupaj pa prenesejo v muzej, medtem ko na steno namestijo kopijo.

pa vplivajo ozračje in človekovi posegi. Na vse vplivajo še kamen, agregati v ometu, apnu in drugih vrstah veziv ter razmerja med posameznimi elementi (silicij, magnezij in drugi). Posebne pozornosti je vredna zunanja vizualna barvna plan. Zunanje poslikave zelo ogrožajo premiki tal zaradi naravnih nesreč, se bolj pa tisti, ki jih človek sam povzroča. Vegetacija je lahko tudi zaščita in ni zmeraj nekakšen neobdobje, ki ogroža zunanje poslikave. Med elemente, ki ogrožajo, sodijo tudi nove gradnje, ki posegajo naravno okolje, ki so namenjene akumulacijam vode. V Srbiji se bojujejo za samostan Studenica, ki naj bi ga ogrožala akumulacija nad samostanom.

Direktor RC Josip Korošec opozarja, da bi bilo treba razviti kopistiko, dr. Marjan Slabe, direktor Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, pa svari pred preveč vneto uporabo le-te in se zavzema za to, da bi izdelali ustrezno metodologijo. Ivan Bogovič zatrjuje, da pri spravljanju originalov z njihovih avtentičnih mest ne gre za nikakršno stihijo, prioriteta pa vendarle mora biti, nekakšna piramida, saj so nekatere poslikave tako zelo ogrožene, da jih bomo izgubili za zmeraj, če jih ne bomo prenesli na varno. Celotna vrednost umetnostnozgodovinskega spomenika naj bi odločala, ali lahko original nadomesti kopija. Dr. Zeković iz Srbije je dejal, da so v Studenici, kjer so najstarejše portrete Nemanjčev našli povsem druge, kot je sicer osrednja stenska freska iz življenja svetnikov in v upodobitvah Nemanjčev, uporabili tole metodo: odločili so se zaščiliti portrete, ker so nadvse dragoceni in dobro ohranjeni; s stene snamejo se original celotne freske in vanjo vkomponirajo odkrite portrete, vse skupaj pa prenesejo v muzej, medtem ko na steno namestijo kopijo.

V pogovoru za okroglo mizo so opozorili na to, da živimo v času, ko je čedalje več načinov za ogrožanje, s tem pa je tudi sama ogroženost čedalje hujša. Zunanje poslikave, tudi tiste, ki so na prvi pogled od boljše ohranjenosti, so gledano dolgoročno, ogrožene na propad, če jih ne bomo ustrezno zaščitili. Restavrirator in kipar Momo Vuković je opozoril, da so vrste posegov odvisne od atmosferskih razmer in da najbolj odločilni elementi niso zmeraj in v vsakem okolju voda ali vlaga ter

”V tujini, zlasti v ZR Nemčiji, poznajo še drugo metodo, ko preko freske položijo posebno steklo, ki »diha«, v steni za fresko pa zahtevna računalniško vodena naprava avtomatično uravnava temperaturo in vlago.”

sol ali CO₂ v zraku. Ogroža tudi stroka in sicer z neustreznimi posegi. Razpravljali si bodo prizadevanja za izdelavo metodologije in razvoj kopistike, vsaj tam, kjer dobro skupaj z vsemi relevantnimi strokami ugotovijo, da je smiselna in učinkovita in ne ogroža avtentičnosti spomenika ali originala. Tako je zdaj stroka s svojimi zamislimi in dilemami nekakšen dobrotnik z lučjo na oni strani reke, kamor naj bi se rešil Kristof, ki bi bil lahko simbol zunanje poslikave. In še malce metaforičnega razmišljanja: uspešne rešitve bodo ogledalo, ki mu ga boš stroka in osveščena javnost postavili pred že utrjeno obličje.

Drago Medved

Foto Igor Modic

PP poštni
predal 29

Nadaljevanje s 16. strani

o tem ne poznam, da si glede na dosedanj in javnosti že znani potek obravnave vsaj v nekaterih točkah (Ertlove javne izjave, odnos do Domadenika, strokovna utemeljenost in zakonitost pripora in kazenske ovadbe itd.) težko predstavljam, da bi Ertl in njegovi podrejeni lahko uspešno prestali preskušnjo pred našo skupino. In če bo morda res moral oditi, naj povem, da mi bo tudi za njega po svoje žal, ker ga nikakor ne ocenjujem tako črno-belo (oziroma samo črno) kot Boteri, ki je v tej zadevi pač — upravičeno — osebnost prizadel. In se po svoje tudi strinjam s Stanovnikom, da »smo lahko zadovoljni, da imamo tako policijo kot jo imamo«. Če primerjamo to s stanjem na nekaterih drugih področjih, bi namreč prav lahko imeli še precej slabšo. Da ni tako, je gotovo tudi Ertlova zaslug. Toda če se začnemo učiti demokracijo, »vzemimo« tudi to lekcijo, da morajo tudi dobri funkcionarji, če naredijo hude napake, oditi. In če bomo ugotovili, da jih je Ertl naredil, naj odide tudi on, kljub zaslugam.

In da ne bom krivičen Stanovniku še tole. Očitno je, da je napaka, ki mu jo očitam, storil v želji uravnotežitosti prevencije enostranskega pisanja o Ertlu. Toda pri tem je še predalec. Tega ne bi smel storiti ne on ne kdorkoli drug, katerega izjava bi se lahko zaradi njegovega visokega položaja razumela kot pritisk na našo skupino delegatov. Toda kljub temu imam za predsednika še vedno mnogo raje Stanovnika kot pa kakšno »pokrito ritho«, ki bi javno o kočljivih zadevah previdno molčala, za kulisa mi pa delala tako, kot se je delalo štirideset let.

Matevž Krivic, Ljubljana

Delo, 20. januarja
Nekorekten volilni postopek

V Delu je bilo 20. januarja na lokalni strani objavljeno poročilo novinarke Dragice Korade s seje Predsedstva OK ZSMS Maribor — Rotovž pod naslovom »Nekorektni volilni postopki?«. Ker je omenjena novinarka o tej pomembni problematiki že toliko napisala v različne časopise, je ob pisanju tega poročila očitno pozabila, da bralcem Dela sploh še ni povedala, za kaj pri stvari gre, zato je njen zapis enostranski in nadejavanje nekega članka, ki ga je napisala za drug časopis in za drug krog bralcev.

Naj torej na kratko popravim njeno »poročilo«. V rotovžski mladinski organizaciji sta se znašla na odprti kandidati listi dva kandidata za predsednika. Enega je za to funkcijo evidencialno predsedstvo občinske mladine in še nekakšen mladinski center za prostovoljno delo, drugi kandidat (ta je bil doslej celo leto predsednik rotovške mladine) pa se je »samoevidencialno«. Sedaj ta kandidat, ki se je sam evidencial, govori, da proti njegovi izvolitvi agitira občinsko vodstvo Zveze komunistov. Na ta način si je očitno »dvignil ceno« in s pomočjo Dragice Korade doživel medijsko promocijo, njegovega sokandidata pa ni Dragica Korade omenila še v nobenem članku pa tudi javnosti je na njega pozabila.

Ceprav sem novinarici Dragici Korade že povedal, da Zveza komunistov nima nič z vso to zadevo in da je bilo mogoče najbolje, če bi bila kar oba skupaj predsednika (recimo en dopolnilec, drugi pa popolnilec), saj gre za dva sposobna mlada aktivista, pred katerima je še velika prihodnost, je to bralcem Dela zamaščala. Morda misli, da je dovolj, če jo objavila v Telesku. Vendar pa vsi bralci Dela ne berejo Teleska, saj ima ta, kolikor vem, mnogo nižjo naklado.

Kar je pozabila storiti Dragica Korade, bom zato pač storil sam. Urbi et orbi oznamam, da Zveza komunistov ni imela nič z mladinskimi volitvami in da se mladim rotovžanom ni »vmešavala« v njihov pomembni dvomesečni posel pri iskanju in voljenju predsednika.

Predlagam pa jim, da preverijo, za koga v predvolilnih postopkih navija Dragica Korade.

Posebej pa je, kakor piše Dragica Korade, pokazal na tej seji visok civilizacijski nivo sekretar slovenske mladinske organizacije Andrej Verlič, ki je za nekoga meni nič tebi nič rekel, da je »nor!« Uganiite, za koga! Ja, za tistega vendar, ki ni bil povabljen in ga ni bilo na seji.

Ali nismo takšnih grobih besed in takšnih »hrabrih« metod že neke videli — na kakšnem mitingu, recimo?

Tomaž Kšela, Maribor

Delo, 21. januarja
Epilog k tragediji o lagerskih procesih

Igor Torkar našteva, kaj vse naj bi pisalo na spomeniku žrtvam po zadnji vojni; po mojem bi morali pripisati še žrve same vojne. Ob tem dolgem seznamu se mi zdi primernejši napis, ki ga je predlagala Spomenka Hribar, »Umrla za domovino«.

Na ustanovnem zboru SDZ se je oglašil Gojko Stanič in prisotne posvaril pred točko programa, kjer se Zveza poteguje za spomenik. Češ da je tak poskus nevaren, saj je bolečina pri prizadetih še preživa. Omenil je lastno izkušnjo, saj bi bil spomenik postavljati tudi tistim, ki so mu 4 dni pred koncem vojne umorili teto in mučili vso družino.

Ob tem sem se spomnil lanskega septembra, ko sem bil na kongresu v Rimu. Nekega večera je nanaslo, da sem si še ogledoval stari Rim v družbi dveh izraelskih združenj. Prišli smo v bližino Foruma in ker sem bil tam že prejšnji dan, sem postal njun vodnik: arena, Konstantinov slavolok, Via sacra... Ustavili smo se pri Titovem slavlolu. Ko sem jima začel iz vodica prebirati, da so vanj vgrajeni tudi kamni porušenega Salamonovega templja, sta me prekinila, češ da vse vesta. Starejši se je nato oprl ob spomenik in vzdihnil: »Kaj bi dal, da bi ga lahko z dinamitom poslal v zrak.«

Nasmehnil sem se, kot da gre za posrečeno šalo, pa vseeno vprašal, ali misli resno. Odgovoril je kratko in čustveno: »Da!« Nekaj časa smo obstali v tišini in skušal sem se poglobiti v bolečino premaganega naroda, ki so mu uničili najsvetejše in ga razgnali po svetu. Čeprav je preteklo že 1900 let in je zmagovalčev imperij že zdavnaj propadel, njegovi spomeniki pa so izgubili prvotni pomen, je sovraštvo ostalo.

Morda primerjava z razmerami pri nas ni ravno posrečena. Vem, da je težje biti zmagovalček kot premaganeček. Menim pa, da smo postavili že dovolj slavolokov zmage in bi bila dolžnost zmagovalca, da začne graditi tudi mostove sprave.

Tine Velikonja, Ljubljana

Delo, 12. januarja
Slovenija ne ve, da je narodnostno mešana

Delo je 21. januarja objavilo pismo profesorja Jožeta Toporišiča, v katerem je — v imenu upravnega odbora Slavističnega društva Slovenije — formuliral svoje nestrinjanje s stališči iz mojega »sestavka« iz Borbe (prevedenega v Delu), da je »Slovenija jezikovno mešana«.

V zvezi s tem izjavljam:

a) v Borbi nisem objavil nikakršnega sestavka, ampak pogovor s kolegom Bavčarjem;

b) nisem rekel — in Borba tudi ni objavila (pa, kakor upam, tudi Delo ne) — da je Slovenija »jezikovno mešana«, ampak da je »tudi nacionalno mešana« (ta napaka v interpretaciji je indikativna, posebej kadar gre za pismo, podpisano s titulo predsednika Upravnega odbora Slavističnega društva). Slavisti verjetno vidijo nacionalno različnost izključno kot jezikovno;

c) govoril sem o pluralizmu in njegovih omejitvah — sodim, da pluralizem temelji na: 1) upoštevanju posamičnosti, 2) upoštevanju posebnosti, 3) upoštevanju značilnosti njihovega izkazovanja, 4) zajemanju možnosti, da se — s pogojem, da je dana oblast, ki izhaja iz svobodne volje večine — varujejo pravice manjšine. Pri tem se mi zdi datum prihoda posameznikov (in manjšin) irelevanten — država, ki je država državljano, omejuje vse, kar je iz njene oblasti, posebej kadar gre za pismo, podpisano s titulo predsednika Upravnega odbora Slavističnega društva). Slavisti verjetno vidijo nacionalno različnost izključno kot jezikovno;

d) menim, da morajo biti vsi prebivalci, ki imajo stalno prebivališče in stalno delovno mesto, obravnavani na enak način — brez tega je nacionalna država sicer močnejša, ne pa demokratska;

e) če sta za upravičelja Toporišiča Prekmurje in Območje »res narodnostno mešana območja«, ali to pomeni, da je treba druge dele Slovenije, ki so — ne glede na to, ali je Toporišiču ali komu drugemu povšeč — tudi nacionalno mešana (»nacionalno« je namreč izraz, ki sem ga uporabljal, tako kot sicer ne govorim o »narodnostih«, ampak o nacionalnih manjšinah), nasilno razglasiti za enonacionalne ali je to mogoče opraviti — kakor sem dejal v Borbi — asimilacijsko?

f) če Slovenci zmeraj znova vztrajajo pri svojih pravicah znotraj jugoslovanskih relacij (naglašujoč pravice manjšine), ali je res treba opozoriti na to, kakšne bi bile posledice — na tej ravni — pravnega razlikovanja prej (»avtohtono«) naseljenih in drugih nacij; ali je res treba opozoriti, da »Bosanci« v sedanjem statusu predstavljajo kulturni, politični (pa tudi jezikovni) problem, ki ga ni mogoče obvladati z vztrajanjem pri tem, da se »selivenci rod« mora prilagoditi — pri čemer, naj dodam, sploh nisem izražal »želje«, da bi prišlo do spopada (v kontekstu potencialnega oviranja demokratskih procesov), ki ga je mogoče videti tudi v drugih delih Jugoslavije, predvsem pa v številnih državah evropskega Zahoda (od spopada na ravni mladolentških band »dosedelencev« pa do kulturnih in eksplicitno političnih konsekvenc tega povsod prisotnega, vsaj imanetnega spopada);

g) na koncu, ne verjamem, da »nikoli ni bilo drugače« in da je asimilacija nujna (pri čemer ne oporekam, da je možna, ampak ta možnost ni odvisna samo od »dolžine prebivanja«).

Žarko Puhovski, Zagreb

Delo, 30. decembra
Ena, več ali nič strank

Razmere so v Jugoslaviji v teh prelomnih časih zelo podobne prav tako burnim in usodnim dogodkom v času tik pred drugo svetovno vojno. V tedanjih in sedanjih dogajanjih nastopajo isti akterji, le da so vloge zamenjane.

Tedaj je bil na zatožni klopi takratni kapitalistični družbeni red, državna oblast in stranke, ki so si to oblast izmenično prilastile. Tožnik pa je bilo ljudstvo in KPJ, ki je ljudstvu znala prisluhniti in se za njegove pravice boriti.

Danes so na zatožni klopi socialistični družbeni red, državna oblast in ZK, ki si je to oblast prilastila. Tožeča stranka pa je spet ljudstvo in porajajoča se alternativna gibanja in stranke. Takrat in danes je bil za družbeno krizo kriv politični sistem in vladajoča garnitura.

Predvojna Jugoslavija je bila gospodarsko silno nerazvita. Industrija je bila večinoma v rokah tujega kapitala, kmetijstvo primitivno. Še leta 1940 je bilo 300.000 lesenih plugov. Traktorjev nismo poznali. Pri veliki večini prebivalstva je bilo mogoče na mizi le ob nedeljah. Sladkorja so celo leto porabili toliko kot danes v enem mesecu. V navadi je bilo, da so si ljudje zimske plašče med seboj sposojali, kadar je bila potreba. Vsi jih namreč niso imeli. Skratka, takrat je bila Jugoslavija na repu Evrope in sedaj je prav tako.

Dodaten jarem pa so bile številne stranke, ki so begale ljudi, jih ščuvale med seboj in si jih podreale. Če se je kdo potoeval za kako »boljše« delo, npr. pri minirarjih ali podobno, se je moral najprej vpisati v vladajočo stranko. Tudi Cerkev se je ukvarjala s politiko. Sploh je danes Cerkev bistveno boljša kot tedanja. Današnji papež poziva k miru, demokraciji in sožitju, takratni papež Pij XI. pa je blagoslovil topove, s katerimi je šla italijanska vojska pobijati Abesince, prav tako kristjane. Današnji ljubljanski nadškof vošči ob novem letu vsem ljudem, tudi nekristjanom. Tedanji škof pa je vodil proti drugače mislečim hudo gonjo že pred vojno, da ne govorim o času NOB.

Take socialno težke, politično in nacionalno neurejene razmere so botrovale naglemu vzponu KPJ, ki je takrat ponudila alternativni program.

Aprila 1941. se je ob razpadu prve Jugoslavije zato ogromna večina študiirajočih mladine in večina slovenskega izobraženstva opredelila za OF slovenskega naroda, za ideje humanizma, demokracije, socialne pravičnosti in nacionalne svobode.

Današnje ideje mladih in zamislili novih gibanj so enake kot ideje takratne generacije, ki se je iz neizmernim navdušenjem, zanosom in samoživovanjem oddalila za narodnoosvobodilni boj. Kdor dandanašnji v alternativnih gibanjih pljuje na tedanjo generacijo, pljuje na sebe, ker bi se v takratnih razmerah opredelil enako kot oni tedaj. Tolklo čudovitih ljudi oziroma množičnega junaštva in plemenitih lastnosti, zlasti tovarštva in nesebičnosti med našimi ljudmi v gozdovih, ječah in domovih, še ni bilo ne prej ne poslej. In venar so se svetli ideali razblinili, propadli. Največja samopreprijava je bilo precejevanje človekove nravi. Človek je v svojem praganju sebičen. Redek je, ki ne podleža skušnjavi, kajti »priložnost dela tatu«. Zato samoupravljajci lenarijo in krajejo, tam kjer to lahko počno, oblastniki v zaostalih okoljih pa se z oblastjo okoriščajo.

Izkušnje so pokazale, da se še tako dobra oblast pokvari, če ni na preprihu. Zato je politična konkurenca potrebna, ljudstvo mora imeti dovolj žarometov, s katerimi osvetluje teden. Vendar ta politični pluralizem ne bi smel prerasi v večstrankarski sistem, kjer bi lahko ena garnitura oblastnikov zamenjala drugo, ljudstvo pa bi postalo žrtev političnih iger in manipulacij. Socialistična zveza, v kateri bi dobile prostor vse stranke in gibanja, bi morala biti servis ljudstva oziroma opozicijske oblasti. Vsi ljudje smo namreč enako zainteresirani, da pridejo na vodilna mesta čim boljše kadri, saj takih nimamo veliko. Greh pa bi storili tisti, ki bi za ceno lastnega uveljavljanja prenašali med ljudstvo, v krajevne skupnosti srd in psovaje, ki je zaenkrat omejeno na nekatere časopise in vodilne kroge. Še večji greh bi storili tisti, ki bi politični kapital za svojo stranko kovali na račun vere, tako da bi verska čustva ljudi izrabili za politične igre. Upam, da tov. Igor Bavčar, izjavljajo ob novem letu ni mislil na tako usmeritev. Človeka je strah, če pomisli, kaj bi se zgodilo v raznolikih Jugoslavij, če bi se nacionalistična nesrpnost stopnjevala in če bi se tej pridružila še verska in strankarska. V Sloveniji bi se ljudstvo spet razdelilo na liberalce, klerikalce, komuniste itd.

Velika vrednota je, da živijo ljudje v krajevnih skupnostih, razen izjem, v sožitju, ne glede na verske in svetovnonazorske različnosti. Res pa je, da je te različnosti mogoče razpihati v mržnjo in sovraštvo. Zaradi tega bi bilo vredno to bogastvo sožitja čuvati in se hujskaštvu postaviti po robu, omogočiti pa pošteno politično konkurenco.

Franc Podlipec, Ljubljana

Delo, 12. januarja
Storjen prvi korak v politični pluralizem

Besedam Alojza Pogačnika z Bleda — sobotna priloga, PP 29, 21. januarja — bi lahko pritegnil le hudo površen in tudi, kar zadeva raven razpravljanja, dokaj nezaheteven bralec: premislek je plitek, se pravi nedogdan, in namesto o zadevi, ki bi naj bila predmet razmišljanja, to je o političnem pluralizmu, teče beseda o ljudeh, ki jih vrli Blejec očitno ne mara. Tako že na začetku prispevka zavzeto pripiše, da sta Tomšič in Rupel čisto navadna politikanta — ocena, s katero se boja strinja večina del slovenskega naroda — ki cinično zanikata vse, kar je OF pozitivnega storila med NOV in po njej. In tako dalje in tako naprej, skratka, slog in vsebina pisma sta takšna, da bi se ga, če smo pretrano izbirni, niti brati ne splačalo, kaj šele odgovarjati nanj. Toda v nadaljevanju je Pogačnik z Bleda posegel po argumentih, ki so prav tako po slogu kot po vsebini značilni za najbolj zagane, vendar na žalost ne najbolj bistre aktiviste Fronte, aktiviste, ki jim ihta prepričevanja ponavadi in za nameček tako zablakira možgane, da prenehajo služiti svojemu namenu.

Ugotovitev, da je bil položaj delavstva v stari Jugoslaviji veliko slabši kot v novi, je nedvomno točna. Delavski kruh je bil v predvojnih časih resnično bolj črn in trši kot današnji, pa čeprav se tudi s tem ne moremo posebej pohvaliti. In to ne glede na to, da ima povojni delavec v primeru s predvojnimi — kot natančno ugotavlja občan Pogačnik — pravico, do »... 42-urnega delavnika (proste sobote), plačanih državnih praznikov, dodatkov za nočno in praznično delo, brezplačnih malic, regresov za dopust, daljših dopustov, počitniških domov, krija dela stroškov za prevoz na delo, porodniških dopustov, štipendiranja otrok delavcev in štipendiranja dopolnilnega izobraževanja, sredstev za rekreacijo in dotacij sindikalnim organizacijam, stanovanj in še marsikaj, kar bremeni skupno porabo...« Vse to je res je prav tako, da mu je vse to dala komunistična Jugoslavija. Toda od kod prepričanje, da bi mu česa podobnega ali celo več ne bila ponudila Jugoslavija parlamentarne demokracije? Saino takšna primerjava bi namreč pokazala, kaj je obstoječi politični sistem dejansko dosegel. Postaviti bi morali, vstirice, če se že hvalimo z uspehi, negativne in pozitivne rezultate gospodarjenja teh, ki so imeli vzvode absolutne oblasti v svojih rokah vse od konca

vojne sem — pri tem ne bi smeli spregledati, da smo v Evropi država, ki jo tlačijo največ dolgovi, se ubada z najvišjo stopnjo inflacije in se lahko sramuje najvišjega odstotka brezposelnosti in še in še — in verjeme dosežke onih, če bi bili na oblasti, ki niso imeli nikoli dostopa do državnega krmila in ki konec koncev tudi niso imeli nikakršne možnosti napraviti česa dobrega ali česa slabega. Kakorkoli, še takšna primerjava bi naplavila na površje resnično podobno uspehom oziroma neuspehom sistema, ki je skoraj 45 let nekontrolirano krojil našo usodo. Na žalost pa je opisana metoda neposredne primerjave neizvedljiva in nam ne omogoča drugega kot hipotetična uganjanja.

Obsta pa seveda še drugačen, to je posreden pristop k iskanju objektivnega odgovora na zastavljeno vprašanje. Najprej je treba poudariti, da je Jugoslavija — kljub skoraj 45-letni totalni oblasti »najbolj naprednega družbeno-ekonomskega sistema v zgodovini človeštva« — še zmeraj tam, kjer je bila pred vojno, to je na samem repu razvitosti evropskih držav. (Sicer pa omenjeni »najbolj napredni politični sistem«, se pravi realni socializem, tudi drugod ni imel posebno srečne roke. Najlepši primer je Českoslovaška, ki se je lahko pred vojno oziroma okupacijo postavljala z najvišjim življenjskim standardom v srednjeevropskem prostoru, in takoj po vojni — ki jo je v primeru z Jugoslavijo komaj prizadela — z najbolj razvito industrio v Evropi. Po širidesetih letih realnega socializma pa je krepko zaostala celo za sosednjo Avstrijo, ki se ni mogla pred vojno, glede življenjske ravni in gospodarske razvitosti niti za šalo primerjati z njo. Sic transit... in potem, kot merilo za uspešnost lahko uporabimo države — denimo Španijo, Portugalsko, Grčijo, Finsko, da ne govorimo o Tajvanu, Južni Koreji, Hong Kongu ipd. — ki so se, kar zadeva ekonomske razvoj, komaj razlikovale od Jugoslavije ali pa so bile celo daleč pod njo, in izmeriti, kako jim je uspelo doseči na gospodarskem področju, kar so dosegli — tudi glede uveljavljanja delavskih pravic — v istem časovnem obdobju. Rezultati takšnega merjenja in primerjanja so za nas — tako kažejo strokovne analize — kar se le da na ugodni, če že ne porazni. Zgolj priseganje na slavno preteklost in velike cilje komunističnega projekta, ki je v bistvu utopija, najbrž ne zadostuje. Dejstva so in bodo ostala še naprej najbolj trdovratna zadeva.

Z drugimi besedami, ko Pogačnik z Bleda ne more prehlaviti sistema socialističnega samoupravljanja pri nas — potrebno so le bolj ali manj odločne kozmetične korekture, saj vprašanje korenitih sprememb sistema pri njem očitno ne pride v poštev — in ko zadihamo našteva njegove »epohalne« pridobitve, pozablja, da tudi drugi, ki so mislili ali ravnali drugače ali jim je bila usoda bolj naklonjena, niso v obdobju, ki so ga po svoje usodno zaznamovali totalitarni režimi realnega socializma, sedeli na hruški. Raje nasprotno, saj je nesporno res, da so bili precej bolj učinkoviti in uspešni, se pravi, da jim je uspelo uresničiti na eksperimentalni ravni skoraj vse, kar je realni socializem malemu človeku samo obljubljaj. In to ne glede na to, da so morali vztrajati v sistemu, ki naj bi bil — marksistično gledano — zgodovinsko presežen in zato zapisan razpadu in propadu. Praksa poetematem ne potrjuje teorije, kar bi bilo samo po sebi umevno, če bi teorija kaj veljala. To bi moral navedenja vedeti tudi Alojz Pogačnik, mar ne?

P. S.: V isti sobotni prilogi je v PP 29 objavljeno tudi daljše in bolj težko berljivo pismo nekega Marjana Pečana iz Dragomerja — takoj za pismom A. Pogačnika z Bleda — ki ga prav tako moti Slovenska demokratska zveza in še posebej slovenski kulturniki, ki so baje z usko v domačem logu zaneti ogenj, ki se je nato razplamtel po vsej Jugoslaviji. Zategadelj meni Pečan iz Dragomerja, da bi bilo treba nekatere vroečkrvne, ki se preglasno zavzemajo za politični pluralizem, učinkovito uitišati. Brčkone kar po hitrem postopku, saj namiguje med drugim, da bi lahko bili zaporil bolj polni in da bi jih nekaj zaslužilo končati na pokopališčih. Naj bo tako ali drugače, na takšno obskurno vezanje otrobok kajpak nima nobenega smisla odgovarjati, saj se celo pod nivojem gostilniškega besedičenja. Preseneča le, da še živijo med nami ljudje, ki si upajo s takšnimi grožnjami v javnost. Ljudje, ki očitno niso ničesar pozabili in se tudi ničesar naučili! Zaporil in fizične likvidacije drugače mislečih ostajajo edina norma, ki jo še sprejemajo, skratka, če so med nami občani, ki brez takšnega ali drugačnega nasilja sploh ne morejo živeti. Zase se zastavlja vprašanje: so res tako nasilni in neumni ali pa se namenoma delajo bolj nasilne in neumne, kot so jih bogovi originalno ustvarili?

Mišo Jezernik, Ljubljana

Delo, 25. januarja
Izredni kongres ZKJ bo

Kot je sporočil Tanjug in objavilo dnevno časopisje, je statutarina komisija ZK Jugoslavije ocenila, da je zahteva izredne konference ZK Vojvodine, naj CK ZKJ skliče izredni kongres ZK Jugoslavije, v skladu s statutom ZK Jugoslavije oziroma z določbami njegovega 110. člena.

Po prvem odstavku tega člena skliče izredni kongres ZK Jugoslavije njena centralni komite na svojo pobudo ali na zahtevo kongresa zveze komunistov socialistične republike ali konference zveze komunistov socialistične avtonomne pokrajine. To so torej možni pobudniki za sklicanje izrednega kongresa ZKJ. Če gre torej za zvezo komunistov socialistične avtonomne pokrajine, je lahko pobudnik za sklicanje takega kongresa le njena konferenca in nihče drug.

To je treba poudariti, ker je v tretjem odstavku tega člena določeno, da dnevni red in način priprave ustreznega gradiva in osnutka dokumentov izrednega kongresa z obrazložitvijo predlaga pobudnik za sklicanje kongresa. V konkretnem primeru bi torej morala to storiti izredna konferenca ZK Vojvodine.

Menim da gre tedaj, za izključno pristojnost te konference in torej ne more prenesti svoje pristojnosti za oblikovanje dnevnega

reda in pripravo gradiva ter predloga dokumentov izrednega kongresa na pokrajinski komite oziroma ga za to ne more pooblastiti.

V tej zvezi pa se postavlja tudi vprašanje, ali je sploh mogoče, da kongres oziroma konferenca sprejme zahtevo za sklicanje izrednega kongresa ZKJ, ne da bi hkrati, kot bistven sestavni del te zahteve, sprejela tudi predlog njegovega dnevnega reda in drugo omenjeno gradivo oziroma dokumente, kot določa tretji odstavek 110. člena.

Na prvi pogled res kaže, da veljavni statut ZKJ v nasprotju s prejšnjim, s tem da je spremenil vrstni red določb o izrednem kongresu, nekako razdvaja (splošno oziroma načelno) zahtevo za sklic izrednega kongresa od njegove vsebinske opredelitve.

Vendar pa taka razlaga po mojem globoko prepičanju ni pravilna in je zunaj vsake logike stvari. Bistveno vprašanje pri odločanju o tem, ali naj se zahteva sklic izrednega kongresa ZKJ, je vprašanje, ki bi ga morali obravnavati in do njega zavzeti stališče tudi vsi člani ZKJ v pripravi na kongres oziroma konferenco, kaj je oziroma bi morala biti njegova vsebina, to je, kakšen naj bi bil njegov dnevni red, kakšna stališča in sklepi naj bi bili na njem sprejeti, kaj naj bi se spremenilo, skratka, zakaj naj bi se sploh sklical izredni kongres.

Upoštevati je treba tudi, da je taka zahteva eden od najpomembnejših sklepov, ki jih republiški kongres oziroma pokrajinska konferenca sploh lahko sprejme in da zato ni mogoče oziroma ne bi smelo biti mogoče sprejeti tak sklep na hitro in na pamet, samo na podlagi splošnih in ne vsestransko proučenih trditve in morda celo v posebnem vzdušju, kar bi lahko imelo daljnosežne, morda celo usodne posledice za ZKJ in Jugoslavijo nasploh.

Zato se ne strinjam z omenjeno oceno oziroma razlago statutarne komisije ZKJ.

Seveda, po prvem odstavku 127. člena statuta ZKJ je edino in izključno komisija za statutarina vprašanja ZKJ pooblaščen za razlago posameznih določb statuta ZKJ in je po prvem odstavku 128. člena tega statuta za svoje delo (in svoje razlage) odgovorna (samo) kongresu ZKJ. Če bo torej na podlagi zahteve izredne konference ZK Vojvodine sklican izredni kongres ZKJ, bo le on mogel oceniti, ali je omenjena razlaga statutarne komisije ZKJ pravilna in ali je izredni kongres sploh bil sklican v skladu s statutom ZKJ.

Ker gre za izjemo pomembno vprašanje in ker bi statutarina komisija to svojo razlago oz. stališče vsekakor mogla ponovno proučiti in jo tudi spremeniti, ji kot dolgoletni član ZK predlagam, da to stori, predlagam pa tudi CK ZKJ, da v primeru, če sam v okviru lastne pristojnosti ne sprejme sklepa o sklicanju izrednega kongresa ZKJ, in seveda, če se z omenjeno razlago statutarne komisije ne strinja, tej predlaga ponovno obravnavo tega vprašanja in morebitno spremembo njene stališča oz. razlage.

No, če do take spremembe ne pride in bo torej obveljala sedanja razlaga statutarne komisije, izredni kongres pa naj bi bil sklican na podlagi zahteve izredne konference ZK Vojvodine, seveda ne bi smelo biti sporno, da bo trimesečni rok iz drugega odstavka 110. člena statuta ZKJ, v katerem mora CK ZKJ sprejeti sklep o sklicanju in načinu pripravi na izredni kongres ZKJ, začel teči šele, ko bo pokrajinski komite ZK Vojvodine sprejel predlog dnevnega reda in načina priprave ustreznega gradiva in osnutkov dokumentov izrednega kongresa ZKJ z obrazložitvijo in ko bo vso to dokumentacijo prejel CK ZKJ.

Ni namreč mogoče zahtevati od CK ZKJ, da se začne posvetovati s centralnimi komiteji republik, pokrajinskima komitejema pokrajini in komitejem ZKJ v JLA in sprejme sklep o sklicu izrednega kongresa ZKJ, če sploh ne ve, o čem naj bi se posvetoval in tudi ne, zaradi česa naj bi bil sploh sklican tak kongres.

Dr. Svetozar Polić, Ljubljana

Delo, 13. januarja
Brez novih elektrarn

Delavci elektrogospodarstva ne moremo verjeti, da se bo jugoslovanska epidemija netočnosti v javnih občilih prenesla tudi na komentarske strani Dela. Od kje trditve, da v Sloveniji prvič po vojni ne bomo dobili v tekočem srednjeročnem planskem obdobju nobene nove elektrarne? To nikakor ne drži! Leta 1986 je začela s proizvodnjo HE Mavčiče in dograjen je bil tretji agregat v Solkanu. S HE Zadlaščica, Lomščica in Jez Melje, kjer se bodo turbine zavrtle letos, je to skupno 609 MW moči. Do konca petletnega obdobja bodo dokončane naložbe v HE Fala, Vrhovo in Golica — Koralpe s skupno močjo 84 MW in bodo v letu 1991 vključene v redno obratovanje. Poleg tega so bila znana sredstva vložena v sanacijo TE Trbovlje, kjer smo za 15 MW povečali zmogljivosti na premog in za 30 MW moči s plinsko tehnologijo. Do leta 1990 pa bo zgrajenih tudi okoli 30 malih HE iz posebnega programa gradnje malih HE.

V tekočem 5-letnem planskem obdobju bo dokončana tehnološka modernizacija in avtomatizacija vodenja HE in prenosa, ki bi omogočila boljše izrabo vodotokov in prenosnega omrežja; s tem bo letna prihranjenjeh okoli 20 milijonov kWh električne energije. Omeniti moramo še velika vlaganja v premostitve, za kar bo potrebnih nad polovico energijskih sredstev in bo s tem omogočen zanesljiv izkop s povečano produktivnostjo. In naposled še vrsta naprav v distribucijskem in prenosnem omrežju, da lahko EGS zanesljivo oskrbuje uporabnike.

Kar zadeva nove projekte, je za Ugljevik II projekti pripravljani, ustrezni samoupravni sporazum pa je bil že sredi minulega leta v SOZD EGS sprejet. Zdad za Ugljevik pripravljamo valorizacijo investicijskega elaborata po sedanjih cenah, postopek pa morajo izpeljati tudi v ISEP. Po znanjih zahtevah za analizo lokacije za HE Bošarnj bodo dopolnjeni projekti za to elektrarno pripravljani sredi letošnjega leta. Teče tudi revizija idejnega projekta za TE-TO III in

investicijskega programa, ki ima sanacijsko razvojni pomen za premogovništvo v Zasavju.

Elektrogospodarstvo pa je s sodelovanjem razvojnih institutov ponudilo tudi dovolj strokovnih podlag za spremembo republiškega srednjeročnega in dolgoročnega plana, tako glede stopnje rasti porabe, ekologije, moratorija za gradnjo jedrskih elektrarn, večje uporabe premoga za električno energijo in večje upoštevanja ekonomskih razvojnih kriterijev.

V razvitem tržnem gospodarstvu so ukrepi države v sodelovanju z elektrogospodarstvom usmerjeni k usklajevanju planov, k usklajenim kalkulacijam cene za električno energijo in premog in k ukrepom za uresničevanja takšne dogovorjene politike.

Pri nas se podobno tudi sprejema usklajene plane in dela kalkulacije v obliki skupnih elementov, vrednoti se elektroenergetsko bilanco, vendar pa država dogovorjene politike ne uresničuje, pa tudi interesne skupnosti ne, ker imajo za to premalo zakonskih možnosti. V zameno nprestano predpisujejo terapijo reorganizacij, iščejo rešitev v »pravični interni delitvi skupnega prihoda« in to celo za izgube, ki jih prinaša prodaja premoga gospodinjstvom in

Svet Slovenske demokratske zveze

DRAGIŠA BOŠKOVIČ

Nenačelna inflacijska koalicija

Bančno združenje čaka na novo vlado, da bi zvedelo, kakšne obresti bo treba plačevati vlagateljem, kakšne pa zaračunavati tistim, ki najemajo posojila. Ta vest je tako žalostna kot zgovorna. Predstavlja si industrijsko podjetje, ki čaka na novo vlado, da bi zvedelo, koliko naj plačuje dobaviteljem in koliko naj zaračunava kupcem. Banka, ki je vredna tega imena, kajpada ni nič drugega kot podjetje, ki časoma odkupuje denar od posameznikov, da bi ga prav tako časoma posodilo drugim. Seveda so med njimi razlike, vendar ne takšne, da ne bi mogla poslovati na podlagi presoje lastnih interesov, če se zgodi, da država nekaj časa živi brez vlade, ali natančneje, z vlado v odstoptu.

Nova vlada bo bančnike bržkone razočarala. Nikakršnega vzroka namreč ni, da bi morala namesto njih odgovoriti na vprašanje, po kakšni ceni naj bi kupovali in prodajali denar. Edino, kar bi mogla storiti, je, da bi predlagala zelo kratek zakon, ki bi določal, da morajo biti vse kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne pogodbe o posojilih, ki jih najemajo občani, podjetja ali države, takšne, da bi dolžnik vrnil upniku toliko, kot si je od nje sposodil ali celo nekaj več, kot bi se pač dogovorila sama. Njima in njuni prosti volji naj bi bilo prepuščeno vse drugo: ali bosta in na podlagi kakšnih meril bosta indeksirala tako glavnico kot obresti. Sama naj bi se dogovorila o tem, kakšno premoženje mora založiti posojilodajalec, da se posojilodajalcu ne bi zgodilo isto, kar se je zgodilo upnikom Fikreta Abdića. Hkrati s sprejetjem takšnega zakona bi seveda morala razveljaviti vse zakone ali določila, po katerih je takšno ravnanje nezakonito. Za nezakonite pa bi morali razglasiti le pogodbe o posojilih, v katerih ni zagotovljeno vračilo celotne vrednosti sposojene vsote.

Če bi bilo treba bi lahko zakon imenovali »lex Todo Kurtovič« kot metaforo za razmere, v katerih lahko posojilodajalec z vrednostjo ene same opke vrne posojilo, s katerim je zgradil celo vilo. Pa tudi za prehod v razmere, v katerih bi lahko z odplačilom posojila za vilo zgradili novo vilo, povrh pa še garažo.

A šalo na stran. Pred nekaj tedni smo predlagali, naj bi glavnico za spremembe tečaja dinarja indeksirali na podlagi nemške valute in zdaj se spet vračamo k temu ne le zaradi nenavadne vesti, da bančniki čakajo, kaj bo rekla nova vlada o cenah posojanja in sposojanja denarja, temveč tudi zato, ker je pred kratkim francoski nobelovec za ekonomijo v pariškem Mondu predlagal isto zakonodajalec in lastni državi. Pri tem je kajpada navedel zdaleč bolj prepričljive argumente od tistih, ki se jih je mogel spomniti časopisni komentator, zato kaže z njimi seznaniti tudi jugoslovanskega bralca. Kolikor sem mogel ugotoviti, je avtor zamislil o indeksacijah glavnice namesto pristiževanja tekoče in pričakovane inflacije k obrestim pokojni ameriški futurolog Herman Khan. To je namreč svetovni nekatere južnoameriškim državam, ki so zabredle v težave. Mimogrede naj povemo, da ga niso ubogale, tako je, na primer, Brazilija še naprej indeksirala vse, od obresti in tečaja do plač, zato ima zdaj 2000-odstotno letno inflacijo.

Lanski dobitnik Nobelove nagrade za eko-

nomijo Maurice Allais je svoj predlog zasnoval na dveh poglavitnih dejstvih, prvič, da delovanje tržnega gospodarstva temelji na nešteto obveznostih v prihodnosti, in drugič, da vse te operacije, povezane s prihodnostjo, ogroža nestabilnost denarne enote. Francoski nobelovec pa ni segel tako daleč kot newyorški Wall Street Journal, ki je najbolj priljubljenemu ameriškemu predsedniku Ronaldu Reaganu, ko se je pred kratkim posvajal od njega, očital, da ni hotel ali ni mogel s ponovno uveljavitvijo zlata v svetovnem denarnem sistemu zagotoviti dolgoročne medvalutne stabilnosti, kar je poglavni pogoj za uspešnejše delovanje integriranega svetovnega gospodarstva. Francoski nobelovec pa se zavzema za to, da bi se z obvezno indeksacijo glavnice in obresti – pri tem naj bi dogovor o podrobnostih prepustili pogodbenima strankama – vsi udeleženci teh transakcij znebili bojazni, da bo v prihodnosti ogoljufana ena ali druga stran. Francoski ekonomist je prepričan, da bi lahko tržno gospodarstvo neovirano delovalo šele, ko bi se znebili tega strahu, hkrati pa bi se »uveljavilo načelo poštenosti pri uresničevanju pogodb«. Ravnanje tako kot doslej ali trdit, da je to nemogoče, pravi Allais, »bi pomenilo priznati, da mora delovanje gospodarstva temeljiti na nenehnem goljufanju, katerega žrve so posojilodajalci, zato je želja, da bi se takšne razmere ohranile, nemoralna in etično nesprejemljiva«.

Če to velja za Francijo, katere valuta (ker se

mora ravnati po nemški marki) izgubi le nekaj odstotkov vrednosti na leto, kaj bi šele lahko rekli o državi, katere denarna enota je od dve tretjini ali štiri petine vrednosti na leto? Če sta goljufanje posojilodajalcev oziroma strah pred tem vključena v transakcije s francosko denarno enoto, kakšne so šele razsežnosti goljufanja in strahu pri vseh takšnih transakcijah, pove-zanih z jugoslovanskim dinarjem? S katerim številom bi morali pomnožiti posojilo Toda Kurtovića, da bi dobili vsaj približno predstavbo o razsežnostih goljufanja in ropanja jugoslovanskih posojilodajalcev v sedemdesetih in osemdesetih letih, ki so nas pripeljala natanko tja, kamor mora priti vsakdo, ki se tako vede?

Najpomembnejša naloga nove vlade je preprečiti, onemogočiti ohranitev te pogubne prakse, ki, kot pravi Maurice Allais, omogoča, da »neučinkovita podjetja kaznujejo skupnost s potratnim zapravljanjem kapitala in to prikrivajo z inflacijo«. Veliko večino naših grenkih izkušenj iz osemdesetih let je mogoče pripisati prav nerazumljivemu ohranjanju te prakse v celotnem desetletju in temu, da smo jo pet ali šest let vztrajno branili pred verjetno osumplimi predstavniki Mednarodnega denarnega sklada.

Tudi od nove vlade bodo brez dvoma poskušali izsiliti, da bi se nedopustna praksa goljufanja posojilodajalca nadaljevala. To je seveda razvidno iz prave poplave infor-

macij o tem, koliko več je kdo plačal za obresti kot leto poprej, informacij, v katerih tarnajo zaradi višine obresti in navajajo, po kakšni ceni prodajajo svoje izdelke leto kasneje. Pravičen odgovor na takšno tarnanje se glasi: edina možnost, da ti posojilo ni v veliko breme, je, da ga ne najameš. Prihrani nekaj od svoje inflacijske plače in delaj s svojim denarjem, če se ti to bolj splača. Ob vsesplošnih pritožbah, da je pri nas vsakdo »prisiljen« delati s tujim denarjem, pa kaže opozoriti na nesporne dokaze, da ne gre za nikakršno »naravno« lastnost ali, če hočete, pomanjkljivosti našega sistema, temveč za popolnoma naravno željo, da bi nekaj dobili v dar, če je to možno. Tako nihče ni hotel najeti že odobrenih posojil Svetovne banke za kmetijstvo in nekatere druge namene, ker je bila v glavnici takšnih posojil že všteta indeksacija naglego zniževanja vrednosti dinarja glede na dolar. Šlo je torej za to, da ni bilo mogoče zaslužiti pri razliki med stroški posojila in stopnjo inflacije. Nihče ni bil tako nor, da bi najel ta posojila, če so bila na voljo tudi takšna, pri katerih je bilo moč zaslužiti. To bi morali upoštevati povsod, tako tudi pri vseh posojilih, ki jih odobrava Narodna banka Jugoslavije.

Šele na tej podlagi bi bilo mogoče uničiti največjo in najbolj nenačelno koalicijo, ki je pri nas nastala: koalicijo interesov za zaslužek, ki temelji na tem, da odplačaš manj, kot si si sposodil. Šele ko bomo odpravili to možnost, bomo videli, ali res

naši narodi in narodnosti, pa tudi sistem, lahko po naravni logiki živijo samo na podlagi bolj ali manj pobarjenih posojil in ali se nam ni pravzaprav godilo tako, kot se je vselej godilo državam, kjer so bili posojilodajalci tako nespametni, da so terjali manj, kot so posodili. Ne verjamem ne v to ne v kakršnokoli drugo jugoslovansko izjemo.

To, da se odpovemo posojilom, ki so dejansko darila, je seveda poglaviti pogoj za zajezitev inflacije. Če ni mogoče služiti z najemanjem posojil, je edina možnost za zaslužek večja ponudba in prodaja premoženja, blaga, storitev itd. Samo v tem smislu je mogoče razumeti naš refren o zajezitvi inflacije s povečanjem proizvodnje. In ne tako, kot ga, kot kaže, razume marsikdo: več velikih in poceni posojil, da bi se povečala proizvodnja. V okoliščinah, ki so podobne našim, tega po tej poti ni dosegel nihče.

Zdaj, ko se je vodstvo ZKJ po sili razmer »ločilo od države«, bi se vlada s takšnimi odločitvimi ukrepi nemara lahko postavila po robu nenačelni inflacijski koaliciji. Tako bi državi (pa tudi ZKJ) naredila veliko uslugo, hkrati pa uresničila opredelitev za »evropsko usmeritev«, na katero prisega. Domnevam namreč, da k tej usmeritvi ne sodi le ubijanje, ali nas bodo in kako nas bodo sprejeli v Eureka ali koliko denarja nam bodo posodili za avtoceste, železnice itd. Po mojem mnenju sodi k tej usmeritvi tudi pripravljenost prisluhniti tistemu, kar tako ugledni ekonomisti, kot je nobelovec Maurice Allais, svetujejo svojim rojakom in se nato vprašati, ali ne bi bilo gospodarstva in etično edino pravilno, ko bi se tudi pri nas uveljavilo preprosto načelo, da mora vsakdo vrniti toliko, kolikor si je sposodil.

Uničimo zablode, da bi lahko gospodarsko reformo speljali naši ljudje pod čvrsto roko partije ali katerekoli druge nadvlade. Zato, ker ljudje ne morejo imeti Janusove glave z dvema obrazoma: ne morejo biti svobodni kot samoupravljalci v (revnem) podjetju in obenem imeti zamašena usta pri kritičnem odnosu do politike (v glavnem personificirane). Brez političnega pluralizma, vključno racionalno mero neposrednih volitev, ne bo ne samoupravljanja in ne gospodarske reforme.

V tem času bomo realni glede gesla (za zdaj bolj fraze) o »sestupu ZK z oblasti«. ZK bo sestopila z oblasti, ko jo bo lahko nadomestila druga organizirana in odgovorna družbena sila ali gibanje. Pri tem je treba razjasniti vlogo: dokler ima ZK svojo ustavno vlogo, ima tudi svojo ustavno odgovornost, ki pa jo mora dosledneje uresničevati. To seveda ne sme onemogočiti takojšnje konkurence vseh alternativnih predlogov pri snovanju družbene in gospodarske usmeritve ter konkretnih odločitev in sile kontrole nad njihovim izvajanjem; in drugič – opredelimo, kaj »sestup ZK z oblasti« pomeni. Najverjetneje je to, da se ZK odpove tistim funkcijam in pristojnostim, ki jih imajo po Ustavi in zakonu druge državne, pravosodne, gospodarske in politične institucije in je v zvezi z njimi ZK že zdaj žal preokupirana okvire svojega lastnega programa in Ustave. Za zdaj je vse to še nujen pogoj za reformsko prodornost in odgovornost. Trenutno še ni novega družbenega gibanja niti ustavne podlage, da bi omejeno odgovornost prevzel kdo drug. Kaže, da se bo tudi to spremenilo. Bitveno pa je, da sedanja vloga ZK vsaj v Sloveniji omogoča večjo udarnost v reformi usmeritvi. In to je odločujoče nasproti reformni omahljivosti v Jugoslaviji.

Brez gospodarske uspešnosti ne bo ne svobode človeka, ne demokracije in ne suverene države Slovenije – in obratno. Če smo ob Ustavi l. 1974 in ZZZD podcenjevali realne možnosti gospodarske baze, ne smemo tega ponoviti ob sedanji gospodarski reformi ter prizadevanjih za demokracijo in suverenost slovenskega naroda.

jo in celo zapovedujejo – še zelo dolga. Sklicevanje na pomankanje posebnih zakonov, ki bi morali Slovincem dovoliti vsako drobnostno posebej, pa čeprav drugi brez posebnih zakonov iz iste muke pečejo pogace (v našem primeru ne moremo mimo razcveta angleških vrtec, ki jih ne predvideva noben poseben zakon, a jih vsi pozdravljajo in slave), izraža le voljo, da se rešitev problemov odloži za čim daljši čas, po možnosti vse dotlej, ko naj jih ne bi bilo več. Ponavljaj se torej ista pesem, ki jo poslušamo ves povojni čas. Prvi neposredni stik zasebne šolske pobude v Benški Sloveniji z uradno šolsko strukturo je res negativen, toda po drugi strani je tudi res, da je še okrog tega problema ustvarila dokaj široka demokratična solidarnost. Naj omenim samo, da se je minister za šolstvo Giovanni Galloni, s katerim smo se ob odprtju akademskega leta sestali v Vidnu, izrazil v prid najugodnejši rešitvi naše zadeve in celo spravedlaj, zakaj ne bi kaj podobnega speljali tudi na državnih šolah v okviru didaktičnega eksperimentiranja. V obeh vejah italijanskega parlamenta so vložene interpelacije o špetskem vrvcu (komunisti in socialisti). V deželnem svetu Furlanije Julijske krajine se je okrog resuciacije, ki zahteva čimprejšnjo ureditev statusa špetskega šolskega središča, ustvarila široka fronta in tudi predsednik deželne vlade Adriano Biasutti je bil vsaj sprva za ugodno rešitev tega problema, pa čeprav je nato predstavnik deželne vlade v deželnem svetu 17. januarja poudaril, da dežela sploh ni pristojna za reševanje problema špetskega vrta in da so torej odločitve šolskih oblasti dokončne. Toda tudi takšna odločitve deželne vlade ne more zničati zahtev vsedrvene organizacije, ki združuje narodnostne in jezikovne manjšine v Italiji, sindikatov in celo šolskih zbornih organov, da bi ta problem ugodno rešili. Kljub vsemu je torej ustvarjen razpoloženje, v katerem bi lahko postal primer špetskega vrta pomemben pokazatelj protislovij italijanskega šolskega sistema. Prav zato si bo Zavod za slovensko izobraževanje še naprej prizadeval, da bi po pravni poti priznali šolski center (posredna zagotovila funkcionarjev prosvetnega ministrstva kažejo, da bi lahko bila takšna prizadevanja tudi uspešna), hkrati pa bo poskrbel za kar največ informacij o delu in organizaciji šolskega središča in o problemih njegovega uradnega priznanja. Širok pritisk demokracije javnosti namreč lahko doseže učni odloka šolskih oblasti in s tem tudi priznanje vrta.

Sedanje razviharjene družbene razmere v nekaterih delih države in zelo težak gospodarski položaj v skoraj vseh Jugoslaviji prav gotovo niso ravno na klonjeni začetku uresničevanja gospodarske reforme. Drži pa dejstvo, da imamo za gospodarsko reformo v ustavnih spremembah in nekaterih sprejetih zakonih sistemskega pomena že pomembne opore, da bi lahko zaključili na tako imenovani »most k reformi«, seveda če sploh mislimo ustavne spremembe uresničiti? Če kdo, bi v takih razmerah morali k temu spodbujati najvišji družbeni in državni organi, ki pa očito oklevajo. Kako naj si človek npr. razlaga ugotovitve predsedstva SFRJ (seja z dne 13. januarja – po Tanjugu v Delu) ob obravnavi trenutnih gospodarskih in političnih razmer v državi in neposrednih nalog. Glede nalog se je predsedstvo zavilo v skrivnostno sporočilo, glede ugotovitev pa med drugim presenetljivo pravi, da je bila splošna ocena udeležencev razprave o politično varnostnih razmerah v državi, da sta »vprašljiva obstoj in bodočnost Jugoslavije kot socialistične samouprave demokracije federativne skupnosti enakopravnih narodov«, in dalje, da »v tako obremenjenih razmerah posoja po sodbi zveznega predsedstva vse vprašljive, zlasti pa začetek gospodarske reforme«. Sviri niso lahke, vendar preseneča taka obupajoča ugotovitev. Človek se hote ali nehoti spomni na leto 1968, ko so zaradi študentskih demonstracij naši najvišji organi hrti pokopali sicer dokaj dobro začeto gospodarsko reformo iz leta 1965. Razlika je le ta, da v sedanjo reformo v bistvu sploh še nismo ugriznili. Pa moramo; ali bomo ustavne spremembe in zakone izvajali ali ne – to ni stvar politične odločitve.

Res se ni izdelan dokument o preobrazbi ZK in daleč smo še od nove Ustave. Oboje je potrebno za reformo ZK in za družbeno reformo, ne moremo pa spregledati, da imamo v rokah ustavne spremembe in nekatere sistemske zakone, zato bi morali takoj zaključiti v gospodarsko reformo. Nihče ni pooblaštil predsedstva, da oceni to za »vprašljivo«. Ali gre za pomanjkanje hrabrosti in odločnosti ali za neenotnost – vendar Ustava je Ustava in zakoni so zakoni! Naša vodstva očito ne upoštevajo »historičnega spomina«.

Zasebna dvojezična šola v Špetru, ki že pet let deluje v okviru Zavoda za slovensko izobraževanje, je nastala na pobudo vseh slovenskih društev in organizacij iz Videmske pokrajine. Zrasla je iz prepričanja, da je brez izobraževanja v materinski in vsako prizadevanje za ohranjanje slovenske identitete v Benški Sloveniji obsojeno v najboljsem primeru le na polovico uspešnost, vsa sicer bogata kulturna dejavnost (pevski zbori, gledališke skupine, glasbena dejavnost itd.) lahko brez izobraževanja v slovensčini le ohlajna obstoječe, ne more pa spodbujati razvoja skupnosti, torej lahko vodi le v nekakšno muzejsko folkloro. Prav tako pa tudi vsi gospodarski uspehi nimajo pravega smisla, če se ne vežejo na vsesplošni, torej tudi kulturni in jezikovni razvoj celotne skupnosti.

Odločitev za zasebno šolo ni bila lahka, saj je bilo treba skromne manjšinske sile postaviti v nekakšno konkurenco z državo, ki ima seveda vse drugačno moč in organizacijo. Vendar sta v prid zasebni pobudi poleg splošnega prepričanja o neodložljivi nujnosti slovenskega izobraževanja govorila predvsem dva argumenta: počasnost italijanskega zakonodajnega in upravnega sistema in pomanjkanje politične volje, da se z zakonom rešijo bistveni problemi slovenske manjšine, ter zgodovinska izjuna, da je mnogo lažje doseči pri državi priznanje nečesa že obstoječega kot pa povsem novega pridobitve. Zasebna šola naj torej ne bi bila ustanova, ki bi v enem zamahu rešila problem slovenskega izobraževanja v Videmski pokrajini (saj ne bi v nobenem primeru mogla pokriti celotnega območja, kjer živi slovenska skupnost), temveč model, ki naj bi preizkusil možnosti sodobnega dvojezičnega izobraževanja in spodbudil državo, da tudi sama pristopi k podobnim oblikam, pa čeprav pri tej slovensčina ne bi bila enakopravno soudeležena v učnem procesu, kot se to dogaja v zasebni dvojezični šoli.

Italija je država, v kateri je precejšen del izobraževanja prepuščen zasebnikom. Država sicer ima svojo mrežo, ki gre od predšolskega obdobja (državni vrta) do sicer najmlajša struktura, poleg njih so še nedržavni javni vrta, zlasti občinski, in zasebni vrta) in obvezne šole do višjih srednjih šol in seveda univerze. Zasebne šole pa ustanavljajo bodisi kot alternativo bodisi kot dopolnilno državnim šolskim mrežam. Alternativne so zlasti konfesiionalne zasebne šole, ki pač skrbijo za celotno izobražbo učencev, vendar na drugačni ide-

iz katerega bi se morali kaj naučiti; predvsem spoštovati nauk, da je bil v socializmu povsod v svetu dosežaj vedno zameren razvoj proizvodnih sil, to je gospodarstva in da je socializem vedno dajal izrazito prednost družbenim odnosom. Prav zato, ker ni niso temeljili na razvoju materialne družbene baze, je socializem vedno izčrpaval pri reševanju mnogih nepotrebnih voluntaristično nastalih problemov. Zato je bil socializem vso svojo zgodovino razen v fazi prvotne industrializacije v glavnem gospodarsko neučinkovit in vedno v zadregi pri urejanju družbenih odnosov. Ena redkih reform v socializmu, žal kratkega diha, ki je pomenila dejanski gospodarski razcvet brez voluntarističnega usmerjanja in ob močni naslonitvi na zasebno gospodarsko pobudo, je bila Leninova Nova ekonomska politika – NEP. Ironično je, da je pomenila »korak nazaj« v okviru Leninove politične premise; da je potreben kdaj tudi korak nazaj, da lahko naredimo dva koraka naprej. Druge reforme gospodarstva so bile zgolj kratkotrajno puščanje uzde svobodnejšemu tržnemu delovanju gospodarstva zaradi ohranitve »socialističnih« družbenih odnosov – in oblasti, tako do zdaj tudi pri nas. Kapitalizem pa je v zarišč svojih naporov vedno postavljaj proizvodjalne sile. S tem ni le odvrnil napovedani »nujni propad« kapitalistične družbene ureditve, ampak je človeštvu pokazal pot v materialno in človeško bogatejšo prihodnost, čeprav socializem tega ne priznava. Zato je tem pomembnejše, da v sedanjih težkih razmerah vse oči usmerimo k prvim korakom prehoda v gospodarsko reformo in demokracijo. Ustavne spremembe in nekateri novi zakoni (kot na primer Zakon o podjetjih) nam že dajejo določene možnosti tako za tržno organiziranje gospodarstva kot za demokratično gospodarsko odločanje (tudi na osnovi vlože-

nih sredstev in ne le dela). Seveda – če mislimo resno.

Očito je veliko omahljivosti. Razen omenjenih ugotovitev predsedstva SFRJ naj navedemo še nekaj primerov: nove sistemske zakone smo dovolili pisati zvezni birokraciji, tako da nekateri predlogi (npr. s področja ekonomskih odnosov s tujino) odstopajo od ustavnih sprememb in od stališč Mikuličeve komisije; ob tem pa niti vlada niti sama omenjena komisija ne na nikdar nista (razen posameznikov) odločno reagirali; zadnja seja CK ZKJ je dokaj odkrito pokazala različne poglede na reformo, vključno pozive, da je vso zadevo potrebno teoretično še preučiti in s tem seveda odložiti v nedogled; ni nobene pripravljenosti za realno zmanjšanje, čeprav postopno, zveznega proračuna in izvenproračunske bilance, kar je nujen pogoj za gospodarsko stabilizacijo in začetek gospodarske reforme; srbsko partijsko vodstvo je ob ekonomsko dokaj dobro uveljavljenih izhodih za gospodarsko reformo v gradivu za svojo konferenco predlagalo uvedbo taks za potovanja v tujino, kot da smo lahko odprvi v svet le za pretek blaga, storitev in kapitala, ne pa tudi ljudi; naš predsednik vlade v odstopnem govoru poudarja, da se »z vsemi sredstvi skušajo kompromitirati Titovi soborci«, namesto da bi zelo natančno obrazložil, kaj bo vlada v odstoptu najnunejšega še postorila za stabilizacijo in gospodarsko reformo, dokler je ne zamenja nova ekipa itd. Namesto tega potrebujemo drugačne odločne korake, s katerimi ne moremo odlašati.

Izvajanje gospodarske reforme moramo prepustiti predvsem gospodarstvu. Očitno marsikje ni pripravljenosti za to, ali pa se tega ne

TONE KRAŠOVEC

Geslo naj bo: Bogatite se!

zavedajo. Zakaj sicer ponekod v državi formirajo razne občinske »politične koordinacije« za izvajanje gospodarske reforme, ki bodo nedvomno vplivale na odločanje gospodarstva o prilagoditvi novemu podjetniškemu principu od, bodo njegovo samostojnost pri tem okrnile. Prav tako je v nekaterih občinah v Sloveniji že čutili politično podporo dezintegracijskim težnjam, da bi formalni občinske gospodarske fevde, nastale iz dosedanjih OZD ali DO v občinah.

Sproti odločno onemogočajmo kakršnakoli dogmatška nasprotovanja novim idejam pri izvajanju nov zakonodaje. Nekateri že sprejeti sistemski zakoni (Zakon o podjetjih, Zakon o tujih vlaganjih) so za naše razmere povsem nov svet in obenem odpirajo veliko pravnih praznin. Ne dovolimo, da se novosti omejujejo in pravne praznine zapolnjujejo z množico takih podzakonskih aktov, ki bi vodili nazaj k administrativnemu vodenju gospodarstva. Omogočimo ljudem, da pokažejo svojo kreativnost, ustvarjalnost in domiselnost. Zavedajmo se, da tudi v Sloveniji ne manjka »pravovernih«, ki se bodo usirili pri privatne gospodarske pobude, mešanih podjetij, bogatenja; ki se bodo sklicevali na »zdrževanje dela in sredstev« nasproti pričakovanju »odnosom na osnovi kapitala«, velikih razlik v uspehu med poslovnimi in nesposobnimi podjetji in posamezniki itd. Temu moramo prilagoditi davčno politiko (ki pa mora biti spodbudna za spoštovanje in ustvarjalnost). Geslo za posameznika in podjetje mora biti Buharinov klic »Bogatite se!« Ostalo je stvar dejane politike, ne pa da »naprej preprečujemo« bogatenje«.

Vsi bodoči sistemski zakoni kot pogoj za reformo morajo biti v večji meri rezultat strokovnosti in manj rezultat raznih kompromisov. Omenjeno kompromisarstvo lahko deloma razbere-

SLOVENSKO IZOBRAŽEVANJE V BENEČIJI

Trnova pot do uradnega priznanja

Vso razliko med slovenskimi besedami ter obljubami in Slovincem v Italiji nič kaj naklonjeno resničnostjo je mogoče videti na primeru dvojezičnega vrta in osnovne šole v Špetru, ki še kar naprej ostaja »zasebna pobuda«. O čudnih zapletih v zvezi z uradnim priznanjem te pobude slovenskih organizacij v Videmski pokrajini piše Živa Gruden, ravnateljica Zavoda za slovensko izobraževanje v Špetru.

Obstoječa šola v Špetru, ki je bila do leta 1981 v lasti države, je bila v letu 1982 preoblikovana v zasebno dvojezično šolo. Šola, ki je priznana kot oseba, si lahko prizadeva za višje stopnje priznanja, ki zagotavljajo veljavnost spričeval in razne državne podpore. Seveda je to pomembno na stopnji obveznega šolstva in še posebno na višjih stopnjah. Kazalo bi torej, da je prvo priznanje, ko šolska oblast »vzame na znanje« obstoječe šole, zlasti formalnost, vendar v resnici ni tako. Takšno priznanje namreč predvideva nadzorstvo šolskih oblasti nad priznano šolo, kar pomeni tudi večjo vračunost šole v širše okolje, stike z drugimi šolami na območju in tako horizontalno in vertikalno povezovanje z ostalimi komponentami šolskega sistema, kar omogoča stalno preverjanje lastnega dela. Po drugi strani pa je prav takšno priznanje pogoj, da šola lahko zaprosi za pomoč iz javnih finančnih skladov (ministrstvo, dežela ipd.). Na srednješolski stopnji je to še posebej pomembno, saj zaradi deficitarnosti državnih struktur vrsta zakonov omogoča javno financiranje zasebnih vrtec.

Zavod za slovensko izobraževanje je takoj po ustanovitvi vrta v Špetru začel vlagati prošnje za njegovo priznanje, špetskemu didaktično ravnateljstvu pa je prošnje dosledno zavračalo, češ da ni zakonske osnove za priznanje dvojezičnega vrta, ob tem pa je navajalo tudi določene pomanjkljivosti v prošnji. Zavod je iz leta v leto te pomanjkljivosti odpravljaj, kar ni bilo težko, saj so bile bolj namisljene, v tem šolskem letu pa je bila odpravljena vsaka možnost »izmikljanja«, kar je potrdil tudi odgovor didaktičnega ravnateljstva, v katerem ni bila – razen sklicevanja na »pomankanje zakonske osnove« omenjena nikakršna formalna in neutemeljena pomanjkljivost, ki naj bi preprečila priznanje šole.

Zato je Zavod vložil priziv na višjo stopnjo šolske hierarhije – na videmsko šolsko skrbništvo razlagi, zaradi katerih šolska oblast ne prizna dvojezičnega vrta v Špetru. Odlok namreč potrjuje odločitev špetskega didaktičnega ravnateljstva, češ da le-ta temelji na ugotovitvi, da v državnih šolah Videmske pokrajine noben specifičen zakon ne predvideva pouka slovenskega jezika oziroma didaktične dejavnosti v tem jeziku, in leta 1982, ki je bil odposlan.

V skrbniškem odloku so prvič jasno navedeni razlogi, zaradi katerih šolska oblast ne prizna dvojezičnega vrta v Špetru. Odlok namreč potrjuje odločitev špetskega didaktičnega ravnateljstva, češ da le-ta temelji na ugotovitvi, da v državnih šolah Videmske pokrajine noben specifičen zakon ne predvideva pouka slovenskega jezika oziroma didaktične dejavnosti v tem jeziku, in leta 1982, ki je bil odposlan.

določa, da morajo šole, ki jih odprejo zasebni »in ki so namenjene šoloobveznim otrokom« biti enake državnim glede kvalifikacij učiteljev in glede učnega jezika. Opozoriti želimo na besede v navednicah, saj je treba tak pristavek v besedilu, ki zadeva ureditev osnovne šole v celoti (vključno s predšolsko stopnjo), razlagati omejevalno: določilo se v resnici omejuje na obvezno šolanje, ne more pa veljati za predšolske ustanove, ki niso obvezne. Gre torej za skrajno restriktivno tolmačenje obstoječe zakonodaje. Restriktivnost se pokaže tudi, ko pogledamo na zadevo širše. Tudi ko bi šlo za priznanje osnovne, torej obvezne šole, bi bila dvojezična šolska struktura še vedno v skladu z zakonskim določilom, saj je slovensčina kot drugi jezik v učnem procesu v resnici le dodatni italijanščini, ne pa njeno nadomestilo, če zakon razlagamo tako, da je pač v državnih šolah italijanske republike učni jezik italijanščina, saj imajo na primer šole s slovenskim ali nemškim učnim jezikom in večjezične šole, ki so v dolini Aoste ali v ladinskih dolinah Boscenske pokrajine. Sklicevanje na učni jezik v državnih šolah je torej elastika, ki si jo vsakdo lahko nategne po svoji volji.

Šolska oblast se je očitno odločila za najbolj restriktivno razlago zakona, ki kaže celo nedvoumne napake pri branju in razumevanju določil, in tako izrazila svoje odklonilno stališče do prizadevanj za slovensko izobraževanje v Videmski pokrajini. Verjetno ni odveč še enkrat poudariti, da smo se v slovenskih organizacijah v Videmski pokrajini odločili za zasebno šolstvo prav zato, ker nam državo ni izkazovalo in nam še zdaj ne izkazuje nobene pozornosti. To stališče je tudi znamenje, da bo pot k večji odprtosti državnih šolskih struktur – kljub učnim načrtom, ki takšno odprtost na mnogih mestih priporoča-